

REGIMENT

de la

COSA PUBLICA

Ordenat per lo

Reverent Mestre

Francesch Eximenes

[Ver grabado en el original]

La letra quel autor del libre tramet endreçant aquel als jurats de la ciutat de valencia. E aquest es lo prohemí.

Molt sauis honorables e reverents senyors en Bernat malet, en Bernat de gurb: per los Generosos, en Pere Johan, en Jacme romeu, en Berenguer de rojals e en Jacme marrades: per los Ciutadans, Jurats de valencià, Frare francesch eximeneç del orde dels frares menors. Lur humil servidor en Jesuchrist: honor tostemps ab deguda reuerencia. En aquell mateix senyor, qui per salut de la cosa publica, mori ab sobirana caritat en l'arbre de la sancta vera creu.

Segueixse la letra

Senyors meus molts reverents. Lo transcendent e molt alt legat del costat de deu lo pare. E cap de tot cristianisme jesu crist forma exemplar perfet de tota virtut e de la nostra vida. Jatsia scampas generalment la copiosa ma de aquella sua sagrada doctrina que eternament per generació natural havia rebuda de aquella font de deu lo pare. Empero molt pus altament e pus copiosa, e pas amigablement la revela e la buyda: en aquells flums apostolicals: ço es en los sants apòstols en quant a ells havia a venir lo regiment de tota la cosa publica cristiana: dela qual ells après lo dit gloriós cap nostre foren specials e primers fun-

dadors. Del qual acte axi com de infalible document e magisteri irreprehensible concep la mia ignorància, e veu que aquells qui regiment tenen de la comunitat singularment, e en special, deu ésser dada lum, via e manera de aquella be e sàviament governar, regir e mantenir, com en aquells stiga, principalment, la salut del poble, e sien als altres proposats axi com specials spills. E no resmenys axi com asenyals ala quals tiren tots los populars ballesters, sagetes. Per que senyor meus, molt savis e reverents, concebent e vehent yo a ull en aquest present temps, que es lany de la incarnació del salvador, Mil ccclxxxiii, lo gran zel, fervent volentat, pura intencio e sanct propòsit que en vosaltres es asaviament e profitosa regir la cosa publica de a dita ciutat de valencià, a glòria del nostre redemptor, e conservació del millorament de la dita ciutat, e adeiectio de aquell fill de perdició Mafomet, al qual, per misericòrdia de deu, ella es estada novellament tolt per lo molt alt senyor rey Jacme, de gloriosa recordacio, ça atràs rey darago. Per raho de aço, propose a la vostra reverencia presentar aquest poquet tractat, compost dels grans parcs passats, a regiment de la cosa publica, no que ell sia mester a vos altres, mas com diu la scriptura dada ocasió al savi ja pus sàviament proceeit. AXI pens yo, senyors meus, que vist aci ço que los grans pares passats han ordenat al regiment de la cosa publica, que dara a vosaltres ocasió de veure pus aptament en lo vostre bon regiment, lo qual veig que exercuits per la gràcia de deu ab gran affectió cura e diligència. Supplich, em pero, senyors meus molt reverents e savis, que aquest poch

tractat sía tots temps suposat ala vostra correctio e saviesa, e de tots aquells qui a veritat, e per bon zel hi vullen res smenar. E parlant tostemps, senyors meus molt reverents, ab correctio, de la vostra saviesa, veig que vosaltres, en specials regidors de aquesta noble ciutat, devers mes saber que altres del regne, posats en semblant offici, atendre e treballar en vostre regiment, e continuament vetlar ab gran diligència, e aço per les següents, xx. rahons. § Primerament, per servar netes les vostres consciències sobre los grans e molts sacraments que havets fets al començament de vostre offici. § Segonament, per les grans distribucions e administracions dels emoluments e receptes de la cosa publica, quins son en comanda aquin molts tenen lull ubert, ques fan e namarién mes les errades que les avengudes. § Terçament, per la multitud dels negocis que havets aspatxar. § Quartament, per les diferencies de diverses gents ab qui havets atractar. Car havets en special mes que altres jurats del regne molí apartir ab cavallers, e ab nobles, e ab persones de. paratge e de honor. Les quals vos cove asostenir e atraactar segons lur stament. § Quintament, car sots en la frontera del regne, per quens cove que per guerra qui per pau atendre a molts perills quis porien sdevenir per moltes guises. § Sisenament, sots mesclats ab diversos infells, de ques poden sdevenir innumerables perills a la cosa publica, per raho dela qual cosa a mester que lo nom de aquell malvat Mafomet, no permetats per res honrar públicament aells per tal que deus no sía airat contra

vosaltres ni contra la terra. Axí mateix a mester que los cullerats hi sien perseguits fins a la mort e aquells quils favorejen ací mateix en la terra, e fa mester, que per seguretat de la terra no permetats que los moros hajan ne porten nengunes armes offensives per res que sia en lo mon. Car aixi es proveit per privilegi feyt en cort general celebrada a sanct matheu que tot hom se pot pensar que si los altres moros se moven que aquest de la terra sa part hi faran.

§ Setenament. car havets a entendre ala mar així com a la terra, e aixi per amichs afavorejar, com per enemichs qui nons noguen. § Huytenament. *car* havets a governar molt poble, e daquell hi ha molt ajustadiç de diverses terres, per la qual cosa es gran dificultat haunir ales leys de la terra. § Novenament. car havets vos a regir per furs specials vostres los quals vosaltres devers principalment mantenir e deffendre, e fer servir. § Deenament. car com hajats molt poble ajustadiç axí com dit es. cove que. aquell suportets, e ajudets com aytal gent sia consunament pobra i deserta en bens temporals.

§ Onzenament. car com gran part del dit poble no sia natural aixi com dit es, ne sia per aço molt rich, per tal lo fa pichor regir. car es abans scomogut, e ay tant com menys ha aperdre es pus dispost afer avolot als majors, e als regidors si en res los toquen. § Dotzenament. car com la ciutat sia encarà quasi morisca per la novitat de sa preso, per tals vos cove vetlar ques repar en murs e valls, e en carreres e

en places, eh cases, e en armes, en guisa que per tot hi aparexcha esserlo crestia regiment, e les cristianes maneres. § Tretzenament. car com la dita ciutat sia novellament cristiana, aixi com dites, per tal cove que sovin aindets artificis ecclesiasthics. axi com son fer sglesies, e monestirs, e lurs ornaments, e a satisfer a religiosos mes que altra Ciutat del Regne. § Quatorzertament; com la dita ciutat haja rebudes de nostre senyor deus grans gràcies specials e rebrà tots jorns mes que altra Ciutat del Regne. Per tal cove que regonegats pus sovin deu, e li façats per bells officis, e grans profesons, e solemnitats. E no res menys havets afer grans caritats publiques, e almoynes secretes, a molta sancta persona de vergonya, qui deus hi ha posada per mèrits dels quals nostre senyor deu vos fa los dits benifeyts grans. § Quinzenament. car la terra aquesta produix los homens aguts, e subtils, e entriquats, per que fa mester de anar pus avisadament en tots son fets, a aquell, e a aquells qui entre fals han atenir regiment. § Setzenament. car la terra aquesta, e ciutat es desimateixa fort delitosa per quey concorren moli hòmens leugers e de poca valor e molta fembra aredoladiça, e hi ha moltes persones que volen fer alur guisa, es prehen prou, e que volent tenir stament. E per los nobles e cavallers que hi habunden, e per les ferres stranyes que hi son prop per tal hi ha molts aqui no plau molt treballar.

Ans fan vita tots forns stants occiossos. Perquè

per totes aquestes coses e per moltes daltres qui damunt son tocades, e san de tocar davall, cove que en aquesta ciutat haja soven grans bregues, e grans naffres, e soven morts de hòmens e per consegüent grans crims per los quals los regents han aportar grans afanys e treballs. § Desetenament. car havets en la ciutat de diverses officis de senyor mes que en altres ferres del regne, e ab cascuns havets adepartir, e avegades acontentre, que per ells la libertad de la ciutat no sia perjudicada, o per ells no sien feies altres coses contra vòstra iusticia. § Dehuytenament. car com en cascum offici, e art, e stament de la ciutat sovin entervinguen molts defalliments, e males obres axicom se fan en quiscun loch, avosaltres principalment ve la reformació, e tornar en bon stament.

§ Denovenament. com les dones sien aci quen com pomposes, e vanaglorioses axi com se son en altres lochs del mont: e aytant mes aci, com mes se acosten ales pompes castellanes. Per les quals vanitats cove als marits portar grans carrechs, per les vestidures superflues, e ornaments rignoses, e per altres moltes sumptuositats que requeren. Per tal cove la vostra prudència per conservació de les heretats que no vinguen amenys faça provisions discretes contra aytals abusions. § Vintenament. car vosaltres havets a veure sobre spitals qui es cosa que deus rigorosament requir, com sia cosa, e obra de spiritual misericordia. No res menys havets a tractar paus entre los discordants: per tal que la cosa publica stiga en pau. Que donchs tants assenyalats carechs portats

sobre coll, apar que rahonablement es dit que vosaltres senyors molt reverents, cove mes saber he entendre en lo regiment de la cosa publica mes que altres consellers ne jurats del regne. Pertant apperque es digna cosa que tota res que bonament ne discreta vos puixa ajudar aportar vostres carechs vos ajut per tal que sia participant del vostre mèrit.

Les specials belleses de la ciutat de Valencia

Empero senyors meus molt reverents bon passar vos fa aquest tan grans carechs si pensats los guardos finals e eternalis ja damunt allegats. E après si pensats nostre senyor deu quina ciutat e quina terra vos ha comanada. Car dien los qui gran temps la han poseida que si paradís es en la terra que en regne de valencia es, e ver-daderament clara speriencia nos ensenya que aquesta es una de les pus asenyalades del mon, si pensats en totes les seues nobleses, deies quals vos dire algunes poques quim venen o memoria de present.

§ La primera. car venem aci layre comunament bell e clar, e no spes, ni fumos, ni tèrbol, aixi com en franca, ni en englaterra, ni en alamanca, mas clar, e bell, quasi tosternps en iverne, y en stiu, e en primavera, e autumpne.

§ La segona es. car la ciutat es en terra plana, e la planicie es gran, e bella entorn, e engir enrevironada quasi de monts, e de fort belles valls, fertils, e de

fort agradosa vista. Per raho de aço senyors que dit es corri es la gran bellesa, e bella planicia de la ferra, que deus vos ha dada devets pensar ab gran studi, que la puxats ocupar en profitosos servirs dela ciutat, e de tot lo regne pus que ferse pot degudament e lexar perdre aquest tan gran servey dela comunitat per la niglicencia, seria gran carrech deies vostres consciències e animes. car sapiats que vosaltres podets fer per les planicies posades en secans diverses boscatges que serien fets tost, e aquells omplir de roures, e de carasques, e de altres arbres pertanyents a bosch, dels quals hauría la comunitat gran ajuda en lenya per ala terra, o per la mar en fer fustes. Ela sala poria haver de aço grans rendes si aytais boschs fayets plantar e ben guardar.

§ La terça es que tot aquest regne han gran mar e gran terra, quasi egualment se sten la terra ab la mar posant tot lo costat del regne posat vers les ylles.

§ La quarta que dita terra es abundada de fons de rius e de moltes e bones aygues de que es rega tota la dita terra, e es pus bella, e pus fertil.

§ La quinta es. car aci abunda en cert temps del any en vents purgants layre de tota corrupció quey sia engendrada per la multitud de les aygues què havets, hi per qual altra cosa, e per aquesta raho es la terra sana, e abta a longa vida del hom qui fe bon regiment en si mateix.

§ La sixena que aci ha quatre flums navals, ço es guadalaviar qui passa per valencià, e lo riu de millars qui passa per tota la terra de borigana e regua aquella,

e lo riu de segura qui passa per oriola, e per altres partides e regua aquelles es engrava prop guarda mar, e Xuquer per alzezira e cullera per les quals devalla fusta de castellà, bella ab gran copia, e qui reguen la plana copiosament.

§ La setena que la dita plana de regadiu, e arborada ha bell tinent, e gran ço es del coll dela garrofera tro a Xativa e tro a oliva e tro a denia que son de. xx. en xxv. legues. jarsesia que pus se stena fins al regne de castella, e darago, e del regne mateix de valencia.

§ La huytena que la terra hon adam primerament habita quant stech gitat de paradis terrenal, ço es Ebron, ne la terra de promisio, ne patria que en lo mon sia per gran nom que haja, no abunda aixi en tanta fruyta stranya, ne en abres fragants e preciosos com aquesta. Car si en fruites volen pensar aci ha rayms e gran vinyet atota part ben regava e endreçat, de aqui havets vin blanch e vermell, noble bo e bell quis scampa per diverses parts del mon. Apres hic ha panses blanques e negres, figues, molt oli, ametles, presechs, pomes, peres, teronges, limons, llimes, adzebrons, aranges, cireres, de diverses sorts guindoles, albercochs, magranes, gingols, nous, avellanes, sarmenys, ledons, guarrofes, prunes, nesples, codonys, alberxigrues, ab molies daltres.

§ La novena que abunda en molles liquors. ço es sucre e preciosa mel en let, en mantega, en vi aixi com dit es en aygües vertuoses que valen amal de pedra e adaltres malalties axi com la font de toris, e daltres moltes, axi matex

habunda en cera, pegua, alquitra, rasina, carbo, e semblant coses.

§ La deena habunda en diversitat de grans, aixi com de torment, ordi, mill, paniç, dachça, avena, spelta, tramella, faves, ciurons, lentilles, fesols, pèsols, tremuços, aroç, alquena, adçerquo, roja, pastell, comí, batafalua; alquaraulla.

§ La onzena que aquesta terra beneyta es digna de gran laor que dins hun any mateix, dara mes esplets hun apres daltre, ço es feranja, aroç, e forment, la qual cosa creu no faça terra del mon.

§ La dotzena es gran senyal de special gracia o excellencia de la terra, com aquesta terra es apta en fer fruyts stranys e drogues orientals, en leva de fer, axi com çucre, pebre, colo, çaffra, alazflor, aroç, alquena, alcaravya, comi, alfalç, adcerquo, e batafalua.

§ La tretzena que habunda en molta bella, e bona ortaliça axi com en tot linatge de cols, carabaçes, letugues, alberginies, melons, albudeques, cogombros, naps, xerevies, pastanagues, alls, cebes, scalamyés, porros, ravens, e es gran maravella, que anadal produix, e per fot lany pesols tendres, e ultra aço tots aquella pertanyents a ortaliça qui son tocats damunt en la. x. excellencia de la terra.

§ La quatorzena habunda en precioses herbes specialment en les muntanyes hon sen fan de tals que si eren conegudes en lur virtut seria gran excellencia de la terra. Les quals no res menys son fort precioses. Axi com es romani qui molt hic habunda, ysop,

eufrasia moraduix, salvia, julivert, menta, alfabega, ruda, clavelina, sajorida, gezmir, maravelles, pom damor, gavig, angentina, liri, roses, violes de ultramar e daltre fort precioses moltes balausties, celedonia, besoludi, fragasta, herba pastoral, herba beate virginis buglosa, gram, donzell, artemisa, gauda, e daltres infinides les quals serien longues de comptar. E aço notats senyors per cert qui es digne de gran lahor, que en aquesta terra singularment ha tres coses precioses, les virtuts deles quals no son conegudes sino per fort poch, coes aygues, gleves, e herbes. Empero revelar ho ha nostre senyor deu aqui li plaura quant hora sera. Ultra aço senyors meus sapiats, que havets en diverses parts del regne de grans e de notables amagatalls. que hic son despuys que los moros ne foren gitats en ça, en los quals ha coses fort precioses amagades, jastia que ab malefics dels dits moros, les dites coses hajen perdudes les lurs propries colors, deles quals coses ab vostra bona industria pories venir en conexença leugerament de aquest amagatalls, he entes que na hu fort notable apres la font de benifallo, e altre fort asenyalat en lo terme de manizes, e dins la ciutat mateixa ni ha molts dels dits amagatalls, segons que poriets saber ab los moros mateix entichs de aci de la terra sils strenyets de naves, o per altra forma de turment a dir veritat, e quels dits moros antichs revelassen lurs registres secrets. § La quinzena es que dona gran testimoni ala terra, que reb del cel edeles coses e signes celestials, gran e fort special influencia, ço es que la ter-

ra en sa virtut es de tanta eficacia, que ella conserva axi la virtut deles coses en ella sembrades e plantades que les coses aquelles per be que sien daltra terra, o per be que rebordoneixquen en altres partides, empero aci stan en lur propria forma. Aço podets veure a ull en les cols de cicilia que en qualsevol regne rebordonexen, e aci stan tostemps en sa propria virtut, e en lur propria forma. Per que volent dir alguns que no ha al mon fruyt ne arbre ne salsa preciosa que aci no visques que sabia la manera de lur nodriment. § La setzena es que sapiats senyors que *lo* pla dela ferra aquesta, ha lo pati e la terra grassa e argilosa e plena de rayls de gram e daltres bones herbes virtuoses, per tal vos dich aci que per utilitat de la cosa publica si voliets ordenar ço ques segueix. Vosaltres li fariets gran profit, e fort notable, e per lo qual tostemps aquest regne seria a vosaltres molt obligat. Fos donchs vostra ordenacio aytal, per tal que la terra aquesta fos abundada en lenya, e enbroça per cremar ço es que ordenasetes que los pagesos cavasen en son temps quant les marjals e prats son sens aygua per les dites marjals e pradals, fa hent ne gleves dels quals faesen grans munts. e stiguessen en lestiu al sol, e quant fosen les gleves seques, posasetes lur preu quantes seu darien en lo camp per hun diner, per tal quels trevallants si salvasen covinentment. car dich vos que elles cremarien com a bona lenya, cus abundarien la terra que quasi a res no cost haureits copia de que cremar en vostres necessitats, e axisfa de fet huy en dia en anglaterra. § La desetena es que la terra aquesta, es axi disposta per atra via, e manera a donar la lenya abundantament que si

vosaltres senyors ordenaveu que les vostres marjals e lochs ergullosos fossen plantats de olms, de verns, de albers, e de xops, e de fusfs semblants, la ciutat abundaria en lenya, e la terra seria molt pus bella, epus apparent axi com es la orta de Taragona, e dels verns se porien fer cerquols als vexells, e de tots los dits fusts porien sostenfar ceps plantats quis levarien en alt. Axi que per mesquin que fos larbre, valria lany almenys mes de. xii. diners de renda ason senyor, o, ii llibres, e nols caldria pensar, ni hi caldria negu treballar. E he entes que los olms en special han eficacia de conservar lo vi, qui per ells passa, o que en ells sta, o en que ha alguna poca de cendra del dil olm matex e aço seria bo enspecial a vosaltres per los vins que nos mudasen ni tornasen agres. § La dehuytena es que abunda en bones carns e en molts bestiars, tendres e saboroses, e formatges, e lanes bones e aptes per a fer draps, e molts peximents e partures, e comarqua abla serrania, e ab castella don es notablement servida en aquesta part quant ora es. § La denovena es que abunda en moltes caces, e de stranyes species de ocells, e encara en caces de cabirols, cervos, e daltres notables besties salvatges. § La vintena es que abunda la patria aquesta en peix specials e molts de mar, e de la albufera, e de rius, e de aquells de diverses maneres. § La vint e huna es que la dita terra, produeix axi matex noble seda, lli, e canem, e gleda pera adobar draps, e grana, pastell ganda, e alazflor e altres diverses herbes, pertanyents e aptes pera atintoreria. § La vint e dues es. car la lenya sobredita que la terra aquesta

vos dona de fet es precios fust, e fragant, çoes romero de que en altres terres envides sen troba una mata es planta per los orts en grans reliques, lo qual romero vos adoba lo pa, en lo forn, el fa fortsa, e la fragancia conforta fort lo cervell deies genis ultra les altres propietats que ha moltes e fort precioses. § La vint e terça que la terra per special gracia es axi alegre e plasant, que sol le sguart enamora los homens quey venen daltres terres que no se. poden exir sino ab desplaer. § La xxiiii es que la terra aquesta produeix comunament fort la gent aguda e apta de entenment e fort coratgosa e ardent, entenent a honor, e cortesia, e no en avariciae tant com les altres gents o nacions, per raho de aço acis troben gents honorables civils, arreades, e ben encavalcades, comunament, e be endreçades, e be acullents persones stranyes entant que qual sevol hi vinguen ells se tenen deies gents de aquesta terra molt per pus paguades que de qual sevol altra nacio quey sia engir ni entorn. § La xxv. es que aquesta terra produeix los homens ardits, abriyats, e fort aptes a armes, e es la causa natural. Car com en lo planeta senyorejant al signe de aquesta ciutat que es apellat scorpius, sia mars, la influencia del qual mars sia animar les gents a batalles segons que posen los astrolechs, per tal les gents aci nades son comunament dispostes naturalment a armies, e son gents ardidades, e fort coratjoses. E axi appar esser ver segons cors de natura, car naturalment magnanimus es hom de gran cor, es piados e benigne en tots sos fets exceptat lacte de la batalla, lo qual acte mentre que dura lo magnanimus es terrible e cruel. E perço dix Aristotil e Alexandre. Disce pius victis vincendis

esse cruendus. Et alibi non est clemencia in bello. Que vol tant dir. Aprende esser piados als vençuts mas sies cruel als que vas a vençre, car en batalla noy ha pietat. Per lo contrari. Pusillanimis es hom condur, e es hom naturalment cruel en tots sos actes de fellonia, sino en lacte de la. batalla, e la raho de aço posa valerius maximus. li. viii. capitulo, ii. circa finem, per tals paraules. Ipsorum timori remedium a crudelitate mutant. Vol dir aquels homens convarts a lur temor manllevan dela crueltat e remey, ço es que per pahor que nols vinga dan, o de aquells de quis dubten fan contra ells crueldat. § La vint e sisena es molt maravellosa, e contra comun cos de natura, car com dit sia queia gent aquesta sia fort abrivada, e dispоста a armes. Empero han axi dolç voler que tantost son reduits a pau, apres lur fellonia, la cual cosa es gran maravella pensada la influencia dela dita planeta, car comunament los homens naturalment dispóst a armes, no son piadosos, ans son cruels, e per tal deben pensar que aço es special gracia de nostre senyor deu. § La vint e setena es que acis fan algunes coses artificials, les quals donen gran fama ala terra, cart son coses fort polides, e belles, e qui nos troven comunament en altre lloch. Axi com dit es comunament la obra comuna de terra quesfa a paterna e a carçre axi com jarres, canters, olles. teraços, scudelles, cresols, librells, rajoles, teules, e semblants coses moltes. Mas sobre tot es la bellessa de la obra de manizes daurada e maestrivolment pintada, que ja tot lo mon ha enamorat, entant que lo pa

pa e los cardenals, e los princeps del mon, per special gracia la requerent, e stant maravellats que de terra se puxa fer obra axi excellent e noble. § La vint e vuytena, es que segons que dien los mercaders solemnes de aquesta terra hixen per mercadejar. xxx. o. xxxiii. specials smerços, los quals satisfan largament ales quatre parts del mon, ço es a levant e a ponent, e a tremuntana e a mig jorn, segons que per mercaders de bona consciencia so informat, entre los quals smerços ni ha alguns que jastia que no apareguen de gran preu, empero son en cascuna part del mon coses de notable servici a cascuna cosa publica. E pensats sia vosaltres plau que la obra despart que par a vosaltres cosa menys preada, empero que faria hom en aquesta ferra, o en algunes altres sens gumenes, cordes, trenelles, cabaços, astores, spartenyes, certes sofferir nia hom gran afany y fretura, e encara en mar son molt necessaries les dites gumenes despart quisfan en aquesta terra. § La vint novena es que aquest regne forneix totes les terres circumstants, deles damunt dites coses, e les terres circumstants se buyden aci de les mercaderies, e fan de aquesta ciutat lur cap, e refugi en tot en lurs necessitats, § La trentena es que per gracia de nostre senyor deu, aquesta ciutat es adeu consagrada, per la sanch de molts sancts martirs que en ella prengueren mort per amor de jesucrist, en temps que era de infels specialment lo benavyzaf mon senyer sent vincent. E apres dos frares sancts qui prengueren martiri e mori en la plaça dela figuera per lo darer Rey qui fonch sarahi qui stech apellat zeyt, e buzeyt, lo qual sarahi dix

apres que ell fon crestia que los dits sants martirs li profetizaren ans que morisen que ell morria crestia. E los dits sants martirs jahen en la sglesia de frares menors de terol en una caixa pintada posada a la paret sobre lo preycador hon preyquen. per raho deles dites gracies e privilegis de aquesta beneyta terra presumim que ella es estada habitada quasi del començament del mon, ço es de japhet fill de nohe ença. Car com de totes les ciutats notables sapiam qui les edificaren e aquells que les començaren. Empero de aquesta ciutat no troban res antich, per que appart que quasi no es memoria della com es stada habitada. § La trenta huna es que aquesta *ciutat*, e aquesta terra, es molt noblement poblada de nobles viles, e bones, e lochs, e castells, e de polides alqueries, e de bons conreadors, e molta bona gent de paratge, e de grans dignitats clericals, e de molta persona santa scampada deça, e della. E hoc encara de poble be aveat a seguir lo offici ecclesiastich, e sermons e afeSTAR, e a solemnizar qualsevol cosa quant se deu fer, hoc encara es apta aservar altres bones ordinacions qui toquen la temor de deu, e bona consciencia. § La trenta e dues es que aquesta terra ha lenguatge composti de diverses lengües que li son entorn, e de cascuna a retengut ço que millor li es, e ha lexats los pus durs, e los pus mals sonants vocables dels altres, he ha presos los millors. E no res menys trobarets dins aquesta beneyta ciutat quins pot ensenyar les principals lengües del mon. Axi com son lati, ebraych e morisch.

Conclusio dela dita letra.

Per totes aquestes coses e rahons ha volgut nostre senyor deu que poble valencia sia poble special e elet entre los altres de tota spanya. Car com sia vengut e exit per la major partida de catalunya e li sia al costat, empero nos nomena poble catala. Ans per special privilegi ha propi nom, es nomena poble valencia. E per aquestes mateixes rahons es digna cosa que la ciutat qui es cap de tot aquest regne haja nom valencia que aytant vol dir com ciutat de valor, e ciutat que per excellencia val, e a valgut, e valdra ab la ajuda de nostre senyor deus fins a la fi del mon. E jatsia que en altres partides del mon, haja viles e ciutats axi apellades, empero aquelles e daltres terres com parlen de aquesta nostra reverent ciutat tostemps per excellencia hi ajusten dient valencia la gran. Per aquestes rahons no ha suffer nostre senyor que sia posehida per infels, ans la ha donada a crestians per tal que tan nobla terra sia possehida per aquells qui hi glorifiquen, ey confessen deu tot poderos. Per aquesta raho lo molt alt senyor Rey darago en Jacme de bona memoria com la hac tolta a moros la dotta en special stament axi com vehex ha ull, si pensats com lo senyor Bisbe de aquesta ciutat en son capitol, e altres ecclesiastichs hi son notablement dotats. No res menys lo dit senyor dota, aci lo brach setglar de leys, e furs specials que no han altres pobles del regne: e per aquesta raho plach al dit senyor

e als seus succeydors de nomenar sa pecunia quis apella barceloneses per altre nom es que en regne de valencia hi fos dita de reals de valencia, per les damunt dites causes e rahons. Car la barcelonesa, es aquella que ha senyal de creutesa, mas la real de valencia, es aquella que ha senyal de ram segons se pot veure en la moneda menuda corible en la cual ha arats de cascuna de aquestes monedes, e dien los moneders que lo real ha qualque avantatge a la barcelonesa. Encara en special, per la gran feal-tat e lealtat, per la gracia de deu que en aquesta ciutat troba lo molt alt, e reverent princep e senyor qui es huy en Pere rey de arago quant la dita ciutat fon perseguida, e diverses vegades asetjada per lalt en pere Rey de castella, ça en rere, ordenalo dit senyor regnant, que la ciutat aquesta sia apellada ciutat real, e coronada, e mana encara que lo senyal de aquesta ciutat, per nota de singular lealtat, e per memoria perpetual adarals següent, sia coronat ab corona real y en ses letres reals com se nomena Rey de valencia que sobre lo dit vocable qui es valencia sia feta corona ab la ploma de ma propia del senyor Rey scrivint, adar aentendre que ell aqui confessa que apres deu ell es Rey de la ciutat, e per la gran lealtat e cordial fealtat que aqui troba en lo dit temps damunt expresat. Com donchs senyors meus molt honorables e reverents, deus vos haja comanada tan noble terra, e tan alta ciutat, e tan glorios poble, e tant endreçats habitants verdaderament fort vos deurieu sforçar de vetlar en son bon regiment per tal que conseruets les nobleses que

deus hi ha posades, e les façats crexer, quant en vosaltres sera e que per vosaltres valia mes e creixca la valor de valencia que tant val, e que deus ha feta de tanta valença asos fills, e valedors, que no sen trobe altra que aella pux a valer, ni ab quis puxa acomparar, en totes les sues valies e trespasants valenties. Per que senyors meus placians de tot en tot, ab tot vostre cor, e de tot vostre poder de atendre a aquest alt offici, al qual deus vos a elegits treballar sabiament e coratjosa, per mantenir, e per millorar tan singular comunitat e tant real cosa publica, e darets gran exemple de vosaltres mateix atots aquells qui vostre regiment veuran, eus procurarets a vos e als vostres per tostemps gran nom, e fama, e corona, e induyrets los vostres successors qui apres vendran a fer semblants coses. Per les qual coses guanyarets grans merits en vers deus, per que pens en special vostra paternitat, e providencia, que per lo diligent treball del vostre bon, regiment vos es per nostre senyor deus promes, e per lesperit de veritat, parlant per lo sani propheta ysayas, guardo, que ull de hom nou veu, ni orella nou hoy, ni en cor de hom no puja ni en aquesta mortal vida se poria esmaginar. E sens dubte digna, e justa cosa es que puix que aquells regidors qui mal regexen la comunitat, sobre tots altres portaran penes, e turments, Axi com legim sapientie .XII. que axi aquells qui noblement, savia, e profitosa pexen les ovelles de deus per lur bon pastoratge, e diligencia paternal, que hajen sobre los altres en paradís guardo. § E per tal senyors meus molt re

verents que aquest petit tractat haja millor orde en si, e aquell qui legira puxa pus facilment trobar les materies que aci son, he posades al començament les rubriques següents que declaren per orde la continencia dels capitols, e de tot lo tractat aquest en breu summa.

Taula dels capitols de tot lo libre.

§ Capítol primer que es cosa publica.

§ Capítol segon com per exemple dels membres del nostre cors se deuen amar aquells qui son ajustats en fer una cosa publica.

§ Capítol .iii. com la ley crestiana es noble e fonament principal de la cosa publica e com alguns han tengut lo contrari.

§ Capítol .iiii. que sol les rahons fetes damunt aprovar que la fe crestiana repugna abon stament dela cosa publica.

§ Capítol .V. qui sol al terç argument, e posa molts mals contra los romans contraris al proposit.

§ Capítol .Vi. com tota victoria e fortaleza devalla de deu e que los romans aquells que dehien lo contrari no deven esser oyts.

§ Capítol .Vii. que ensenya quines costumes, e maneres de viure deven servir aquells que volen conservar pau e concordia en la cosa publica.

§ Capítol .Viii. com lo bon regiment dela cosa publica requir que les leys sien feies en favor sua e que sien ben observades per tots.

§ Capítol .Viiii. com lo bon stament dela cosa publica requer que los majors observen les leys principalment.

§ Capítol .X, que posa exemples de alguns asenyalats barons que feren grans coses per tal que les leys fossen observades.

§ Cap. Xi. com los mals regents destrocxen tota lo cosa publica.

§ Cap. Xii. que ensenya lo terç fonament dela cosa publica, e es mantenir rigorosament justicia.

§ Cap. Xiii. qui posa lo quart fonament dela cosa publica, e es fealtat.

§ Cap. Xiiii. qui posa diverses exemples de fealtat.

§ Cap. XV. que los princeps als pobles se deven servir fealtat entre si mateixs e en quines coses, e dels mals consellers dels princeps.

§ Cap. XVI. qui posa que lo quint fonament dela cosa publica, es que sia regida per bons consellers.

§ Cap. XVII. qui posa alguns vocables pertanyents als consellers dela cosa publica.

§ Cap. XVIII. qui prova per diverses rahons, que tot hom deu ab gran cor, e sforç ajudar a la cosa publica.

§ Cap. XIX. qui posa la .X. raho a aquell mateix proposit prenent motiu deies grans obres dels passats.

§ Cap. XX. qui aporta moltes notables obres dels antichs qui feren per amor dela cosa publica.

§ Cap. XXI. com los inutils deven esser gitats, ey deven esser sostenguts los pobres mendicants qui son vers indigents.

§ Cap. XXii. com cascu en la comunitat deu esser ocupat, gran e poch dret e contret, hom e fembra.

§ Cap. XXiii. com deven esser vedades arts, e officis damnificants la cosa publica, o comunitat.

§ Cap. XXiiii. com de la comunitat deven esser gitats los homens que fan malefics, e tota alcavoteria, e tota ocasio de borderia.

§ Cap. XXV. com los borts son comunament mals he atart, ni ha de bons.

§ Cap. XXVi. qui posa algunes malicies molt perjudicants, als matrimonis, e a la cosa publica.

§ Cap. XXVii. que multiplicacio de princeps, e de regidors destroeix la cosa publica.

§ XXViii. qui posa com multiplicacio de juristes nou molt ala cosa publica.

§ Cap. XXiX. com en la cosa publica deven esser pochs notaris e bons.

§ Cap. XXX. com en la cosa publica deu haver pochs picapleyts, e bons.

§ Cap. XXXi. que en special la cosa publica deu haver pochs saytgs.

§ Cap. XXXii. que res nos faça en la comunitat per electio, per squivar discordia.

§ Cap. XXXiii. com los mercaders son vida de la cosa publica.

§ Gap. XXXiiii. com los mercaders deven esser favorejats.

§ Cap. XXXV. com lo regater nou molt ala cosa publiica.

§ Cap. XXXVi. qui posa que deia comunitat sien gitats tractadors de usures, e trafeguers. E aci appar que deu fer la senyoria daquell que alguna art sap altament e transcendent.

§ Cap. XXXVii. qui posa tres consells specials per conservacio dela cosa publica e exaltacio de aquella.

§ Cap. XXXViii. qui respon als altres proverbis aportats contra la cosa publica.

§ Cap. XXXiX, qui dona fi atot lo present tractat.

Capitol. i. qui posa que es cosa publica

Primerament donchs ab la ajuda de nostre salvador haven aci a veure que es ne que vol dir cosa publica, e sobre aquesta materia notareu les següents quatre proposicions. § La primera sies que cosa publica es alguna comunitat de gens ajustades, e vivents sos una mateixa ley e senyoria, e costums, sis vol aytal ajustament sia regne, o ciutat, o vila, o castell, o qualsevol semblant comunitat que no sia una cosa sola. Per que apar que ajustament domestich qui es de una cosa sola, ne part de alguna comunitat no es dita cosa publica, en aquella comunitat hon es pari, ans es dita cosa particular, o personal, o propria, e axi ho posa lo filosof parlant de aquesta materia en la sua politica. § La segona es aquesta que cascuna aytal comunitat deu esser composta de diverses persones ajudant la una alaltra segons lurs necessitats. Aço apar per tant, car com lo ligament de cascuna bona comunitat haja a esser unitat, e benivolencia dels habitants, e sia fundada, e ligada en amor, e en concordia, e cascu no puixa haver de si mateix ço que ha mester. Per tal es necessari per conservacio dela comunitat que la hu ajud al altre segons sa necessitat, Item per experiencia appar que havem mester, moltes i diverses coses, axi com menjar, beure, vestir, e calçar, e axi deies altres coses, les quals no pot cascu fer per si mateix. E per tal en la cosa publica la hun ajuda al altre, ve

nent li que menjar e altre venent li que beure, e laltre que vestir, e laltre que calçar. E axi la hu ajuda alaltre en aquesta manera e perseverara la cosa publica bastada com la hun ajuda al altre per tal havem proverbiorum decimo octavo. Frater qui adiu vatur a fratre civitas firma. E vol dir que lavos es ferma e fort la connunitat dela ciutat, quant la hun ajuda al altre, axi com bon frare ajuda coral meni a son frare. § La terça es que tots los homens dela comunitat, no poden esser eguals, appar aquesta proposicio per la segona, car puix la hun ajuda al altre segons son stament, axi com diu la segona, com les dites diverses necessitats dels homens requeren ajudes de officis no eguals appar que los homens no son eguals de officis en lurs stament. E que axi sia que les necessitats dels homens requiren ajudes ineguals, appar ho, car la necessitat que requir que sia lom ajudat per justicia no es aixi equal la necessitat que requir que hom sia ajudat en fam, ni en sed, Car ala primera necessitat ha mester aquell qui mante iusticia. Axi com es aquell que te senyoria: e ala segona es bastant hun pages, o flaquer, o taverner, los quals no son eguals a aquells que han asostenir justicia, axi com dit es de aquets axin podem dir de molts altres officis de la comunitat. § La. iiii. es que la cosa publica es composta sumariament de tres staments de persones, ço es de menors, mijans, e majors. E aquesta composicio aytal, es axi com hun cors humanal compost de diversos membres, e axiu diu sant pau ad Ro. Xii. Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent. ita

multi mum corpus sumus in christo. E vol dir que axi com diverses membres fan un cors qui han diversos officis son en lom, axi diverses persones e officis fan hun cors ajustats, e una comunitat la qual es apellada la cosa publica crestiana. E per tal victor parlant de aquesta materia en lo seu tractat, volent ensenyar per quina manera la cosa publica era semblant al cors del hom, posa que en la cosa publica havia cap, e aquest es aquell qui ha lo regiment, o senyoria, los ulls, e les orelles, son los jutges els oficials. los braços son aquells qui deffenen la cosa publica, ço es los cavallers, e los homens darmes, lo cor son los consellants. les paris generatives son los preycants e infor-mants. les cuxes e cames son los menestrals, los peus que calciguen la terra son los pagesos qui la cobren, e la exerciten per lur offici tostemps.

Capitol segon com per exemple dels membres el nostre cors se deuen amar aquells que son ajustats en fer una cosa publica,

Apres de aço lo dit doctor aporta a proposit la paraula del apostol allegada tantost desus, ensenyant com cascun bon hom dela comunitat, es, e deu esser, ver membre, e viu dela cosa publica, e deu haver la manera que membre viu ha en lo cors en que viu, Car diu ell veges lo membre viu en lo cors, hon es naturalment situat, he atien quina manera te. E veuras primerament que tanta es la amor que te lo hun membre ha al altre, que la hu serveix aixi dili

gentment alaltre que tot ço que aquell fa serveix als altres, exemple navem. Car lo ull no solament veu axi mateix anant. Ans en cara veu al peu que no encepech e ala ma que vaja ha obrar e atot lo cors ques sapia governar. Axi mateix lo peu no serveix solament axi mateix anant. Ans encara serveix al hull, car portal la hon vol res veure, o mirar, e serveix axi mateix a tot lo cors, e als altres membres portantlo la hon volen anar. Axi mateix la lengua parla, per servey de tot lo cors, e la boca menja per sustentaco de tot lo cors, e si massa menja fa mal a tot lo cors. Axicom la error de cascun membre, torna a mal de tot lo cors. Semblantment post veure que si la hun membre sofrir mal, los altres sen complanyent. car si percuts a nengu en lo cap o en qualche membre se vulla, tantost lo braç si para e li fa scut, e la bocha crida ajuda e dona senyal de dolor. B si avegades per ventura hun membre naffra al altre, e li fa mal lo membre ferit o naffrat no demana vengança. Ans tot lo cors sta trist es complany del mal quel membre naffrat haura pres. Post axi mateix veure que hun membre no ha enveja de be, ni de offici del altre, ni james la hun membre nol vol separar del altre, ans si la hun membre es tallat del cors, tots los membres e tot lo cors tremolen es smayen, e avoreixen aquella separacio, axi quasi com a mori. Que donchs diu aquest doctor volen dir aquests tan bells, e tan expressos, e tan clar exemplis, que deus ha anos proposat, dels cors, e dels membres, sino que per aço cascu de nos qui som membres, prengam exempli de amor, e de zelar, e de pug

nar vigorosament, e semblantment per amor de tot lo cors, ço es per la comunitat e per la cosa publica. E aquesta amor de la cosa publica dona aentendre sani pau ad Romanos, Xii, quant dix. Multi unum corpus sumus in christo singuli autem alter alterius membra. E vol dir quant nos crestians pensam que tots som una comunitat» e un cors spiritual, del qual jesucrist es cap, molt nos deu aço inclinar que la hu ajud al altre; e tots ensemps ala cosa publica. Axi com en lo cors nostre venem que la hun membre ajuda al altre, e aço conferma papa celesti. Xii. quant diu. Etenim in uno spiritu nos omnes in unum corpus baptizati numus. So es adir aytant quello babtisme nos ajusta tots en unitat de hun cors quis appella cor, es crestia ligat per una fe, e per una sperança que havem en un deu tot poderos, per la qual cosa los nostres sperits deuen esser tots uns en voler les coses quins pertanyen a ver cristianisme, entre les quals es una aquesta deles principals, ço es amar la comunitat he la cosa publica.

Capitol terç com la ley crestiana es noble: e fonament principal dela cosa publica. E com alguns han tengut lo contrari.

Per les damunt dites paraules: appar com sanc Pau singularment informa los crestians amolt amar los uns als altres axi com aquells qui sobre tota al

tra nacio han ley de perfecta caritat, e qui mes mana amor, e mes la ensenya, e qui mills informa la cosa publica que ninguna altra ley que al mon sia. E aço ensenya monsenyer sent agosti en la sua. V. homelia hon diu axi. Qui vol veure les grans excel·lencies de la sancta doctrina evangelica, atengue com ella ferma, e ligua altamant tota la cosa publica, car aquesta squiva en los regidors tota iniusticia, e en los subdits irreverencia, preyca a tots humilitat, paciència, e pietat, haver en amor aytal als altres, com asi mateix. Squiva tota avaricia, e tota inmundicia e malignitat. Qui donchs tan be e tan ferm ensenya de fundar la cosa publica com aquesta sagrada doctrina: que tot mal squiva, e mana tota virtud, e tot ço que pot lom moure a amar nostre senyor deu, e son proisme, e aconseguir la gloria perdurable. E vol dir per aço que crestians sobre totes nacions del mon servant lur ley, son les pus aptes gens del mon, e les pus endreçades a mantenir la cosa publica. Per que deus aci saber que Marcellinus scrivint a sent Agosti, axi com appar en la sua quarta epistola si enten aprovar que la sancta doctrina crestiana si empatxa molt lo bon stament de la cosa publica, e provan per tant. Car diu que prehica lo salvador axi com *appar* mathei quinto que negu no reta mal per mal e si negut tot la tua gonella que li dons lo mantell, e que si negu te dona hun bufet que li pares l'altra galta. Les quals coses diu aquest doctor Marcellinus: destrohexen la justicia de la cosa publica, e favorreixen massa los mals homens, e giten a

terra los bons, la qual cosa es contra la sancta scriptura que mana lo contrari. Car mana deu a moyses en la ley com apar Exodi .XXii. Malificos non patieris vivere. E vol dir que no lexaras viure los mal fetos. Ell mateix de uteronomi .XXV. caplo. mana. Quod mensura peccati plagarum modus peccati. E vol dir que segons la mesura del pecat sera la quantitat de la pena. E aço mana per tal que la cosa publica fos conservada en bon stament de que diu aquest, se segeix que la ley evangelica es contraria a bon regiment de la cosa publica, com ço que ella mana es contrari a les dites coses. § Segonament arguexen alguns aquest mateix proposit. La ley crestiana aprova e consella virginitat en menys preu deies coses terrenals si donchs la cosa publica se governava per aytals consells, seguixse que la generacio del mon tantost periria, e que negu no trevallaria per la vida present, e axi se starien tots los officis, e tota la policia dels staments del mon, de ques segueix que lavors ni serien cavallers ni ciutadans, ni menestrals ni nenguns de aquells qui ara sostenen e componen la cosa publica. § Tercerament argüeix per aquesta manera. Car axi com dien los presents romans, despuixs que jesucrist, e son vicari, e sa ley. han senyoria en roma no feren de lur prou. E dien que de lavors en ça la lur cosa publica es cayguda, els han venguts infinits mals. Damunt los quals reconpta salustius, en lo segon libre, en los versos que comencen. Urbem fuisse, etc. Qui serien for lonchs de recitar basta al proposit que los romans son stats los majors homens del mon, e ni ha hauts molts

millors, e de pus famosos, segons lo present cors de aquesta vida. E ara per la major part, son dolens, e malastruchs, de cap a peus, entant que mills aparen bandes, evinyogols, egoliarts, o sollarts, o gent de forca, que no ciutadans de roma. La qual cosa dien aquest, quels es sdevenguda per tant quant les leys crestianes hi reguen. Per la qual cosa condoen aquests que ley crestiana perjudica molt a la cosa publica eli es contraria.

*Capitol quart qui sol les rahons fetes damunt
aprovar que la fe crestiana repugna a bon
stament de la cosa publica.*

Aquesta error ensenya sanct agosti esser capital heretgia en la damunt dita epistola .v. en lo V. libre de la ciutat de deu en lo V. capitol, e aqui ell ensenya la turpitud ela legesa de aquesta error, per diverses altres vies, les quals aparen en ço que ja damunt es dit, e devem dir davall, ne les rahon al·legades per marcelli valen res. § Com diu en la primera, que si la ley crestiana era servada, la cosa publica periria per defalliment de iusticia, appar que diu contra veritat, e paria axi com hom ignorant. car en quant mana lo salvador justicia que promes lo regne seu a aquells qui persecucio sostendrien per amor de justicia. Axi com apar mathei v. ct. XXiiii. que preycia poderosament, contra los scrivan e phariseus que desemparen fe, e juhi misericordia. Per les quals coses apar que ell nela sua doctrina no era contra justicia nes

segueix que si lom que pren offensa ha paciencia, que ja per axo lo regiment dela cosa publica, no deja tenir justicia de aquell qui fa la offensa. Car lo pacient jatsia puxa lexar la injuria personal, empero no pot lexar la injuria dela cosa publica, la qual se deu venjar per aquell qui es regent la comunitat. Deven encara pensar la virtud dela ley evangelical que es tanta que si era observada ja lavors noy caldria iusticia contra criminosos, car la donchs negu no pendria res del altre, ne rebria mal per mal, apar per quant lavors negun mal no seria fet iames. Ne moyses no feu les dites leys peraytals gents com aquelles que aço serven, mas feules per los mals, quels fos castich. Car com diu sani agosti epistola .i. ad eficium, et, sunt pauli ad tesa lonisenses .iii. cap. Sex propter transgressores posita est. E vol dir que la ley fon feta per castigar los transgresors, e aquells qui viven mal. Per que appar la raho primera de rmarcelli no haver negun fundament de res, ne prova contra la ley crestiana. § A la segona quant diu que lavors cesaria tota la generacio del mon, e tota policia, responch te, e dich te que jatsia que lo salvador en jeneral haja consellat stament virginal, empero ell que deu era, be sabia que aquell stament pochs lo voldrien. E per tal dix ell. Mathei .XIX. cap. Qui potest capere capiat. E volia dir que aquell stament era axi alt que nol pendria negu sino aquell qui per special gracia sua nauria poder. Car com havem sapientie .Viii. Non possum esse continens nisi deus dederit. E vol dir que negu no pot esser casi sino per special do de

deu, Com donchs aytal gracia no la done atosts nons cal tembre que per amor de virginitat totes les gents lexen offici de generacio humanal, e stament de matrimoni. § Per aquesta mateixa via appar la solucio al altre punt, car dius que lavors si los homens menyspreaven riqueses que noy hauria policia, ni cosa publica. Responch que aytal pobrea e menyspreu elegir *ha esser* per gracia special de deu, la qual no la dona sino apochs. Axi com ensenya experiencia, per que nons cal tembre daquexa part. e posem que axi fos de fet que tot lo mon se convertis a aquestes dues perfeccions, ço es a virginitat, e amenysprear riqueses ja per axo nos segueix, que entre aquells qui tals coses servarien, no fos comunitat e cosa publica millor, e pus excel·lent, e pus virtuosa que no es ara entre aquells qui de present sostenen les comunitats. Car diversitat de staments no fa cosa publica, com dites, mas es abellea de la cosa publica e asu-portacio sua, la qual suportacio no seria lavors mester ne axi necessaria quants los homens de tots punts menyspreassen lo mon, e les riqueses e pompes sues. ans gran part dels officis haurien a cesar. E plagues adeu que ja fossen en aytal stament. car lavors la cosa publica staria noblement, es poria mills regir a semblança deia cosa publica celestial. la qual es en sobirana gloria, e virtut, e aço designa sanct agosti, segons que apar en lo segon libre dela ciutat de deu en lo .XIX. cap. Jatsia que ans de la fi del mon la misericordia de deu fara aquesta gracia ala terra que aquesta cosa publica de present se regira a semblança de aquella gloriosa comunitat de paradís. Segons que sant joan nos dona aentendre apocalip

si. XXI. quant diu, Vidi civitatem sanctam iherusalem
descendentem de celo sicut sponsam ornatam viro suo.
E vol dir que ell en sperit veu la santa ciutat de
iherusalem que aparia que fos devallada en la terra
quant era lavors la terra santa, e ben regida, e endre-
çada, e ben governada,

*Capitol .V. qui sol al tercet argument: e posa
molts mals contra los romans contraris al
proposit.*

Al tercer argument quant diu que los presents
romans dien que despuys que jesucrist, e la sua ley
senyoreja roma, no feren de lur prou. Responen los
presents romans que aço dien no deven esser allegats
per testimonis en res de be, com sien los pus scelerats
homens del mon. Axi com posa sani bernal ad
Eugenium. E dich que aquestes paraules allegades e
semblants creu que diguen. Car aytals les han
acostumades de dir. car fills son de troyans catius, e
malestruchs, e parents de grechs, e gent aredoladiça,
sens cap, e sens enteniment, poble avolotat ergullos, e
pobre, e malastruch, axi com tostemps ho han dat
aentendre per lurs males obres. los peccats desquals los
han portats a aquesta legesa tanta, que blasfemen lo
salvador, dients que per ell e per sa ley fan mal de lur
prou. Mas dichte que aço que ells apellen, ells fer mal
de lur prou. Sapiés que ells pensen que sia fer de lur
prou, que tenguen les maneres de viure qui tingueren
alguns de sos predeceros quant senyorejaven fot lo
mon qui foren cruels tirants, e qui per for

ça subjugaren asi tot lo mon sens tot dret, e sens tot titol de justicia, qui foren grans robadors, e ydolafres plens de tota malvestat, e sens tota virtut. Car diu sant agosti que lur iusticia que tenien, ne los altres bens que apparia que fossen be no eren virtuts, mas solament havien ymatge e semblança a virtut. Car res que fessen de be, nou fahien per amor de deu, ans ho fahien per ufana, e per pompa, e per guanyar molta fama, jatsia que alguns dels homens nomenats amassen la cosa publica, la amor dels quals valia poch, pus que ab deu no havia rael. aytal vida apellen ells fer de lur prou axi com a homens orats e desesperats. deurien abans tostemps plorar deies grans offenses que han tostemps fetes adeu, e pijors que homens que al mon sien. Car ja lur començament fon orreu quant lur primer princep Romulus Aucis son frare, e lur proces pijor per lur gran tirannia que ensenyaren a tot lo mon specialment als sants martirs, los quals quasi per .c c c. anys perseguiren per tot lo mon. E apres en la lur mala senyoria. Car per los dits .c c c. anys agueren Emperadors homens malvats, e cruels, e tirants, e terribles, ydolatres contra jesucrist. lo primer dells fonch Cesar august sots lo qual lur valor e senyoria, e qui fon mes nomenat que tots los altres, no contrastant que fos capital ydolatre e enemich de deu, e lejament tacat del peyor peccat carnal excessivament, entant que nos deu nomenar ne dir, segons que legim en la martiniana. E apres han tribulada la Sglesia entemps de pau mes que altres nacions. Car han fets e hauts antipapes, axi que tots los qui son aqui creats, han mors lurs senyors ecclesiastichs

e setglars, moltes o infinides vegades. E que encara presomesquen blasfemar lo salvador segons dit es desus que despuys que ell hi fon rebut per deu no feren de lur prou. Cert aquesta es de tanta pravitat que es maravella, com per aquesta, e per les altres damunt dites, e daltres que davall dire deu nols posa en infern, en cors hi en anima, e tota lur terra sen entras en abis. Axi com feu sodoma, e gomorra. Mas creguenme que temps vendra que nostre senyor deu los toldra la cadira papal e emperial, e la mudara en altre loch millor, e vendran gents quen trauran tots los corsos morts dels sancts, per tal que la ciutat aquella romanga deserta de tot be. E quant dient que despuys que reberen la fe de jesucrist, los han vengut molts mals, dich que ver se dien, empero com dien que los dits mals, los son venguis per tal com han cregut en jesucrist. Dich que dien malvestat e gran falsia, e blasfemia contra lo salvador. E en parlar axi, tenen la manera dels juheus falsaris que antigament, quant havien per lurs peccats qualche adversitat, dehien que aquell mal los venia per tal com seguien nostre senyor deu, e havien lexades les ydoles. E si volent veure aquest quants de mals los vingueren ans que haguessen rebut jesucrist, guarden lo poeta qui es appellat Juvenalis satira .Vi. en aquells versos que dien,. Prestabat cartas humilis fortuna latinus quondam: nec vicis contingi parva sinebat, etc. Semblantment aten, si ells volen atendre a lur falsedat, a qui veuran que sens comparacio hagueren mes, e majors mals dabans que rebessen jesucrist, que apres que lan rebut los grans mals que ha

gueren dabans que coneguesen jesucrist, dels quals mals paria Salustius en lo loch damunt allegat. Aten encara los mals que sanct agosti en lo tractat que sapella Excidio urbe. E en lo .V. dela ciutat de deu, en lo .V. cap., e de aço parlant ell mateix en lo terç libre dela ciutat de deu en lo .XViii. capitol. Diu que Anibal princep de africa venint en Roma contra los romans tants, cavallers los ocis que tres modians, ço es tres mesures grans foren plenes dels anells que foren trets de lurs mans, los quals trames en Cartayna qui la donchs era principal Ciutat de africa. La qual cosa fon abans que los romans haguessen rebuda la fe de jesucrist. Per que appar que los mals que lavor soferien nols vengueren per la fe de jesucrist. Axi com lur pravitat allega, ne per conseguent los mals que despuys han sofferts o soffiren nols venen per jesucrist ni per sa ley. § Nota que per res que dit haia dels presents romans, ne dels passats, non enten adir quels romans no hajen hauts molts nobles homens, e excellents en sabiesa e en armes, e en amor de la cosa publica, e en gran justicia, e fealtat. Mas parle solament dels mals que han hauts, volent ensenyar, que han lexat hereters de lurs malicies, ço es los romans presents, que en lurs obres, e paraules mostren que son sement de canan engendrats de vibres, e tals que en res que diguen no deu hom donar fe, no contrestant que entre ells haja alguns de bons.

*Capitol .VI. que tota victoria e fortaleza devalla
de deu: e que los romans aquells que dehien lo
contrari no de ven esser hoyts.*

Segons veritat a tota nacio es paraula abominable hoyr dir que peyor vaja a aquells qui servexen deu, que aquells quil blasfemen i el fugen con tota gracia e tot be haja venir de deu, e singularment deu se incline a dar ses riqueses a aquells quil amen el servexen. E maiorment han de aço esperiencia en la cosa publica aquells qui entenen en fets darmes, car dien comunament, qualche sia la veritat, que deus mostra aqui specialment sa virtut en manifestar qual part ha Justicia e veritat. Ateua Moyses com confiant en sol deu, e per zel seu pignant, mereixque que pharao fos negat ab tota sa companya, e amalech que fos desbaratat. Axi mateix pensa en los forts combatents, dels quals la scriptura fa mencio, axi com Josue, Sampso, Gedeon, David, Judes macabeu, qui tots hagueren victoria per special gracia, e ajuda de deu. E per tal havem Macabeorum .iii. Nou in multitudine exercitus belli victoria. Sed de celo est fortitudo. E vol dir que victoria en batalla no sta en multitud de gens. ans devalla de deu, en lo qual sta tota nostra fortaleza. E perço diu lapostol. Si deus es ab nos qui sera contra nos. E vol dir que nons cal de nengu tembre, ni haver pahor de res, pus que deus es ab nos, e nos crehem que ell es tota nostra ajuda en tots nostres treballs. Per tal legim de Moyses, e de aquell gran cavaller de

xeble sen Josue, que en lur mort invocants per testimonis, cel e terra amonestaren lo poble de israel que no desemparas deu si volien de lurs enemichs haver victoria, e durar en la terra, en altra manera deu los lexaria caure en lurs mans, e gitarles de aqui els cativarien els porarien a nores. Axi com despuys se feren. E de aço parla longament. Egisipus en lo seu libre .Vi. parlant als juheus en persona de josefus pus famos juheu, e convertit adeu, dient los axi. Deu ha desemparats, car vosaltres havets desemparat aell, e aquell deu beneyt quens defenia, ara sen es passat als altres enemichs quil servexen e aqui ell los dona a entendre que ell se pensa que deus passara als romans, axi com aquell quil sabran mantenir e honrar, vet quina stimacio havian aquest dels romans. Certes no lan haguera, ne diguera aquestes paraules sis pensas quels romans diguessen del salvador tan leja blasfemia com es aquesta que dita es, que ells diguen que despuys que la fe del salvador es entre ells, que nols haja sdevengut sino mal. Verdaderament creu que si los romans no haguessen altre peccat al mon sino aquest, qui es de tanta desconexença, que aquest es bastant a disiparlos de tots punts. E crech que ya la rigor divinal no haguera fet sino per merits de moltes dones sanctes que han entre si mateix. Per totes les damunt dites coses apar que los presents romans qui aytals coses dien, no son dignes de esser presos en testimonis en lo nostre proposit, e aço per les rahons allegades. E per aquesta raho mateixa, no deven esser presos en testimonis en neguna manera que toch la cosa publica nela sua utilitat, com lo fonament dela

cosa publica sia unio, caritat, e cordial ajuntament de coratges, e los romans sien pestilents, e ergullosos, e enemichs de pau, segueneixse que no poden fer testimoni de la cosa que impugnen, e hayren, e que han en abominacio, ço es pau e concordia, e aço dona a entendre lo nom de lur ciutat quis se apella roma, lo qual nom, dirivat o divexejat vol dir amor per la cual cosa, nos es donat a entendre que roma es contraria a amor e vera pau, e per consegüent a tota comunitat, e ala cosa publica. Nota encara que roma es interpretada frangens magisterium, ço es trencat magisteri. car nengun magisteri ne raho, ne bona doctrina no ha loch entre ells, qui *los* primers maestres, ço es los sancts apostols principals, e lurs successors an perseguits, e martirizats e lurs princeps an aleja mort exterminats, lurs bons studis antichs tots disipats, e lurs grans obres e fama, e nom de bons homens de si foragitats. E per tal los juheus antigament com fahien mencio dels quatre imperis principals del mon, e tractaven del darer, ço es del de roma, tos temps lapellaven nequam, ço es malvat, prevehents ja en sperit aquestes gents malvades, ales quals la dita ciutat havia a venir. No contrastant empero aço noia be aci, que axi com dit es damunt altra vegada per res que dit haja no vull negar que los romans no hajen hants alguns bons homens savis e notables en temps passat *empero* tants son stats, e son encara los mals, que fos bons passats no son stat bastants a cobrir les plagues dels mals, E per raho de aço fiavem adir delis, ço que sentim, per tal que tot lo mon se quart dells, axi

com deia mort, e que res que ells diguen no es digne de
neguna actoritat, e per consegüent no deu esser res
allegat de ells en res de bo. E finalment sapiats que ex-
ceptat que an creença en la fe, en les virtuts rnorals ja
mes no les volguren tampoch com ara, e sens
comparacio se governaven millor en temps que eren
infels que despuys que an rebuda la santa fe catholica.
Car com dit es en aquell teps fahien grans coses, e
hagueren molt excellent hom. Axi com davall dire, mas
ara tot lur fet es vengut ano res. E axis devia seguir
segons que monsenyer sant benet propheta, e posa ho
sant gregori en lo segon libre del seu dialogorum.

*Capitol . VII. qui ensenya quines costumes e
maneres de viure deven servir aquells qui
volen conservar pau e concordia en la cosa
publica*

Per ço que dit es apar que tota comunitat fundada en
la santa religio crestiana, es sobiranament apta, a
mantenir, e conservar lo be de la cosa publica. E aço
principalment en quant la santa religio ensenya e
preyca, unitat, e amor, e concordia. Axi com a
principals fonaments seus. per raho de aço nos
ensenyaren los antichs que per conservacio de aquesta
unitat devien los homens amants la cosa publica tals
costums observar, qui conservasen unitat en amor, e no
provocasen algu a ira ne abrega. E per tal scrivint de
aquesta materia. Scipio segons que recita salustius libro
.ii. dix axi. Ego

trado vobis reguum firmum si bonis eritis, et imbecille si mali. E vol dir aytant, la comunitat del regne que jous leix sera atots ferma sivosaltres sots bons, e si sots mals no pora durar vostra senyoria ni la cosa publica perseverar en bon stament. Sobre les quals paraules nota lo comentador, e diu axi. aten açi e veuras qual es la bonesa dels homens qui fan mantenir la comunitat en bon stament, e conservar la cosa publica. § La primera es no amar massa si mateix, ni les sues coses, car tot hom qui ha lo cor franch e liberal atirar lo atota cosa de be hon se vulla. Aytal hom es comunament disposat a sostenir pacientment injurys, e esser cortes, e dolç, e amoros a tot hom e es affable, e gracios, e de bones respostes als altres, e qui sab dissimular los defalliments dels altres en son loch e temps, les quals coses conserven sobiranament la cosa publica, e lo contrari la disipa de tots punts. § La segona cosa diu aquest comentador que pertany a bonesa de aquell quil vol conservar la cosa publica, e la comunitat en bon stament. Si es que lom no sia passa fervent, ni exquisitiu dels peccats dels altres, ne enço que aells no pertany, mas que per exut passe sobre los affers dels altres sino aytant con consciencia força al contrari, o zel discret sobre la conservacio dela cosa publica. Axi com si algun destrohia la comunitat, lavors nos deu per res callar, ans ho deu prestament manifestar, ab fervor discreta en son loch, e en son temps ab manera savia, en altra manera diu aquest comentador yot consell que sovint quand veges que no veges, e quand oges que no oges. Mas tingues lo consell

del ecclesiastich qui diu axi .VI. caplo. Dere que te non molestat noli certare. E vol dir dela cosa que not toca noten vulles entrametre, si vols viure en pau. § La terça diu aquest actor que tingues fre en la lengua specialment conservant la, en les següents costums e nodriments, ço es que nul temps no digues anengu son desplaer en la cara, ne façes offensa. Guardat de reportar paraules sobiranament. car qui aço fa no es hom de recapte, aus ensenya que es minyo insensat. Axi mateix te guarda de vituperar o de malayr, o de menaçar a persona que no sia sots tu posada. E fuigg abregues axi com ala mort. tostemps sia cortesa fa resposta al foll, e al sensat, e axi apagaras lo foch de lur malicia, o almenys la refrenaras. Null temps no vulles trufar *ab* injuria daltri si vols que la tua trufa sia placentatots. No diras paraules leges ne vils, per tal que nos façes tenir pervil, ni façes menysprear atu, e ta promenia, e tota ta doctrina e bons ensenyaments. Serveras fins a la mort secret atu comanat per quis vulla, e guardat en temps de furia que nol vulles manifestar, acar ço ensenyara quanta es ta virtut, e ta bonesa. Esi esthom de valor tostemps seras verdader en ta paraula per tal que no defraudes negu, ne façes atots tenir te per no negu. § La quarta sies que tostemps sies aparellat avençre ta furor com vinga, e sia pus fort ta virtut e prudencia que no tapassio, e fer ta deus gran honor entre los homens del mon. No sostengues que negu parle mal ne faça desonor aqualsevol altre, en la tua presencia, sis vol sia amich o enemich, ni sostendras scar

nidors de negu en tot poder, e semblant servaras als enemichs. Car faç te cert que aquesta quarta doctrina ha ensenyat ala fi de molts homens qui molt eren famosos qui valien poch, e havia en ells poca virtut e poch de be. Car lo hom qui virtut o civilitat ha en si gran honor fa asi mateix adir tostemps be de son amich, e de son enemich. e aquells quin hoen ne son molt be edificats, e majorment, com no solament soffir que mal sia fet a nengu en sa presencia, ans squiva ab vigor que davant ell no sia dit mal per res. No vulles esser loat per tostemps de totes fes bones obres, ans scientment fes be als altres amagadament. car aquesta bonesa deu la revelar a hun jorn a gran gloria tua. Ama cortesia e trobaras qui lat fara. Si es conexent en benifets rebuts, e tostemps los prea mes que no valen. car la voluntat del donant deus prear sens mesura. Nui temps no faças retret de benifet que fet ages. car gran vilania es fer ho.

§ La .V. cosa es que sobiranament squins ergull, qui segons lo savi desperta bregues, e vituperis, e enveja, e ira, mares son de guerres e de bregues, e pensa tostemps diu aquest doctor, que concordia, e pau, son conservacio tua, e deies tues coses en anima e en cors, e diu que ab tant zel los antichs servaven aquesta concordia que per tals les multituts elegiren sobre si hun princep, considerant lo dit de aristotil que dia en lo .XII. libre dela metafisica, que unitat de princep savi. te enconcordia les sues gents. E pensant encara que ço que diu la sancta scriptura que per pec cats dels pobles sofir deu multiplicacio de princeps, per raho de aço squivaven

sobiranament aytal multiplicacio elegint loa en lo menor nombre que podien e solament fants com lo regiment dela cosa publica ne havia necessaris. E nota aci ab quanta art, e diligencia los passats zelaven la concordia e pau deia cosa publica. Car sapies que per tal que los princeps no trencassen leugerament pau, ni cercassen guerres servaven aquest stil, que si algun princep contra laltre movia guerra, abdosos personalment havien tots sols entrar en camp, e axis havia a finir lur qüestio, que aquel qui havia victoria consenti en abdues les parts, e li satisfeyen asa intencio, e asa volentat. E per tal lavors comunament no fahia guerra hu contra laltre. E de aço mateix parla axi valerius, libro .IIII. captlo. II. molt graciosament donant exemple de Menelio o Sepido qui eren enemichs empero com feren en semps lavors se concordaren, sens colp, e sens altra contesa. E yo mateix ne vists, que fehien grans menaces, e maravelles desi mateix, que quant eren en lo camp, sols nos movien nes acostaven a lur contrari. Sant agosti axi mateix en lo .V. libre dela ciutat de deu en lo .Xiiii, ca. si paria de aquesta materia dient axi. la cosa publica, mes e miles se ha amantenir ab bones costumes que no ab armes. E per tal diu en lo primer libre cap. XXXiiii. que dehia Scipio famos princep roma que la cosa publica de roma no stava ferma per fortaleza e bellesa de murs puix que los bons nodriments e costumes anaven a terra. e semblant diu libro .ii. cap. II. E per tal posa ell mateix en la sua .V. epistola que los princeps specialment deven esser entesos a corregir males costumes, per tal que la cosa publica

e ells mateix, no peresquen. E diu que bones costumes son fundament, en bones e degudes amors, no aquells que lo poble comu desija, vol e requer, mas aquells que volen pochos homens elets, e virtuosos segons que posa Policratus libro .V. capitulo, iii. Alguns per mal us de molts se pensen que males costumes sien bones, mas diu aquest no atenen als mals. Car diu lo salvador. Multi sunt vocati pauci vero electi. E vol dir que molts son los apellats a be aferho de fet, e a posar ho en obra pochos. Per totes les damunt dites coses appar que lo primer fundament dela cosa publica, es concordia, e unitat la qual ensenya sobiranament la sancta religio crestiana. Per que *appar* clarament que crestianisme es stament singular, e abte a conservacio dela cosa publica.

Capitol . VIII. com lo bon regiment dela cosa publica: requir que les leys sien fetes en favor sua: e que sien ben observades per tots.

Requer encara la cosa publica per conservacio sua que sia ordenada e regida per nobles, e profitoses leys, e aquest es lo segon seu fundament principal. E per tal deus açi saber que posa Tullius en lo primer libre dela sua rhetorica, que los jutges tostemps deven girar les leys a conservacio dela cosa publica car per aço son fetes principalment. E axi com medecina no es feta per profit del metge, es solament per procurar salut al malalt. Axi la ley no deu esser feta

per profit personal del princep, ne daltre en parficular, mas per profit dela cosa publica, la qual molts naffren o tots. Si donchs lo princeps qui deu esser lo bon metge, nos studia, que ab bones leys, e ab bones costumes, la torne en sanitat, ço es en bon stament. Semblantment diu san ambros omella prima del exameron. E per tal que nostre senyor deu sia favorable als observants les leys, deuen les dites leys esser fundades en caritat, e en justicia, e lavors aquells qui volen mal fer, nos poden scusar sots ombra dela ley, no res menys que es sobirana abusio que la ley que deu esser regla directiva al hom per anar dret en veritat, e deu entendre principalment ala honor e gloria de deu, que ella sia contra la ley divinal, e sia precipitant, e derroquant lom en tot mal. E deus asi saber que alguns amants lur propri profit axi fermament observen tota ley e costuma quels sia lucrativa en guanyar diners que per res no la lexarien per be que sia contra caritat, com empero ells sapien que cascuna aytal ley sia cassada per sancta mare Sglesia, axi com appar, e ells axi mateix sien tenguts a restitucio de quant prenen, per vigor de aquella corrompuda ley, o costuma mala. Deu encara moure los homens a observança deies leys, e furs, e de bones ordinacions, la dignitat, e nobleça de bona ley. Car si deles leys de que posa aquell gran filosof Demostenes, es exaltacio de la cosa publica. E axi mateix posa Papinianus libro .ii. de natura de home, que condicio de vera ley es que ella, e per ella sia la cosa publica destruccio de crims, e persecucio de scelerats, declaracio del

enteniment dels homens. Axi que ella sia atots mirall de veritat, regia de Justicia, ferm fundament de tots qui amen la comunitat. Per raho de aço a dar major actoritat a la ley, deu esser observat en la ley ço que damunt es dit, ço es que ella sia fundada en la ley de deu. Car diu sanct agosti en libro de civitate dei axi. *Omnium legum est inanis censura, nisi divine legis ymaginem gerat.* E vol dir que nenguna ley no ha nenguna valor, ans es vana e cassa, sinos concorda, o no ix de la ley de deu. Car diu la saviesa de deu *proverbiorum .VIII.* que per elles, ço es per les leys regiren los reys, e aquells qui fan les leys per ella qui es ley de nostre senyor deu, conexen e jutgen la valor de lurs leys. E quantia ley es aytal com dit es, la donchs se deu stret servir en la cosa publica, e en servir la be vol e requer que los majors la serven primerament e diligentment, e lavors los menors han pahor de fer lo contrari, e entenen a observar la, quant vehen que los majors ho fan. § Legim que com lo rey de arago en Pere, digues ha hun servidor seu, que llava la ley hon vol lo rey. *Repos* hun savi hom ai Rey qui era present e dix, hoc mans no deu esser Rey, qui no te la ley. o no serve aquella. E. aquesta manera tingueren los princeps passats. Car axi stret les servaven personalment que si mateix o altres per cars que fossen donaven a tant grans penes si per ventura fessen lo contrari que era maravella a tot nom quiu venia. § Recompta Valerius maximus, libro secundo, capitulo sexto de hun hom deia ciutat de Roma qui havia un fill

qui per adulteri que lo dit fill havia fet havia aperedre los dos ulls, e lo pare volgue que la sentencia aquesta passas avant, o als menys lo pare perdes la hiun ull, e lo fill que perdes laltre. Semblantment legim de Traja emperador, ne saul rey de israel no volque perdonar la mort a johanatas fill seu, per tal com havia trencat son statut e son manament. Primo regum decimo quarto capitulo, sino que lo poble per força ho obtench. Els emperadors antiguament havien aytal ley, que si algun cavaller exint se deia ost sua esvahis los enemichs els vences, o nols vences ell devia pendre mort, pus que ell havia trencada la ley imperial. § Deu esser encara la bona ley servada per tal com ella delliura los ignocents. Axi com dona aentendre lo apostol sant pau. Actuum vicesimo quarto. e poneix aquells qui fan mal majorment ala cosa publica. Car punir aytals es gran justicia, e misericordia, segons que havem dit, e lo contrari es cosa molt perillosa. Axi com havem proverbiorum decimo septimo hon havem axi. Qui instificat pravum et condemnat insium uterque abominabilis est apud deum. E vol dir que aquell que iustifica lo malvat, e aquell qui condemna lo just cascu es a nostre senyor deu abominable. Appar aci donchs com observacio de iusta ley es cosa misericordiosa, e necessaria. E viure sens leys es deies grans abusions del mon. Axi com legim en lo libre deies dotze abusions on diu axi. Duodecimabusisionis gradus est populus sine lege. E vol dir que lo .XII grau de abusio es quand lo poble viu sens ley, raho es. Car lavors

lo poble es sens cap, e sens tot regiment, e govern, e axi com a ovelles sens pastor, e per consequent lavors cau de tots punts, e ve a perdicio la cosa publica, tot axi com la nau pereix qui no ha govern, e les ovelles van avant, e cauen en mans dels lops, car no han pastor qui les regeixca.

Capitol .VIII. com lo bon stament dela cosa publica requer que los majors observen les leys principalment.

Nota aci en special ço que dit es damunt de observacio deia ley quant als majors que si los majors serven primers les leys e los majors temen en observaria los mals homens e los sceberats lavors sen corregirien enants. Per tal diu salamo. Sapientie .i. Virtus probata corrigit insipientes. E vol dir que virtut aprovada, es fortaleza e observança deles leys quand es trobada e posada en lo regidor. Aquella corregeix poderosament los folls per vergonya e per temor. E prechte quen digues qual hom es en lo mon per poch seny que haja que no lema trencar la ley, o lo statut, o constitucio que veu observar a son senyor entegrament, e pura, e sens nenguna reprehensio, cert no pens que negu que seny hagues digues lo contrari. E aquesta fon la raho per que lo salvador nostre ço que manava de aspredat als altres primerament ho sabia en si mateix per obra. E aixin diu sant jeronim en una sua epistola dient axi. Absit quod dominus asperitatis aliquit iubet in servis quod prins in sui non re

cipit factic. E vol dir que no placia a deu que nostre senyor jesu crist james manas res als seus dexebls qui fos de aspredat o de pena sino ço que primerament observava en si mateix. Ell es aquell que dehia a sos dexebls, e a nos en persona lur, ço que es scrit johannis .XIII. capitulo. Exemplum dedi vobis ut sicut ego facio ita et vos faciatis. E volia dir axi parlant ala comunitat crestiana, exemple vos he donat que axi com yo he fet axin façau vosaltres. E nota aci que los majors no son sino exemple, e mirall dels menors. Si donchs don deu exir lum de aquells hix fum pensarte pots quanta irreverencia de nostre senyor deu es aquesta. e quanta provocacio de errar al poble, e de quant menyspreu, e penes, son dignes aquells que aço fan» per raho de aço diu sant gregori en lo seu pastoral dels mals regents axi. Preiati tot mortibus digni sunt quod prodicionis exempta ad subditos transmittunt. E vol dir que los prelats e mals regents dela sglesia crestiana de aytals morts son dignes, com han dats de si mateix mals exemples als altres. E la raho per la qual sanct Gregori los repute dignes de morts si es car los mals per lur mala vida provoquen los altres apeccar e fer obres dignes de mort davant nostre senyor deu e axi destroexen, e confonen, e obscuren quant en ells es, les vies de salut als altres, ells fan peccar, e errar lejament, com se pora abstenir de furta, e de tiranejar lo cavaller, e lo noble hom envers los vasalls, quant veu que lo rey, o lo gran prelat fa semblant, certs grans armes pren afer semblant per la mala obra que veu

fer a sos majors. Aytals grans homens son apellats perseguidors e enemichs de deu, e dela cosa publica. E per tal diu ell mateix en lo pastoral aytals paraules, Nemo in ecclesia plus nocet quam qui perverse vivens nomen vel gradum sanctitatis habet, hunc enim propter reverenciant gradus si ve status corrigere nullus presumit et hunc culpa vehementer in exemplum extenditur dum pro reverencia ordinis pectorer honoratur. E vol dir axi que negu no fa pijor a la sancta religio crestiana que aquell qui es en dignitat, e en grau de presidencia, e de honor, e viu en mal stament, e es la raho aquesta, car diu que aytal hom negu nol gosa corregir ne rependre, per la qual cosa ell pecca pus lleugerament, e ab aytant les sues rnales obres noen mes als altres, com ell faent aquelles es pus honrat que los altres ab sa mala vida. E que aço sia veritat aten e veges qual es al mon que no cuyt fornicar, o furtar degudament, quant veu que hun gran hom, e notable, axi com hun gran Bisbe, o rector, o religios furta, e cornet fornicacio sens tota pahor e vergonya, e veges a ull qui axi es. Car si tu reprens de sos mals algun hom simple crimosos, ell te respondra e dira tantost, per que yo no puix aytal cosa fer, si lo Bisbe, o lo Rey, o lo batle, o aytal religios o fa. Vet com la mala vida del gran hom es via de fer semblant als altres e pijor. No res menys encara appar que senyor que no serva sa ley, no aprova sa ley, ans la tinga per nulla, pus qui servir no la vol, e prenlhiu axi com al leo qui totes les petjades davant desa ab lo rocegat dela coha. Axi aquest

tot quant proposen davant los altres destroexen ab lur mala vida, ne aytals ab cara serena poden reprende los fahents contra la ley. Car poden dir aquells la paraula que dix lo nostre salvador jesucrist en semblant materia, axi com legim lucc quarto. Medice cura te ipsum. Ço es a dir tu qui vols ami metjar metja primerament tu mateix. E perço tota lur preycacio e zel, en favor de Sa ley es scarn e amenyspreu de lur persona. Car diu sant gregori. Cuius vita despicitur restat ut ejus predicacio cotemnatur. E vol dir que aquell la vida dels quals es menys preada segeixse qui ell per força sia poch preat en sa preycacio, e correccio, e en totes les pa raules. Per qui a gran vergonya dels grans senyors crestians. Legim dels infels passats, que per tal que les coses profitoses ala cosa publica se observassem mills, no perdonaven a ses propies persones, ne a fills, ne a mullers, ne a nenguna creatura, e fos qual se volgues qui fes con tra la ley. Ans en continent era punida segons la rigor deia ley. e lavors la cosa publica se mante nia noblement, e stava en sa valor, e en sa virtut.

*Capitol .X. qui posa exemples de alguns
asenyalsats barons qui feren grans coses per tal
que les leys fosen observades.*

Aconfirmacio dela damunt dita sentencia podem entendre alguns notables exemples dalguns barons qui en favor de lurs leys mostraren grans nobleses, e fortaleza. E primerament de Moyses cap dels juheus qui feu. lapidar aquell qui contra ley divinal havia collida lenya en disabte. axi com appar numeri .XV. de servir les leys. Semblantment es allegat damunt, qui legim, Primo. regum .XIII. de saul Rey de israel qui no volgue perdonar a Johanatas fill seu primogenit, qui havia passada sa ordinacio, ans volia que moris sens tota misericordia, sino que lo poble per força lo delliura. Legim axi mateix de Traja emperador, qui son fill volgue ociure per tal com havia mort un infant qui guanyava una fembra orba, e ala fi com per contrast del poble no pogues fer que moris, ordena que guyas la fembra orba mendicant, axi com linfant mort la solia guyar. Axi mateix recompta valerius maximus libro .VI. capitulo .VI. e es ja allegat damunt daquell gran senyor, lo fill del qual havia comes adulteri, per la qual cosa segons la ley devia perdre los ulls, e lo dit pare per tal que a rigor dela ley fos servada, volgue que lo fill perdes la hun ull, e lo dit pare axi com era una cosa ab lo fill quen perdes altre, e axi fon satisffet a la ley. § Item legim que Scipio marcus com hagues feta ley molt profitosa ala cosa publica, per tal que la dita ley tostemps stigues ferma e duras demana de gracia al senat de Roma que sa ley stigues fins que ell fos tornat de alla hon anava. E com li fos ator

gat exir dela ciutat, e jura que null emps daqui avant ell no tornaria, e aço per tal que la dita ley null temps no fos revocada. §Item legim de aquell famos conseller roma apellat brufh, qui feu ab duys sos fills ociure, e aço per tal com eren notables esvahidors deles leys fetes en favor deia cosa publica. De aquesta materia trobareu coses fort altes en los lbres dels machabeus, e aqui trobareu lo zel de aquell honorable mathatias, libro primo, capitulo secundo, et libro .II. capitulo .III. et capitulo .VI. de aquell reverent eleazar. et capitulo septimo, de aquells gloriosos set frares, qui per zel deies leys divinals prengueren mort dient axi. Parati sumus magis mori quam patiamur leges dei prevaricari. Ço es adir aparellats som enans morir que no trencar les leys que nostre senyor deu nos a donades, E generalment aquesta costum era antigament entre los romans en temps que ells senyorejaven lo mon, que neguna persona que hagues comes contra la ley no podia scapar per ninguna via del mon, e fos qualsevol e don se vol. E per aquesta raho asignificar recompta Egidius : libro secundo que les leys fetes per aquell famos cap de leys appellat Solon, foren scrites en post de fust e algunes despuix ne foren scrites en launes de ferre. Axi com encara appar en Roma, e tot aço fahien a donar a entendre, que la ley axi com a ferre deu esser reputda fort, e immutable, e defesa fortment ab força fins a la mort, e raho ho aporta que axi sia fet, per quant la ley es mirall de veritat, e regla de justicia, qui son coses sobiranament forts, e qui tostemps

ala fi vencen, e triunffen sobre tota cosa quiis sia contraria. Axi com dit zorababel segons que legim esdre tertio et quarto. Dehia sanct agosti epistola quinta que aquella ciutat es de deu en la qual veritat regna es regeix per la e la manera es en veritat ço es fermetat tanta ley de caritat, que veritat ni caritat noy poden james perir. Ans eternalment e sens fi duren.

*Capitol .XI. com los mals regents destroexen
tota la cosa publica.*

Mas en los temps present axi es caiguda tota fa cosa publica per los mals regiments dels princeps, e dels regents que neguna ley que façen no pot durar, ans de continent *la* lexen perir, per lur negligencia o la revoquen per lur poca virtut, e inconstancia, e sis te tendran la contra los menors, e no contra los majors. E fan dela ley tela daranya que no pot retenir res que sia fort, mas rete mosquits e coses sens força. Vet que fa defalliment de consciencia, e poca virtut, e fortalesa, e poca amor ala comunitat, e esser afeminat, e sens neguna bonesa, e esser moll e fret e tebeu, en tota res de be. Per tal lavors quand los simples veen que los regidors lexen axi perir les leys deuen los ho dir ab fervor, servada reverencia tost temps, e loch e temps. E axi ho feu sant pau ab molta fervor segons que legim. Actuum vicesimo tercio.

on legim que dix a aquell president quil fahia acotar. Et tu sedens indicas me secundum legem, et contra legem iubes me percuti. E vol dir axi al dit, president, ab quina cara pots mi fer, acotar contra la ley tu qui seus en aqueixa cadira per mantenir la ley quasi que digues que gran confusio feya axi mateix que ell fos en cadira de dignitat per mantenir la ley e que ell fes contra la ley. Car la ley romana manava que nengu ciutada de Roma, no fos acotat. E lo dit president fahia acotar lo glorios sanct Pau qui era ciutada de Roma, per la cual cosa lo reprenia sanct pau rahonablement. Car lo president aquell fahia obra publicament no de regent, mas de minyo, e de hom ignorant com qui no sap la ley. Per que Sapies que com la comunitat ve en aytals regidors, la donchs ella jau de tots punts a terra. Car lavors los regidors son axi com aminyons sens enteniment, en mans dels quals es posat juhi a gran destructio dela comunitat, e a gran menyspreu de justicia. E axi com diu filosofus. Sapientie duodecimo. E per tal dix salomo ecclesiastices decimo. Ve terre cuius rex est puer. Ço es que malayla es la terra dela qual es rey hun minyo. Car lavors es senyal que nostre senyor Jesu crist vol aquella comunitat de tots punts gitar a terra, e apportar la a no res, puix que ell lexa lo regiment en ma de home sens enteniment, e sens consciencia. Axi com es lo minyo qui res de aço no ha. En aço specialment post veure clarament que nostre senyor deu enten a disipar la comunitat aquella aqui dona aytals regidors, que

com ells façen aytans mals com se volen, e aquis volen, e ultra aço lexen perir les leys de tots punts, empero no es hom al mon, qui per negruna cosa covinent remey hi puxa dar, raho es per que no si pot dar consell. Car lavors lo regidor sera foll, e insensat, e per conseguent tot si pert ses paraules. Com diga lo ecclesiastich .XXII. Cum dormiente loquitur qui narrat stulto sapientiam. E vol dir que ab hom durment parla, qui a hom foll diu paraules savies, o sera afeminat e moll, es regira per fembres, o per altres persones semblants a ells mateix o pijors, e no han vergonya ne execucio, ne virtut en sos afers, o curara de coses inutills, e impertinents a sos afers o a son regiment, e axi dels altres empatxaments infinits que hi seran tants que de tots punts lo regent aquell dolent sera inapte a tot regiment, e per conseguent lavors la oblivio dela ley, ve e proceeix dela adolesiencia del regidor, de ques segueix finalment lo principal ço es destructio dela cosa publica, E aço volgue dir Job, quan dix capitulo .XXIII. Propter peccata populi regnavit ypocrita. Ço es que per lo pecat del poble permet deu regnar ypocrit, o hom ab tal defalliment que per ,son mal regiment tota la cosa publica es perduda. Car axi com naffra de cap es mortal a tot lo cors, axi dolencia de regidor aporta ab si mort de tota la comunitat. E per tal a ordenat sancta mare sglesia que tots los preveres en lo canon dela missa pregunen a nostre senyor deu, per los principals regidors del mon, ço es principalment per lo papa per lo bisbe, e per lo senyor Rey, per tal que la co

munitat creſtiana no cayga per los lurs peccafs, e es profitos e fort meritori conſell, a cascu de pregar a noſtre ſenyor deu, toſtemps en ſpecial per la coſa publica, e per lo princep de aquella, axi com per lo cap don ha venir apres deu, bon ſtament a lacosa publica. De aqueſta materia ſi a deu plaura direm longament davall quand parlarem del regiment dels princeps.

*Capitol .XII. qui enſenya lo terç fonamen
dela coſa publica he es mantenir rigorosament
iuſticia.*

Lo terç fonament principal dela coſa publica ſies que ſia regida per dreta juſticia. La raho per que lo profit, e lo bon ſtament de tota la comunitat, requer que ſia regida per juſticia, ſies, car de juſticia axi com de vera virtut, hix tot lo ligament, e ſosteniment, e fortalesa dela coſa publica, axi com veuras ſi atens ço que diu Tuli libro primo.de officis. capitulo VI. e diu. Quod juſticia eſt virtus qui comuni utilitati ſervats dat unicuique quod ſuunt eſt. E vol dir que juſticia eſ virtut aytal que ſervat primerament lo profit dela coſa publica dona acascu ço que ſeu eſ. Perl les quals paraules pots veure com juſticia principalment guarda al profit dela comunitat, e puix enten a fer be a cascu en particular, car del profit comu ſe ſegueix profit a cascu dela comunitat en quant ſon membres dela coſa publica. E ſi tu vols veure per quina manera juſticia guarda lo profit comu, aten com ho declara ſant benet en un ſermo del avent hon diu, ju

sticia per tal quant ensenya dar acascu ço del seu, e ço qui li pertany, per conseguent ensenya de dar a cascu ço del seu e ço que li pertany, e semblantment ensenya de dar acascu, ço es, als majors honors, e reverencia, e obediencia, als eguals amors e ajuda en son cors e suportacio e paciencia, al menors pietat, consell, e endreçament, segons possibilitat dela persona justa, les quals coses per tots servades roman la cosa publica altament governada. E per tal dehia aristotil: en lo quint libre, deles etihiques, que justicia es virtud axi meravellosa que les steles del cel no si deuen acomparar. Per raho de aquesta cosa los romans li feren temple, e ydola, per donarli special honor; segons que diu saní agosti en lo primer libre de doctrina crestiana cap. V. e per aquesta mateixa raho conclou sant agosti en lo segon libre dela ciutat de deu, en lo .XIX. capitol e diu que sens justicia la cosa publica no pot esser ja mes ixen regida ne governada. Ans diu que dit bellius que no ha res al mon que tant sia contrari al bon esser, dela cosa publica com es defalliment de justicia. Per que sanct agosti en lo quart libre dela ciutat de deu, diu axi. Remota justicia quid sunt regna nisi latrocinia. E vol dir que si justicia defall en lo mon, no son altra cosa los regnes, e les senyories sino ladrocinis e roberies. Per tal dix tullí libro primo capitulo .VI. que tanta era virtud de justicia que ella guarda contra tots los mals, e dona a tots vida de tot be. Car temor de justicia fa segur atots los treballants, en mar e en terra, fa los solitaris star sens paor, als pobils, e a les viudes desemparades dona ferma speran

ça, los scelerats fa fugir e tots los mals faenis spaventa, tots los bens fahents alegra, hoc encara aconfirmacio dela fortaleza fa que no solament fortifica la cosa publica. Ans encara per sa gran valor, e noblesa fa durar la companya dels ladres. Car si lur princep no serva justicia en distribuir les coses furtades los altres lo leixen ol ancien. axi com de fet se veu per clara e manifesta experiencia. E per tal diu sanct agosti en lo libre dela ciutat de deu, que la cosa publica romana aytant stech ferma, e hac lo regiment del mon general com ama e serva justicia, equant ella peri entre ells, la comunitat vench a terra. E aquesta matexa cosa publica proposa aquest doctor esser necessaria a tota comunitat, ço es de tots punts servir justicia sino volem tots venir finalment a no res. Per raho dela qual cosa diu ques deu guardar la comunitat de comanar justicia a persones qui no la sapien tenir, o no la volen fer. Axi com son jovens e homens coromputs per amor de pecunia, o persones negligents, o pereoses en lurs fets, o aquells qui son massa amants si mateix, o persones molles qui no han ninguna virtut, ni . esforç, ni neguna força. E mes avant diu lo desus dit sanct doctor que aquell qui per favor, o per odi, o per complacencia elegeix homens nefaris inabils, o ineptes a aytal offici tant alt, aquell destroeix la cosa publica, e comet davant nostre senyor deu gran peccat. Per la qual cosa deu los poria finalment a gran minuva, e gran desonor, en aquesta vida e en laltra, e sovin loy porta deu per ma de aquell mateix quel elegeix con

tra sa conciencia a tenir aytal offici. Car diu la ley diuina de uteronomi .XXV. ca. Per que pecca per eaque torqueris. Ço es que per allo seras punit per que es a deu offes e peccat. E per lo contrari sapies que aquells qui seien per la justicia dela cosa publica, e sofiren tribulacio, que deu en aquesta vida, e en laltra los fa specials honors, gracies e privilegis. E per tal dix lo salvador. Mathei .V. capitulo. Beati qui persecucionem patiuntur propter justitia quoniam ipsorum est regnum celorum. E vol dir que benauyrats son aquells qui sofiren persecucions e tribulacions per mantenir justicia, car per dret de aquelles es lo regne de deu. Recompta valerius maximus libro .IIII. capitulo primo, que tanta era la amor quels antichs havien ajusticia per sostenir la cosa publica que lurs propis adversaris personals amaven quant los venien iusts, e quant venien que ab justicia sostenien la cornunitat. Axi com en special recompta aqui de hun hom notable que en aço specialment se deuen gloriejar los regidors dela cosa publica, quand veen que en temps de lur regiment la justicia aells acomanada sta en la força e virtut, e lo contrari es aells gran confusio en la cara, e gran dejectio de lurs coses, e gran dolor alurs cars amichs e gran infamia de lur nom, e gran dampnacio de lur anima. Axi com havem adeclarar dejus quand tractarem, com lo princep deu esser just, en lo proces daquet libre.

Capitol .XIII. qui posa lo quart fonament dela cosa publica: e es fealtat.

Lo quart fonament principal dela cosa publica si es fealtat servada entre los homens, raho es, raho es. car axi com perseverar ab persones desleals tot lo cor, e la audacia de fer justicia, e coses ardues, e de valor a aquell a qui pertany feries. Axi quant lo regent atent en fealtat, e lealtat entre aquells entre qui habita lavors lo cor li fortifica de fer virtuosament e sens pahor tot ço quis pertany a son offici. Semblantment si aquell qui parla en lo consell per ques regeix la cosa publica, veu que aqui na de grans falsaris baraters qui ab manyes e maneres lurs lurs li empatxaran son bon consell ho revellaran, null temps aytal hom poria consellar entegrament ni perfeta, car pensara axi aquest es aytal, e axi per quem cal ami donar aquest bon consell pus que no sen seguira res de fet per aytal, e aytals qui falsament o empatxaran. Ans se seguira mal, car revellaran aquells mateixs mon consell a aytals qui tostemps ne seran mos enemichs. Vet com per temor de infealfat es bon consell perdut, lo qual en presencia de homens leals hiria avant, e aprofitara moli ala comunitat. E es axi que quant hom ha pres en costum de esser desleal, null temps o atart, sen volra castigar. Recompta lo fabulari que lo leo fenen consell ab totes les besties que batallasen contra los ocells quilts fahien molt de mal els descolerien quant anaven a caçar, e dixeren algunes deies majors besties al leo. Senyor hisqua la guineu del consell, car sinon fa revelar nos a lo consell, dix lo leo que no fahia a fer que axi mateix era interes dela guineu ço

quens fan los ocells, no res menys que tots aquells qui son en lo consell an jurat tenir lo secret, axi mateix que en revelar lo consell ha pena de tracio, per que no appar que la guineu gosas ne volgues revelar lo consell puix tants perills li van. Senyor digueren les dites besties tan letg vici ha, de esser falsa e desleal, que si tots los perills del mon li eren davant non tem nengu. E posem quels temes puix que nosaltres tenim al cor que la guineu es entre nos, null temps nos bastara lo cor, de donar vos bon consell, tement nos desa deslealtat, e vici creent de continent revelara lo consell. Lavors totes les besties cridaren alta veu que la guineu anas defora, e axi fon fet. Semblantment es del hom desleal, car per molt que diga ne que faça, nol acostes a tu mateix per res, car siu fas lejamet qui trobaras enganat. Per tal diu aquest aqui mateix hom fals es mur fals axi que cau tantost ço es hun poch combatut. Mas leal homes mur fort qui te atot colp qui vinga contra la comunitat. E per tal havem, ecclesiastices .VI. Amicus fidelis protectio fortis. E vol dir que amich fel es gran scut e defensio dela cosa publica, e aquella ama. Raho es, que axi com homens amants alurs proismes falsament, son destruccio dela cosa publica, en quant falsia no es res de be. Ans es cuberta de tots mals, e es com a vent que no ha negun fundament ferm ne stable. Axi per lo contrari fealtat es fonament, e vigor, e fermetat, dela cosa publica, e es scut contra les sagetes de engan quel hom infel tramet falsament contra son proisme. E posa Balentis en lo regiment que feu deles comunitats que

aquesta fealtat de que parle ara, deu haver sa rael principalment en lo cor, axi que lom tinga fermament en lo cor que lo proisme li sia car, axi com a membre del seu cors don es ell mateix altre membre. Deuse encara ensenyar aquesta fealtat segons que aquest diu, en paraula verdadera, axi que nengu parle alaltre ab paraules dobles, ni simulades, ni falses, mas clarament. Diu apres que deu ensenyar en gests e ensenyals forans majorment en fer al altre bona obra. Car com dix lo salvador. Mathei .VII. les obres fan testimoni dels homens que nengunes altres coses. E per tal dehia tullii primo libro de officis. cap. Vii. Totius iniusticie nulla est capitalior quam corum qui cum maxime fallunt id agunt ut boni videantur. E vol dir que la cosa que mes confraria atota justicia, e bon stament dela cosa publica si es com los homens se demostren bons, e ensenyen que van ab gran zel, e ab gran amor del be comu, empero no fan sino mal als altres. Aquests aytals son infels a tota veritat e justicia. Per tal diu Tulli aqui mateix capitulo .VII. que fonament de justicia, e de prosperitat de be comu es quant la hu va lealmenf al altre. E aci nota que posa hostensor en lo tractat de republica, e aquesta lealtat no poden haver homens lagoters, ne ypocrits, raho es, car aquestos son *los* major monçoneguers, e falsaris qui sien en lo mon. No la pot haver encara hom qui sia masa amant si mateix en son propi be, car aytal farien tota legesa en tota manera solament que lur personal be e prosperitat puxen atenyen e haver. Diu lo fabulari que los peixcadors que peixcaven volgueren altra vegada tornar la exarcia en la mar, e no sabi

en aquis comanasen lo peix que havien pres, e dir la hu al altre comanemlo al gat que es aci. Respos laltre no façam, car lo gat es laminer e ama massa lo peix. e si loy comanam menjar losa, e no pora servirfe anosaltres tant est veat de furtrar lo peix en casa. Semblant es en lo nostre proposit, car com lom qui es veat, e antigat en tirar a son molt james no poria servir lealtat al altre. Deus saber que querulus si posa en hun tractat que feu del regiment dels homens, que tres coses son en que los homens serven fealtat fort atart, quant los nes feta comanda. La primera es honors. La segona diners. La terça fembres. E diu aquest qui en aquestes tres coses es leal a son proisme en totes coses seria leal, e majorment quant hom la serva en aquella cosa de aquestes tres damunt dites, en la qual es inclinat de amar, car alguns homens amen mes honors que fembres, e altres mes volen diners que fembres ne honor, e altres rnes amen fembres que honors ni diners. Si donchs lom es leal al altre en ço que rnes ama, o en ço que mes es inclinat, aço es senyal de gran noblesa e de gran lealtat. Per que consella aquest doctor que negu nos fiu en laltre en nenguna deles dites coses si veu quey haja perill seu. Si donchs no conexia la persona aquin comana, esser sancta e aprovada, e la persona qui aytals comandes pren, guartse per bona que sia que no caygua o noy do pel morro. Car aytant com daytals coses hom se guarda mes, que no reba carech ne comanda, aytant serva si mateix per pus net dins sa consciencia, e de fora en la fama. A vegades per massa acostar se a tals co

ses creix al ham la cobejança, e deu qui veu lom presumptuos de si mateix en quant vol regir la cosa a que no es bastant lexa caure lejament. § Recompta lo fabulari que lo lop ach furtada una oqua cuyta en ast en casa de un capella, e veu de luny bestiar, e volch hi correr e no sabia aquis comanar la oqua sino al leo qui ja era fart, e pensa que per ço era noble bestia, e rey deies besties altres que ab major confiansa lay podie comanar que a altre. E finalment com la y ach comanada e sen fonch anat al bestiar per pendre qualche bestia per a son menjar, lo leo senti la oqua que havia bona odor, tocay ab la lengua, e veu que havia bona sabor, menjals tota, recuint o lop dix li, o senyor e per que havets menjada la mia oqua que vous havia acomanada, e hon es la fe real vostra. Respos lo leo e dixli, en lop no deu hom totes coses acomanar al altre majorment aquelles que de continent quant hom les veu moven a hom lo cor acostarsi e aposehirles, vos me comanas la oqua, e posas lam al costat, e yo senti sa bona odor, e ab la lengua tastila, e viu que havia fort bona sabor, e lavors nom pogui retenir que noy feris ab les dents, e que nolam menjas tota, per queus do de consell en lop que no comanets a negu james res car aquell aqui acomanarets pora esser tost mogut acobejar, o adesijar sis vol per natura, o per vici. Prech vos senyor dix lo lop quem digats si navets vergonya com mavets feta tanta desllealtat. Respos lo leo que no neguna, car dix ell, peccat ha aytal natura en persona viciosa que tota vergonya li tol, e porets ho dix ell conixer en aço, car simen comanavets altra

semblant me faria tantost. E es ja natura de besties e homens generosos que sins fan mal els ne perlats ols ne reptats, que sen trufaran, o sils ne fets enfellonir quens daran la mala ventura, e sim fare yo a vos si mes men parlats, lavors lo lop fugi e anasen dient axi mes val que la oqua haja perduda que si ultra aço perdia ara mi mateix.

Capitol .XIII. qui posa diversos exemples de fealtat.

Si donchs tota comunitat es ben regida servada fealtat, quant mes la deu servir crestia qui ha per manament de deu en cascun stament posant que no menta a son proisme, ne diga, ni faça falsia. E per aço en special appar que no es al mon nenguna secta axi apta aconservar fealtat, ne a ben regir comunitat com la crestiana, ala qual tota simulacio, ficcio, deslealtat, e falsia es vedada per jesucrist. O deu e com nos han preycades les obres dels sancts pares passats a servir fealtat al altre. Guarda quina fealtat serva joseph a son senyor que may no volen consentir a la dona sua que fes peccat ab ella. Allegant li la fealtat que devia a son senyor. Pensa encara quina fealtat serva david a saul quil perseguia ala mort, e james noli volch fer mal. jatsia que saul lo volgues lavors ociure de fet, e deu posa diverses vegades saul en mans de david. Veches quina fealtat mostra joab a david que quant tingue Raba ciutat de israel asetjada fins que la ciutat no poch pus, lavors feu venir lo rey, per tal que la victoria fos atribuïda a david, e no asi mateix. E axi de molts daltres, e no solament

trobaras aço de molts entre los feels hoc encara entre los infells. Veges quanta fealtat havia a la cosa publica. Marcus regulus roma, qui stant pres en africa pensa e veu que roma era en mal stament si lavors los enemichs hi anasen que la prengueren, e per tal sots scusa de tractar pau ana en Roma sots aytals pactes que si ell no la tractava axi que roma fes ço que volien los africans que ell en sa fe tornas arebre penes e turments aytals que tot fos speçejat peça a peça, e quant aquest fo en roma aparella tota la ciutat, e la fortifica noblement enguisa que los romans ala fi aguessen la victoria, e aço fet torna en africa, e messe en mans de sos enemichs axi com havia promes, la qual cosa feyta veneren los africans que no havia subjugada roma a ells donarenli los turments damunt dits los quals ell rebe molt volenter, e coratjosament per servir fe a la cosa publica de roma, e per mantenir aquella que no caygues. E aço recompta tullí libro .III. de officis. Ensenyaren nos encara los pasats servir fe no solament als amichs ans encara als enemichs, la qual cosa majorment pertany a crestians qui han per manament del salvador amar los enemichs. Recompta la hystoria romana de aquell famos regidor de Roma appellat Fabrici, que com ell fos en batalla contra los enemichs de roma e lo princep contrari hagues hun metge en qui ell se fiava e qui desijava que hagues grans honors e pensas aquelles aconseguir si son senyor posava en mans dels Romans per raho de aço lo dit metge secretament sen ana a Fabrici dientli que ell li liuraria son senyor ol mataria ab metzines si ell lon guardonava

E lavors Fabrici veu la gran deslealtat del metge pres lo e trames lo a son senyor significant li lo crim que fer volia contra ell. E lo princep aquell qui veu tanta noblesa, respos tostemp hoy dir que negun jorn no passa en que fabrici no faça novella lealtat a la cosa publica. Per que yo vull mi mateix e nostra contesa posar en mans dela sua fealtat. Car les obres que dela sua fealtat hixquen no poran ami noure ne a altre. E de continent ana a ell havent li gracies de sa gran cortesia e noblesa e fina alli ab ell tota la contesa que era entre ells. Tanta honor fahien los romans en temps de lur regiment general a fealtat que li edificaren temple e ydola segons que diu Cato. E de aço parla tullio libro .II. de officis capitulo .XXIII. e als cavallers fahent alguna notable o famosa lealtat ala cosa publica fahien reverencia divinal. E los falsaris punien de pena capital fins ala quarta o quinta generacio.

Capitol .XV. que los princeps als pobles se deuen servir fealtat entre si mateixos e en quines coses e dels mals consellers dels princeps.

Per tal que los subdits tinguessen mills fealtat volien que los princeps la servasen als vasalls entro a la mort. E dehien que axis es traydor princep a son vasall com li trenca la fe. corn lo vasall al senyor e de major pena es digne en quant mes deu aparer fealtat e tota virtut en lo princep que en lo vasall ne

la cosa publica null temps no sera ben regida si lo princep no serva fealtat a sos vasalls e subdits, e raho es car en aquest cars aytal princep per tot lo cor dels subdits, e per conseguent lavors la cosa publica va aterra, puix que lo cap no es unit ab los membres axi com lo cors del hom es mort si lo cap li es tolt e lo cap axi mateix es mort si es separat del cors. Es ver que los mals e folls princeps per tal com negu nois vol dir son desplaer ni negun subdit no es bastant de reptar los de fe. Per tal per grans infealtats que façen nou tenen, a infealtat ans venen a tanta de oradura que nos pensen que ells puxen esser desleals a negu, axi com si eren deus impecables per natura e tot axi com si eren deus axis pensen que tot ço que fan los sia degut e axi van a perjudicio. E han ne part lurs consellers quils donen aentendre aytals follies. E per tal han ne lur paga finalment. Car deu gira los vents e lo cor dels princeps contra elis e finalment fan los ociure e tolen los axi mateix tot quant han ajustat apres ells en lurs servey. § Recompta fortunatus que interrogat un savi theolech en que princep era tengut al subdit per vigor de sa lealtat. Respos que en quatre coses principalment. La primera si es servar los integrament lurs pactes e leys. La segona es haver amor e zel a lurs persones, a exemple del salvador que adxi que bon pastor posa la sua anima per les sues ovelles. Johannis decimo. La terça a conservar lurs coses e bens axi com les propries e guardarse de tirannejar. Car lo senyor no pot pendre res del subdit contra caritat en nenguna manera

axi com ja es dit damunt lo Rey en Jacme de mallorques per offensa sue veritafis armavit contra regen tuniç. etc. Lo rey en per penja hun home en arago contra fur e paga .I. liures. La quarta manera o raho car es tengut de pugnar per ells fins ala mort deffenent los de tota altra maligna potestat. En altra manera no es ver pastor mas es mercennari, o lop, esvahidor deles ovelles de deu, lo qual es condannat a infinits mals e turments axi com legim sapiente .XII. pensar deuen los princeps que no ha deu fet lo poble per a ells, ans ells son ordenats per deu a salut del poble. E per consegüent deuen haver gran pahor de deu que ells per poder vullen imperar, e senyorejar lo poble el tracten axi com a cans, o a cosa de tots punts lur. E per tal a ells se endreça la paraula que es eclesiastes .XXII. Fidem posside cum proximo in paupertate illius et in tempore tribulationis permene illi fidelis. E vol dir aytant servaras fe a ton vasall per be que sia simple, o pobre, car pensaras que es ton proisme, e per aço nol dessampararas en temps quel veus en necessitat, ans li ajudaras axi com lo car pare ajuda a son fill. Sapies per cert que princep que no serva fe a sos vasalls que per infealtat de vasalls ha a morir. Una deies pus vergonyoses, e perillofes coses que aparen en princep es no servir fe, ne veritat a aquells qui la promet. E sapies que axi poneix nostre senyor deu a aquells qui per desfalliment de fe moren orreament. Per lo contrari nota que segons que havem proverbiorum .XX. Misericordia e veritat guarden lo rey de caure. E fent misericordia a sos subdits ferma son regne, e sa ca

dira per si mateix e per los seus, de aço si a deu plau
parlarem pus largament davall quant tractarem de pietat
que deuen hauer los princeps, per totes aquestes coses
appar com fealtat es sobiranament necessaria al bon
stament dela cosa publica specialment aquella lealtat
que es del princep al poble. Car de aquella qui es del
poble al princep non cal parlar com sia cosa natural a
tot poble amar carament son princep, e senyor ne
comunament nengun poble james no vol mal a son
princep, e majorment quant lo veu noble bo, just, e
amant sos vasalls. E una deies majors altercacions e una
deies majors afflictions e regiraments que ha lo poble
sies mudar senyoria antiga que bona sia stada. Quant es
dela lealtat que es entre los homens dela comunitat,
sapies que aquella es fort necessaria e qui nos pot prear.
E segons que posa Ormestus. aquella requer que la hun
tinga secret al altre. car qui secret no te traydor es a
aquell qui loy comana. Si donchs lo secret no era contra
nostre senyor deu, o caritat. Requer encara la dita lealtat
quel hom vaja dret al altre en totes maneres e sens tota
ficcio e quel support en ses passions. Si donchs les
maneres no eren importables, axi com son passions de
orats e de manifests ribals sino eren tan leges que sia al
hom vergonya de haver amich aytan dolent en altra
manera en cars quel hom se puixa comunament passar
deu hom supportar per conservar la cosa publica
majorment quant es leal en tots sos fets. Car havem
ecclesiastes .VIII. Ami

co fideli nulla est comparacio quia amicus fidelis mendicamentum vite. E vol dir que negu no pot posar preu ala leal amistad de son amich. Car lo amich es dit e reputat e per la scriptura apellat medecina de vida, en quant es al hom consolacio en los affanys e refrigeri en sos treballs.

*Capitol .XVI. qui posa que lo quint fonament
del cosa publica es que sia regida per bons
consellers.*

Lo quint fonament dela cosa publica es que sia regida per bons consellers. Car diu Salamo proverbiorum .XXIII. Quid salus est nisi multa consilia. E vol dir que la on ha bons consells e molts que aqui la cosa publica sta en segur, e salva de mols mals. E açi enten que jatsia que molts bons consells sien profitosos ala cosa publica, empero aytals consells no hixen dela comunitat dels homens, car comunament no es bona per consellar en alfes coses, e per tal la multitud dels bons consells solament sta en pochs homens raho si es car saviesa nos troba sino en pochs segons que posa la sancta scriptura. Com donchs bons consells solament hixquen de savis homens, per tal solament en pochs homens sta multitud de bons consells, dela qual raho se segueix que ha tractar altes coses grans e perillofes noy deu esser apellada multitud de gents, mas solament se deuen tractar per

poques e per electes persones. E axiu fan comunament totes les comunitats del mon que tot ço que pertany al regiment dela cosa publica se tracta per alguns pochos qui son reputats los pus savis e los millors de la comunitat. E que axi sia necessari appar ho encara per tant. car les comunitats ajustades son tantost avalotades e tost dispostes a bregues entre si mateix en. quant la hu contradiu al altre e fan remor tantost com no han lur enteniment. E es perill que lo poble no se avolotas contra aquells qui son principals contra los quals la comunitat e la multitud es comunament abans comoguda. Item los consells se han atenir sovint en les comunitats notables, e axi es que la multitud del poble escomunament entes a lurs obres artificials necessaries, a ells per sustentacio de lur vida, e per satisfer ala cosa publica per les quals coses fa mester que la multitud no lexen aquestes obres per res, e per conseguint lexen lo consell alguns pochos deputats a aquesta cosa, ja per aço no enten aprehudicar ales festes en fes quals per raho de la reverencia e manament divinal. cove que lo poble leix tota obra servil e humanal, e per conseguint val mes ala comunitat que los consells se tinguen comunament per pochos homens, e ha aço solament deputats. item consell requir que sia secret, car ço que molts saben no pot esser secret, per que cove que lo consell stiga en pochos. Item consell es mester que sia spaxat, car certa cosa es que abans es espatxat o conclos consell de pochos que consell de molts,. ans es gran difficultat concordar neguna multitud com cascu tinga sa oppi

nio per que appar que mes val que los consells sien tenguts per poch que per molts. Item que si la comunitat erra per mai consell mes val nagen la culpa alguns poch, que no que la hajen tots ne que tota la comunitat ne sia diffamada, aço empero no contrastant es necessari que alguns casos que venen avegades que sien fets consells generals no que tota la multitud del poble hi sia mas los caps dels officis e dels maestres en guisa que tota la comunitat senta en la cosa aquella que fa per la dita generalitat e multitud ajustada.

Capitol .XVII. qui posa alguns notables pertanyents als consellers dela cosa publica.

Sobre aquesta materia dels consellers e deia cosa publica deus notar alguns notables que posa Eutropius en lo tractat que feu de la cosa publica. Lo primer si es que los consellers ala comunitat son stats apellats per diversos noms segons diverses propietats de lur offici. Car los romans apellaven tot lo consell de roma Senat ço es congregacio sensada e ab seny. Car aqui es sobiranament necessari seny, e saviesa. los ytalians los apellen priors car son primers e los pus honorables homens dela comunitat e per tal los deu esser feta major reverencia que atots los altres, e aço per honor dela comunitat deia qual ells son cap e cor, durant lur regiment, los catalans los apellen consellers. car principalment a ells cove consellar la cosa publica, los valencians los

appellen jurats. Car en lo començament de lur offici ells fan jurament special de consellar, e de mantenir la cosa publica seguns lur poder. E axi mateix veuras que en cascuna regio han nom special significant alguna dignitat o propietat specialment pertanyent alur offici. Lo segon vocable es aquest que los consellers en la cosa publica fan mes e lur obra es major que de tots los altres. aço posa espressament tulli de senectute capitulo .X. e provas per tant. car los consellers son en la cosa publica, axi com lo patro es en la nau qui jatsia stiga seent major obra fa governant la companya dela nau que no fan los altres per gran treball soffiren. Axi com no contrastant que mes treball corporalment passa en sos membres hun laurador que hun princep bo. Empero sens comparacio es major e millor la obra del princep ben regent que no "es la obra del pages laurant, o cavant la terra. E aquesta dignitat e altesa de obra fan los princeps dignes de special honor e reverencia. Interrogat prosaycus poeta quals eren les coses de major dignitat en lo mon. Respos que entre los ocells era la aguila major. Entre les feres lo leo. E entre les besties brutes lo bou. Entre los reptans lo basalis. E entre los animals lom. Entre les pedres lo carvoncle. Entre les fruytes la figua. E entre los peixos la balena. E entre les colors lo vert. E entre los metalls laur. E entre les herbes lo romero. E entre los liquors lo vi. E entre los elements lo foch. E entre tots los ciutadans los Consellers, e lo jutge. § Lo terc notable es que per a be aconsellar e consultar la cosa

publica comunament los consellers deuen esser antichs e no jovens raho si es. Car havem Job .XII. In antiquis est sapientia. E vol dir que en los antichs es la saviesa, experiència o ensenya que los jovens no saben tant de be com los antichs. E per tal dix aristotil en la sua Topica. Nec iuvenes nec mulieres eligimus iudices quia non constat esse prudentes. E vol dir que per tal comunament no fem los jovens ne les fembres princeps, ne duchs, ne jutges. car sabem que comunament no han negu regiment que sien prudents ne ab neguna saviesa, ans com diu aristotil en la sua ethica, los jovens tot quant fan fan ab ardor e ab fervor. E axi mateix les fembres tot quant fan fan apassionades e no ab raho ne ab seny. per les quals coses no son aptes a consell ne a regiment. Item encara, car certa cosa es que lo consell es mester que devalle dret axi de pura raho, e savia que no puixa esser repres per neguna vera sentència. Ara es certa cosa que la persona apasionada e qui no es savia no pot saviament consellar sobre neguna materia. Car la passio li torba lo juhi de sa raho. Com donchs los jovens e les fembres sien fort apassionats axi com nos ensenya experiència appar lo principal proposit qui es que los consellers deuen esser antichs. E per tal quand Roboam fill de Salomo no tenen aquesta doctrina e segui consell de jovens e lexa aquell dels prohoms antichs ell perde deu paris e mija del seu regne. Axi com legim en lo terc libre dels reys en lo .XII. capitol. E jatsia que avegades algun jovens o fembres donen bons consells. axi com legim de daniel e de judith en lurs libres. Empero

aytal cosa nos deu traure a consecuencia. Car aytal privilegi nos esten comunament als altres. Aconfirmacio de aquesta doctrina recompta valerius maximus libro sexto capitulo secundo que hun hom menaçava hun altre qui era vell, e dixli avi lexa star que Sapies que yo he armes e molts coltells contra tu. Respos lo vell e tu Sapies que yo he molts anys quasi que volgues dir que no havia pahor de ses armes. car ell era antich e sabia scapar a elles per sa prudencia. E per tal havem ecclesiastes VIII. Melior est sapiencia quam arma bellica. E vol dir que mes vol saviesa que armes. Car la saviesa sobra a armes e a tota força. E pots aço veure a ull si atents ales grans besties. car totes les maten besties poques ab stucia car la mustela mata al basalis, la uncia que es bestia pocha mata al leo en un petit aucel ab ses ales tallants mata lo cotodriu. E david fadri pastor aucis sens armes a goliass poderos e famos gigant. E axi daltres infinits exemples quen porien dar que veuras que prudencia es sobre tota força. Si vols saber que es consell ne com se deu dar, e axi dels altres coses pertanyents a consell veges ho devall en lo proces de aquest libre en la materia dels consells e dels consellants. car aqui es tracta largament quins consellers deven haver los princeps e quins consells los deven dar.

*Capitol .XVIII. qui prova ab diverses rahons
que tot hom deu ab gran cor e esforç ajudar ala
cosa publica.*

Appar donchs per ço que dit es que cinch son los fonaments principals dela cosa publica ço es a saber concordia observacio de lurs leys, justicia, fealtat, saviesa de consell per ques regeixquen. E appar com cascuna de aquestes coses son virtuts altes e maravellofes segueixse donchs que la cosa publica governada per aquestes cinch vies es situada en aquest cinch fonaments e es cosa en si ferma e stable e tota divinal e figura dela cosa publica final ço es dela sagrada ciutat de paradís que es la principal cosa publica com sia la ciutat nostra final e gloriosa per raho de aço posaren antigament los sants els filosofos que tots devien ajudar ab sobiran esforç ala cosa publica per la sua gran dignitat que han en si. car es segons que posa Aristotil lo be aytant com es pus comu e aytant com se sien a mes aytant es pus divinal es pus semblant a aquell deu de tota creatura qui escampa les sues excellencies e valors incessantment tostemps sobre tota creatura. Per que per tals quels homens vegem quant be es ajudar a la cosa publica. posa lucius moralis filosofus les següents rahons, provant lo present, ço es que hom deu ab gran cor ajudar a la cosa publica, jastia que axi mateix les aporta per entendre los homens a ajudarli segons lur poder. § La primera si es aquesta. car lom posat en bon stament la cosa publica ordena los homens a viure en caritat, e en concordia segons que prova lo primer fonament damunt allegat dela cosa publica, lo qual fonament es concordia deles gents segons que ja damunt es

dit. E aço es hun dels majors bens que tots los homens deuen desijar com aço sia fonament de cristianisme e observança dela ley de deu e via al seu regne segons quel apostol sanct pau posa en diversos lochs deles sues epistoles. De aquesta raho se segueix la segona ço es quel hom ajudant per santa intencio ala cosa publica mereix molt e aprofita asa anima notablement e la sua vida es fort lucrativa de grans guardos. en vers nostre senyor deu. Per aquestes dues rahons apar. La terça ço es que ajudar a la cosa publica es destruir lo contrari de concordia ço es guerres e destruccio de gents, e es destruir tots aquells mals que de guerres be segueixen qui sons sens fi. § Don ven la quarta, ço es que pots veure que fer aytal obra es posar pau en les comunitats, e es ociure tota discordia, e rancor e males voluntats, e es fundar e fermar la comunitat que sia ferma contra tot adversari, e enemich seu. § De ques segueix la quinta que es la cosa publica, es mort dels homens scelerats e mals e per conseguint es exaltacio dels bons. E aço loava en special per lo dit seu terç fonament qui es justicia per la qual li pertany fer tals coses. § La sexta es que servir ala cosa publica, es exercitarse en diverses virtuts, e en bones obres fort virtuoses, la qual cosa deu hom. fort sobiranament desijar en aquesta present vida. § La septima, si es car servir ala cosa publica es servir asi mateix en persona, e a ses coses propries. Car si la cosa publica es posada en bon stament, segueixse que quascun home qui es membre de aquella ne a la part sua, e

majorment aquell qui es executador de tant sancta obra.
§ Per aquesta raho pots veure quant erren aquelles qui com fan algunes notables almoyrres per la comunitat, o per si mateix es que molt mes donen a les persones en singular que no fan als collegis e ales comunitats e covents pobres dels religiosos e de aquells que son dats a deu. Car aytal distribucio es fort bestial e indiscreta e onerosa. E aquell qui la fa en quant defrauda e sostrau als collegis e comunitats ço que es lur eu dona a aquell qui es persona singular. Per que si vols que deu te endreçe en tots tos affers ves justament e sies leal ala cosa publica, e ales comunitats en la manera que et consell e deu fer ta gran misericordia. E si a algun frare menor o preycador vols dar o assignar alguna almoyna fes que lo collegi del seu stament naja mes quatre o cinch vegades. car axi se ha a mantenir la comunitat e fer lo contrari es contra tota bona ordinacio e destruir lurs coses publiques, la qual cosa es gran pecat. E observar aci que quant aytals distribucions generals se fan que no encarrechs la tua anima donant ço que es assignat als pobres he partint ho per compares e per comares per tal que lo crit de la sanch dels pobres no pugue adeu contra tu e que per ço deu not dissipe e na destroexca a tu e a tota la tua casa. § La .VIII, car si algu vol guanyar molt nom es fama no ha cosa al mon, ab que abans o puixa attenyer com si fa grans obres per la cosa publica: Oh jatsia que fer res de be per esguart de fama, o de haver gran nom entre les gents que sia vanitat e gran follia. Empero

en aço appar quant es cosa virtuosa treballar per la cosa publica. Car aytal treball no solament satisfi al espiritual, ans encara al temporal, ne es ver que en tots cars sia vanitat e peccat voler gran nom e fama. Car axi com en lo .XIII. libre *appar* a aquells qui son dats ala cosa publica en exemple deven guardar lur fama e ab bona consciencia los pot plaure que la hajen e aço per los altres a edificar a entendre los afer be per bon exemple las podem procurar e perduda la poden cobrar axi com la santa sglesia ho ha altament ordenat. § La .VIII. es car si algu vol dar desimatex gran exemple nol pot dar millor que ajudant ala cosa publica. Per raho de aço molts sants son volguts morir, axi mateix molts infels segons que legim de alguns en lo dit dels romans e dels troyans e deles altres aprovades histories, e pots ne veure queu com en lo capitol pus prop següent. § La .X. raho es fundada en los grans fets que los gentils faheren antigament per la cosa publica axi com lo següent e pus prop capitol o declara.

*Capitol .XIX. qui posa la .X. raho a aquell matex
preposit prenent motiu deles grans obres dels
passats.*

Les grans obres que los gentils feren per la cosa publica confonen molts los crestians aquells dels quals, diu sant pau. Que sua sunt querunt non que jesu cristi. Ço es que diu que alguns son qui en fores coses, cerquen lur profit personal no aquell qui es

de jesucrist ço es aquell qui es de la cosa publica lo qual profit diu que es obra de jesucrist, en quant aquesta aytal santa obra es mantenir comunitat que es fundada en la caritat que lo salvador mana haver a tot crestia axi com appar Johannis decimo quinto capitulo. E aquest dit motiu fondat sobre les grans obres dels gentils es gran motiu qui es la .X. raho molt movent nos a pugnar per la cosa publica. Per raho de aço posa sanct Gregori exponent la paraula de ysayes que diu. Erubescit secundo ait mare quia in. Ait gregorius, vita fidelium confunditur cum moribus infidelium comparatur. E vol dir sanct gregori, que la vida dels fells crestians es molt confusa davant nostre senyor *deu* quant es comparada ala vida dels infels raho es, car los infels per conservacio e per exalçament dela cosa publica fahien obres que hun crestia ara no les gosaria nomenar ne rahonar. Car aquells que la dita causa fahien no temien perdre bens temporals ne exilii, ne persecucions ne perdua de persones cares ne encara morir. No res menys per instituhir o instruhir la cosa publica a viure virtuosament vivien axi altament e virtuosa que apparien mes angels que homens en algunes obres lurs. Car en tota specia de virtut se exercitaven aytant com podien e aytant com mes permetia lur stament posat sots infeeltat. E aço en special o declara aquell Policratus dient sentencialment axi. Quis themistoclis diligentiam, franconis gravitatem, continenciam socratis, pudiciciam scipionis, Lathonis scilencium, Fa

bricii fidem, Tirici pietatem, Trajani zelum julii probitatem, non cum admiratione venerentur. E vol dir que qual es aquell que nos marvell e qui en sa maravella no honra les obres virtuoses que los grans homens gentils han fetes per ajudar e per salvar la cosa publica, e dona eixemple de diversos axi com de Franco Ja saviesa del qual era bastant e bastava a governar lo mon. E de socrates filosof que ab tanta puritat visque que tots los jovens reduhia quasi a castedat. E de scipio qui per guanyar africa o spanya a la cosa publica de roma no volch consentir a fer mal a una bella e noble donzella sposada que li fon oferta en la preso de cartayna, ans mana que fos retuda. a son spos, per la qual cosa lespos li feu donar tofa aquella terra. E de catho qui per son callar dava exemple a tot hom de no parlar sino per salut dela casa publica, o per personal necessitat. E de fabrici dela fealtat del qual ja damunt havem parlat en lo .XIII. capitol. E de titus fili de vespesia qui era appellat divinal tant era piados e magnifich entant que com hun jorn no hagues res dat dix que aquell jorn havia perdut. E de traja emperador qui per zel dela cosa publica no volch perdonar a son fill, ans lo puni segons la rigor dela ley axi com damunt es dit. E de julii cesar qui pignant per la cosa publica null temps no dix a sos cavallers avant mas tosternps dix seguits me. Car tostemps anava primer quels altres. Daltres ni ha molts qui feren coses molt asenyalades a exemple nostre axi *com* lo capitol seguent primer o posa. Item recompta lo glorios sant agosti. libro decimo octavo de civitate dei

capitulo .XVIII. de Codrus rey de athenes que com los de athenes deguessen haver batalla ab aquells de polopenia. E los de polopenia haguessen auda resposta de lurs deus que aquells vencrien lo duch dels quals morria. E com codrus saber aço tantost en abit simulat de pobre passa als enemichs e aqui ell provoca los enemichs a brega contra si mateix, per tal quel matassen e que moris. Diu tullí libro primo de officis, que lo gran filosof Plato dona dos manaments per regiment de la cosa publica. Lo primer que tot hom oblidas son propri profit per ajudar ala comunitat. Lo segon que negu no aprofitas ala cosa publica axi en una pari que nogues en altra, mas que aprofitas entregament sens nocument e sens peresa de profitar atota en quant en ell fos. Sanct agosti libro quinto de civitate dei capitulo decimo quarto recita les paraules de catho que dix axi, la cosa publica romana primerament fon fort petita e ala feta creixer no multitud darmes. Car sens comparacio ne havien mes los adversaris, mas unitat de coratges ha menysprear son propri profit e a perseguir la utilitat dela cosa publica ab hun cor e ab ardor de pensa continuament. E diu aqui sanct agosti capitulo decimo octavo que los consellers de roma pobres eren e lur pobresa reputaven a gran gloria pus la sofferien per amor dela cosa publica don havem exemple de aquell maravelles conseller appellat Lucius valerius qui quant mori del poble li aaptaren la sepultura. Car noy bastava ço del seu. E semblant diu vegecius de re militari de consilio regulo qui com a in

finides riqueses fos posat administrar. Empero sa muller e sos fills portava cavalcant en hun ase. E aqui mateix diu sanct agosti de Quintilio que com fos posat en lo Senat e hagues quatre jous de bous sens pus ab les quals el arava e trames contra los enemics e hagues dells gloriosa victoria. Empero en aquell stament mateix de laurador volen morir per tal que no diguessen que era enriquit dels bens dela comunitat. Recompta encara sanct agosti de un altre qui dues vegades era stat conseller de roma lo *qual* com fos a trobat que havia deu peces dargent gitaren lo ab vergonya dela conselleria. Recompta vegeci de re militari libro quarto que com un missatger dels cossaris trametes a Fabrici un gran pes daur. Fabrici nol volch pendre dient que ell no desijava haver aur ni requesa. Mas desijava ab pobresa senyorejar aquells qui possehien aur e riquesa. Diu valerius maximus libro sexto que los antichs no volien pendre Dignitats e officis si donchs per les dites dignitats e officis no podien profitar ala cosa publica. E dona exemple de Cornelio scipione que com *lo* volguerem trametre per governar spanya. Respos que noy hiria, car no era hom que fos bastant saber aprofitar ala cosa publica, per aytal via semblantment del altre Scipio que com hagues fetes maravelles en fets darmes en orient e fos ja prop de roma es lavas la cara en lo riu apparech li que havia corns a tan grans com un cervo. E apelats los judicjaris demana quin senyal era aquell, e ells respongueren li que seria elegit emperador tantost com

fos dins la ciutat. E lavors ell jura per los deus que null temps no entraria en la ciutat. Car ell creia que si limperi vengues en sens mans que aço fora gran perjudici ala cosa publica com ell sabes que ell no era bastant a tan gran regiment. Recompta elinandus hystorich de ellio que com de senador fos fet emperador lo senat lo prega que son fill hagues nom de emperador ço es cesar. E diu que lo pare respos que no plagues a deu. car bastar li devia al fill que sens treball seufos dit fill del emperador, nom dix ell de emperador ne honor de senyoria no deu esser donada sino aquin ha affanyat per sos merits. E per tal sens merits regna aquell qui naix rey sino fa obres de rey ne lo pare no honra lo fill quant lo exalça sens merits ans lavors lo offega e li tol lo seny. Recompta valerius maximus libre quinto, e sanct agosti libro quinto de civitate dei capitulo decimo octavo de Bruto conseller de roma qui dehia que qui per amor de fills desamava la cosa publica, la cosa publica lo puniria per sos fills mateix, per tal aucis los seus ell publicament quant percebe que havien comes contra la cosa publica. E diu aqui sanct agosti que Torquat condanma son fill a mort, per tant com havia posada a perill la cosa publica batallant contra voluntad del princep dela cavalleria jatsia que lo dit fill seu hagues vençuts los enemichs. E valeri ubi supra recompta de Menelio qui publicament condena son fill qui havia consentit que los companyons se fossen plevits dalgunes pecunies dela cosa publica per la qual damnacio lo fill envergonyt se mata

Diu tulli libro terció de officiis, que si lo fill sap lo pare venir contra la cosa publica ell lo y deu dir primerament per la reverencia paternal, e sino seu vol corregir deu ho denunciar a la cort, car mes val que lo pare seu muyra que no si peria la cosa publica, e lo pare vivia. E diu que si dos savis staven en la mar sobre una post en perill de lurs vides, e la hu percebía que laltre fos mes profits per al regiment y consell dela cosa publica que aquell qui es menys profits deu dar loch al millor si aquí ab duy *nos* podeu salvar. E aço per tal que per aquell stiga la cosa *publica* mills governada. Diu valerius maximus libro sexto que tota amistat tota parentela e favor tot hoy e rancor cessava quant se havia a tractar res dela cosa publica. E diu que com de dos consellers fos contesa en lo Senat de Roma, qual seria trames a regir la provincia de spanya. Interrogat Sipiús Milianus principal en lo consell que sen faria. Respos ne la hu ne laltre noy vaja. E assigna hi les següents rahons. § La primera car la hun de aquells era molt avar el altre prodich e per consegüent cascu dells era dispost a gastar egualment la cosa publica e no amillo-raria. § La segona car cascu hi volia esser trames, e per consegüent cascu nes indigne. Car honor no deu esser donada sino aquí li fuig e aquí sen sent indigne. § La terça es com cascu sia vicios de perillos vici axi com dit es negu no coneix que per son propri vici sia enemich dela cosa publica, e per tal lur regiment es molt mes perillos. § La quarta, car si aquests possats ara en regiment de aquí

avant cascu procurara multitud de amichis quil promoguen a honor e regiment. E lavors la cosa publica no posara regidors per zel de son bon stament mas per favor desordenada e axi hira tota per compares e comares. E per conseguent si nols hi posats de aci pendran

exemple los altres de no procurarse aytals honors. § La quinta car per aquesta contesa present la hun de aquests ha enveja ai altre e fara cascu son poder de derrocar al altre. Donchs no donets a negu dells honor qui laltre consona ne que sia raho al promogut de aterar laltre. Car promocio no deu esser donada per aterrar a negu. per aquestes rahons aparech ala multitud que aquest era sans consell, e axi satisfereu ala comunitat lexant aquells dos e posant ni altre.

Capitol .XX. qui aporta moltes notables obres dels antichs qui feren per amor dela cosa publica.

Valerius maximus lo gran hystorial, e poeta en lo segon libre en lo terç capitol recompta de aquell noble roma appellat Camillus. E diu que aquest suplica als deus de roma que si havia negu dels deus aqui desplagues la prosperitat dela cosa publica de roma ne qui pugnas contra ella que aquell que sen venjas en persona propria del dit Camillus e no en la cosa publica de roma. E diu que lavors soptosament mori e fon feta venjança de la cosa publica en la persona de aquell com ell ho havia demanat als deus.

Guarda diu valerius açi quant amor havia aquest Camillus ala cosa publica com ab tanta intsancia impetras sa mort dels deus, per tal que ells no noguessen ala cosa publica. Aquest mateix valeri libro .VI. capitulo .VI. Recompta de hun notable baro que com una garça li sigues sobre lo cap fonch jutjat per los judiciaris que si lo dit baro aucia la dita garça que la cosa publica havia a pujar en gran stament. Empero que lo dit baro vendria a gran miseria. Mas si ell volia conservar la garça que seria lo contrari. car la «cosa publica vendria a menys e ell pujaria en gran stament. E diu que lavors lo dit baro pres la garça e ab les dents aucila davant lo dit Senat de roma. Item sant agosti en lo .V. libre de la ciutat de deu en lo .XVIII capitol parlant dels antichs que quant havien fet per la cosa publica. Recompta de hun gran e famos cavaller de Roma lo qual havia nom Marcus curius se gita en una gran gola que la ferra havia feta soptosament, E aço pertal, car los deus havien dit que sino si gitava lo millor cavaller de Roma tota la cosa publica periria e de continent lo cavaller si gita e de present la dita gola huberta se tanca. Item posa exemple de aquell noble princep roma appellat Tarquinius qui aucis son fill per tal com havia pugnat contra son manament e del mestre de la cavalleria contra los enemichs. E jatsia lo fill hegues fet maravelles en lo camp empero per dar exemple als altres que no presumissen de combatre per aytal manera per lo perill que sen podria seguir ala cosa publica, volch que son fill sens misericordia moris. Per raho de aço

fon feta ley imperial que tot cavaller qui pugnas contra voluntat del mestre de la cavalleria que sens misericordia moris jatsia que lo dit pugnant vences. Item recompta Ornestus de aquell gran mestre dela sua ciutat que no volia ajustar pecunia ni riqueses, mas bastava li ajustaries ala cosa publica, per la qual dehia deu hom menysprear tots perills, totes persones cares, totes riqueses, tots treballs, hoc encara la mort. § Legim de scipio africa que jatsia hagues presa aquella tan riqua ciutat de Cartayna en africa, empero ja per aço no sen riqui e dehia que bastava li a sa complida riquesa que ell obtengues victoria de aquells qui pugnaven contra la cosa publica de Roma. Posa Seneca epistola .XVIII. que qui no sap viure als altres no sap viure axi mateix, E per tal deu cascu stimar que tot ço que ha principalment sia deia cosa publica, o comunitat e ha servey de aquella. Car de totes companyies ne servirs, ne amistats noy ha pus virtuosa ne pus profitosa que aquella que es per la comunitat. E la major crueltat que al mon sia es noure a la comunitat. Diu valerius maximus libro .II. capitulo primo que los antichs no ploraven los fills quant morien per la cosa publica. Car reputaven los morts ala millor mort que podien morir. En special diu valerius en fi del cinque libre que com Benofron fahes solemne sacrifici e li fos denunciat que son fill lo primogenit fos mort en la batalla ja per aço no volch lexar lo sacrifici, dient que pus tan noblement era mort que per la cosa publica era mort que no devia per aço lexar lo sacrifici ans lo devia creixer e con

tinuar, e fer als deus gracies. Sanct Jeronim en una sua epistola recompta que digueren a una fembra que son fili era mort en una batalla. E respos axi si la cosa publica roman en bon stament nol planen, car tant es lo plaer que he del bon stament dela comunitat que mils filis daria a mort mil vegades lo jorn per la cosa publica amillorar e a sostenir. Car axi com cascun membre del cors es ordenat a servir lo cors en cascuna part es per servir lo tot aquell de qui es part dela comunitat, aquesta cosa en special li deu servir que li façam molts fills qui tos temps la sustinguen e li ajuden fins a la mort. Legim de Josefo juheu e gran ystorial qui quant veu la cosa publica de judea aterrada de tots punts apres la persecucio de Vespasia plorava e li dolia per tal comera scapat desijant que fos mort ab los altres juheus que moriren aqui mateix. E aço per tal que no venes la destruccio de son poble. Aço mateix plorava Geremies en temps que nabucodonosor destroi lo temple de deu e tota judea. Car dehia segons que legim. Trenorum primo capitulo, quim dara aygua al meu cap e als meus ulls font de lagremes en guisa que nit e dia no cessas de plorar aquells qui son morts del meu poble e ploras encara la destruccio dela mia gent De totes aquestes coses damunt dites trau sant agosti notable doctrina a proposit per lo poble crestia en lo .V. libre dela ciutat de deu capitulo .XVIII. diu axi, veges aci crestla e aten com los gentils han per amor dela cosa publica menyspreades riqueses e sostenguts treballs infinits joyosament apres nan presa mort en lurs persones e lurs cars parents e acostats avorrits e per

seguits si coneguesen que no amasen ne anasen dret al be comu. Empero diu ell aquests no confessaven altra vida ne havien plena conexença de deu axi com tu. Quant donchs mes deuries tu avorir tota cosa temporal quit empaxas de voler lo be dela comunitat e quant deuries cercar e procurar aquest aytal be que est obligat per ta ley en has special merit envers deu e crexes en vera virtut en speres ha ver paradís e cert noy ha comparacio. E per tal nos amonesta sant Johan aquesta cosa dient prima iohannis .III. capitulo. Sicut christus posuit animam pro nobis sic nos debemus animam pro fratribus ponere. E vol dir que axi com jesucrist ha posada la sua anima per nos axi nos devem posar nostres animes per nostres frares e per la cosa publica.

*Capitol .XXI. com los inutills deuen esser gitats
ey deuen esser sostenguts los pobres
mendicants
qui son vers indigents.*

Avicenna en lo .X. libre dela sua filosofia ensenya de ordenar ta cosa publica. E diu que deu esser tota partida en fres parts principals, ço es en regidors, en artificials, o en menestrals e en juristes. E jatsia que salva reverencia sua aquesta ordinacio no sia bastant segons la altesa cristiana axi com havem a veure davall en lo proces de aquest libre. Empero avicenna posa en aquesta manera alguns punts fort necessaris a bon regiment dela comunitat. Lo primer si es que negu no sia soffert en la comunitat que sia

inutil, car axi com lo membre inutil en lo cors es mort e nou als vius, axi aytal hom que no es bo ares deu esser gitat del cors civil e dela comunitat axi com *a* inutil, qui a res no es bo e menja e quant en si es encareix per sa presencia lo be qui pertany, a aquells qui son profitosos ala cosa publica. E diu aqui Avicenna que axi com tots los membres deven al cors ajudar axi cascun hom de la comunitat deu esser profitos a aquella per tal que la comunitat stiga pus ordenadament e pus segura stant mills servada e per tots zelada. Si dius que farem dels pobres contrets e inutils e malalts tostemp te dich que los pobres que son vers pobres deuen romandre aqui sens neguna molestia que nois deu esser fet. E aço per tal com per deus son lexats e posats en cascuna comunitat, per tal que los richs e aquells qui han a dar hajen loch de fer almoynes e de rembre lurs peccats. E per tal havem ecclesiastici .XIII. redempcio viri proprie divicie. E vol dir que les riqueses son dades al hom en special per rembre e per satisfer ne a deu donant les als pobres axi com deu ho ha manat. E per tal dehia lo salvador lucc .XI. capitulo, dats almoyna, car aquella munda a vosaltres de peccat axi com laygua apaga lo foch, axi la almoyna mortifica e apaga lo pecat. Per raho de aço lo salvador consella als richs homens, lucc capitulo .XVI. Fets vos amichs dels pobres en aquesta vida donat tos les vostres riqueses, per tal queus precuren que quant siats mots siats rebuts en lo regne de deu vos servesqua. Legim danielis .III. que quant nabucodonosor sabe que nostre senyor deu li devia toldre lo regne

hac consell ab daniel propheta que faria que pogues scapar a la ira de deu. E daniel dix li Rey reemtots los peccats ab almoynes, pensar poden los richs homens que si salvarse volen que queucom han a fer algun notable per amor de nostre senyor deu. Pus donchs dien que no poden fer penitencia ne affliccio ne grans oracions resta que han a retornar e a recorrer a la almoyna. E per tal dehia labat ysach que quant lom ha feta almoyna ques deu agenollar e dir axi a deu. O senyor moltes gracies te faç que mas dat loch, e occasio de salvar la mia anima. E posem que nols dons res de fet dien te si non has, els has compassio e pietat e has proposit ferm de dar los sin havies que no perts lo merit, ans gruanyes ta corona davant deu, vet quant be te fa nostre senyor deu posant los pobres en la comunitat. § Posa encara nostre senyor deu los pobres en la comunitat, per tal que aquells quils vehen façen gracies a ell e quel glorifiquen quels ha guardats de fretura e de aquella miseria, les gents encara que vehen les miserias dels pobres saben mills guanyar e conservar ço de lur, e exercitar se de servir la comunitat en lurs officis, per tal que no vinguen a aquella miseria. Nota açi empero que los rectors dela comunitat deuen haver aci ull hubert que no lexen mendicar ne haver hom indigent sino aquells de qui saben que son vers pobres de fet e han manifesta necessitat. E per tal aytals mendicants deuen portar qualche senyal publich axi com segell de plom penjant al coll ab senyal dela comunitat, o qualche altre senyal en que

sien coneguts. E aço dich per tant com algunes vegades hi ha alguns ribalts scelerats qui son sans e forts, e no volen treballar e fingen se contrets e pobres e ab nafres fetes e procurades ab diverses herbes e medecines e donen a entendre que no poden treballar e enganen axi les gents e per aquesta via tolen e sostrahen les almoynes a aquells qui de fet son pobres. E pus entre si mateix de aço que han ajustat tenen ne golateries e taffureries, e ribalderies entre si mateix en les tavernes e hon se volen e juren pijor de deu que altres. E ani daltres qui fan ajust en damnacio de lurs animes. Aquests aytals que no solament son inutils ans son encara notoriament damnosos ala cosa publica deu hom squivar ab menaços o ab penes axi com a diables. Car ani qui sots aquesta specia de mendicar furten e son grans ladres e fan molt de mal.

Capitol .XXII en lo qual largament se tracta com cascu en la comunitat deu esser occupat gran o poch dret o contret; hom ho fembra.

Per raho de aço nos ensenyaren los antichs que en neguna comunitat negu no fos ocios. Car los cavallers deuen entendre a certs dies a exercicis darmes, e tots dies ne deven disputar entre si mateix e generalment noy deven haver nengu que noy sia entes

en qualque obra o ocupacio, los richs homens ciutadans axi mateix deuen entendre a estudiar e a legir en lurs cases, notables libres que sien de regiment dela comunitat e de lur vida o de qualque cosa profitosa, e deuen aprendre de saviesa en guisa que puixen ben governar e consellar la cosa publica quant los sera acomanat a dar sons consells quant sera temps e loch, es sapien ben regir e generalment aquest e aquells e tots qui nou han per lur offici deven fort squivar places lochs e tota congregacio a ells inutil e quils puixa torbar lur estudi ne dar ocassio de molt parlar e de comoure discordies. Car diu Aristotil in .VII. phisicorum. Que la anima nostra se fa savia seent lom e studiant. Les dones axi mateix que son honrades e riques tostemps deuen esser ocupades en obrar de seda o en filar, o en qualque bon exercici. Per lo qual ajuden a la comunitat e alurs cases es guarden de ociositat. Car la ociositat es mare de tot pecat segons que diu sant jeronim. Axi mateix se deuen fer les donzelles. § Lestament clerical deu entendre en temps que es fora del offici divinal, en oracio o en estudi dela sancta scriptura, axi com davall havem tia ensenyar en lo .XI. libre, E pus que aquests aytals son ocupats gran damage, e vergonya seria als simples e als menors que no fossen ocupats qui han a viure de lurs treballs ne daquesta non cal parlar, car per força se han a ocupar si volen viure solament dels majors es la difficultat ques vullen ocupar e fer ço que dit es. § Nota aci que negu dela comunitat no den esser permes star ocios per res. car occiositat fa lom inutil e no sola

ment inutil ans encara lo fa damnos ala cosa publica. En quant dela ociositat hixen paraules, e de aquelles paraules ha ni de falses e mentideres e prevocants los altres a diversos mals. avegades ne hixen paraules que meten en discordia la comunitat. E aço es gran perill de destruir la cosa publica. Hom ocios no aprofita a si ne ala comunitat e lexa perdre sa heretat e despen lo seu e res no aprofita ne guanya per si ne per sos infants ni per altre, hom ocios tostemps pensa mal tostemps diu mal tostemps fa mal e provoca los altres a mal. E per tal los bons regidors dela cosa publica deuen fort rependre e punir aquest vici si volen que la cosa publica dure molt e stiga en pau ne deven perdonar a nengu que nol forcen de exercitar en qualque honest treball. Si donchs la persona no es axi malalta que no puxa en res entendre. Encara deuen informar la persona malalta de pregar deu en son lit que li done paciència e fortaleça e que dins en son lit pens en sos peccats e deman a deu misericordia e salvacio e pense aqui es obligat per tal queu satisfaga e deu lo haja abans de sos prechs e de sos justs desigs, los altres sis vol sien orps e seus punys o sens peus o lebrosos o en quina que manera sien affollats tots deuen entendre en qualque ocupacio. Car los cechs poden entendre a obres de mans axi com a tocar campanes o amenar manxes als ferrers o en qualque altre exercici honest los spunyats poden servir de anar e poden esser correus e portar carrech al coll o calcigar curam o semblants coses. Aquells qui son sens peus poden ensenyar a infants o ascriure, o a revendre a la plaça

per les revendedors. los lebreros poden fer ço que los altres fan la on stant jatsia que no deguen molt participar ab negu car lur malaltia es contagiosa e prence de hun en altre. E generalment hajes que hom ocios en lo mon no deu esser sostengut ne en regne, ne en ciutat, ne en vila, ne en casa. car per tot met foch per les quals coses deu esser esquivat axi com aquell qui es gran enemich dela cosa publica. E si los pereosos presomexen de reganyar, o de mal respondre quant son represos de lur ociositat dien que navets vos a fer e nom donats vos amenjar, tantost lo deu esser implicat que com cascu sia membre dela cosa publica deu zelar lo interes de la comunitat. Ara es certa cosa que hom ocios e la ociositat es gran interes e gran damnatge de la comunitat per les rahons allegades e ultra per tant com per lur mal exemple enduexen los altres a fer semblant la qual cosa es fort perillosa a la comunitat. Per raho de aço dona consell als reys, Balbus filosof en occident dient que de tots los ociosos de son regne e senyoria faessen una ciutat, e lavors quant tots morissen de fam o de set o de fret per força farien queucom. empero tostemp hi romandria tanta de miseria per lo dit vici regnant entre ells que justament poria esser apellada aquella ciutat la comunitat dels dolents. Aquesta ajuda general dona fornida lo rey de ninive que apres que li stech denunciat per Jonas propheta segons que lo dit propheta recompta en sa propheta que la ciutat sen devia entrar en abis tantost volch que tota la comunitat se ajudas fins als infants petits e ales besties. Car volgue que tot hom se donas a oracio continua e a dejuni e a fort penitencia comen

çant asi mateix dela qual cosa deuen tostemps pendre exemple de fer semblant com ve loch e temps que tots poden ajudar ala cosa publica en lo temporal, o en lo spiritual e la manera despecial ajuda en lespiritual. Posa aquell gran savi Clarus en la sua politica dient que quant hom veu la comunitat en algun perill lavors tot hom se deu girar adeu lexant tota offensa e tot pecat, e clamar a deu merce publicament o secreta demanant ajuda molt pus carament que per sa propria persona. E aytals oracions hou nostre senyor deu. car son fetes ab major caritat, lavors los ecclesiastichs en special se deuen girar a deu e provocar hi lo poble. los antichs deuen pensar e los jovens posar totes dissolucions e les dones deuen posar lurs ornaments e los infants deu hom informar de cridar ajuda a deu e misericordia e tots ensemps deuen se lavors convertir a oracions a dejunis e almoynes e altres bones obres per tal que deu los ajut en aquell perill.

Capitol .XXIII. com deuen esser vedades arts e officis damnificants la cosa publica o comunitat.

Lo segon punt principal que ensenya aqui mateix, avicenna es que a bon stament dela cosa publica deuen los regidors squivar tots officis corruptius e provocants a mal. Axi com son jugadors publichs e quin fan offici e iuytadors e alcavots. E per aquesta mateixa raho deuen fort squivar totes doctrines peccadores e prohibides. axi com es nigromancia e ciromancia, e semblants axi matex totes arts praues

axi com es art de saber furtar o enganar o tregitar. E per tal deuen molt squivar alquemistes qui comunament son orals e enganadors e gastadors del seu e daltri e nuli temps no venen a fi de ço que volen e venen se fondre o perdre. E son axi encarnats en aquella pestilencia que james no se volen lunyar. E per tal quant en lo temps present de molts homens de que mal cuydaria hom se donen a aquesta follia. E sapies per cert que jatsia que alquemiste sia possible. empero deu per conservacio dela cosa publica del mon no la revela sino a fort poch e atar. e aquells qui no entenen en riqueses nin aprofiten molt james a negu. Mas solament na be deu qui fan poderos se mostra en lo obrar e en lo amagar. Contra aquest te done aytal document que nols cregues de res que promet en net diguen. Car si ells sabien ço que dien que saben mes ho amarien obrar per si mateix que per a tu. E siu sabien no gastarien lo seu. ne hirien per lo mon axi dolents. aquesta mala art porta molts a tan leig cars quis fan nigromantichs e servidors del diable. E veges maravella que may nostre senyor deu no permes que lo diable pogues revelar aquesta art ne premes que lo diable pogues dar ne enrequir a negu. e pots ho veure per experiencia, car negun nigromantich may per nigromancia no fon rich hom, ne ajusta res que profit li fes ans ala fi pert si mateix e tot quant ha tots per la major part seguexen la via del major nigromantich qui may fos quis se apella zoroastes del qual legim que tot sol se ris quant nasque contra la costuma dels altres homens. E com deu lo hagues fet gran princep e

senyor se donas a aquesta mala art de nigromancia. e per tal fo desbortat per hun rey de ninive e mori a mala mort. Axi com havem a ensenyar en lo huyten libre parlant que fon cam fill de noe. per que consellaren los antichs que per tal que no vingues a aquesta tan leja art que nengu no sentrametes pregonament de astrologia ne dalquimia. Car aquestes dues scieneies son gran disposicio a caure en aquesta mala art de nigromancia. cascuna axi mateix de ses males species deu hom squivar axi com a vies de mort. car totes son species de adivinar la qual cosa se pertany adeu. e per tal diu ysayes capitulo .XVI. Piora et novissima annunciate mihi et dicam quod dii estis vos. e vol dir axi digats nos les coses sdevenidores primeres e darrereres e lavors dire que vosaltres sou deus en axi qui diga que de adivinar ne pronosticar ne jutjar ans de temps deies coses contingents e esdevenidores ne de dir decert axi sera o axi no sera aytal materia solament se pertany a deu. E per tal aquell tol a deu les sues regalies quant es en si, e comet crim de lesa majestat en lo princep general qui es tot poderos deu. qui per aytals arts deffeneyx deles coses contingents e esdevenidores e amagades. E per ço veuras per experiencia que aytals homens venen a mala fi. E jatsia que als altres se facen adivinadors. empero asi mateix no saben adivinar la mala fi a que venen. yo viu una vegada dels grans nigromantichs del mon. empero no sabe asi mateix preveure son mal. car negas en la mar en la plaja de barcelona. Totes aquestes males arts axi com alquimia nigromancia, e ses species decontinent fan los homens gran moçonaguers que james no dien de

res veritat e fan los fer en tant que fan pahor als altres
els fan pobres e menichs en tant que soptosament
degasten hun mon. E fan los encara orats o enrajats cor
a ull vehen com son enganats e perduts e decebuts. E
james no sen saben lunyar, o non volen fer per sa gran
dolencia. Not dona vejares que sia gran ceguedat e ora-
dura que lom entenga en ajustar riquesa ab tota sa força
e poder que senvaja a aquelles coses que los pus savis e
los pus forts homens del mon empobreixen els fan
perdre cors e anima. E venem que aço es cosa manifesta
que negu que use aytals arts no es bon hom ni rich hom
ans es ple de tots mals vicis e encara seguexen aytals
arts fins ala mort. Per que ensenyen que son tornats de
tots punts orats, per raho de aquesta cosa los regents
dela cosa publica deven esquivar aquestes arts
pestilents e perseguir e foragitar de lurs comunitats tots
aquells quin usen per poch quen sien tocats. E deu los
hi moure en special zel dela reverencia divinal. car com
dit es aquest notablement presumexen cometre crim en
la divinal majestat, e son ja en la via de cometre, dela
qual cosa se segeix sovint la divinal ira contra la
comunitat. Car legim iosue .V. que com los fills de
israel fossen vençuts per aquells de amorreus. Iosue
plorava davant io tabernacle de deu demanant per que
eren vençuts. E repos nostre senyor deu axi, entre
vosaltres es aquell qui de fet contrave mi per tal
tostemps serets vençuts de aqui avant fins que aquell
qui aço ha fet sia mort. E diu que lavors auciren achor
qui fet ho havia, e nostre senyor fon placat sobre la sua
ira. Si donchs per tal quant achor qui havia preses
algunes jo

yes dela ciutat de jerico contra lo manament de deu, la comunitat judayca fon axi damnificada e envergonyida e vençuda e per deu desemparada. Quant mes es deu provocat a ira contra aquella comunitat qui soste scientment aquell qui viu ab tanta irreverencia e qui li fa tanta desonor que cometen manifesta ydolatria en terra de cristians. Per tal consella aquell marcidus theologus que aytals homens sien perseguits e foragitats del mon axi com a capitals adversaris dela cosa publica.

*Capitol .XXIII. com dela comunitat deven
esser gitats los homens qui fan maleficis e tota
alca-voteria e tota occasio de borderia.*

Lo terç punt principal que ensenya aqui mateix avicenna si es que los rectors dela cosa publica deuen esquivar fort totes aquelles persones qui retrahen los homens a matrimoni per vies il·licites e carnals. Car com los matrimonis sien radical fonament dela cosa publica e tota natura humana haja a conservar degudament e justa per via de matrimoni seguex se que aquells son notables enemichs de natura humana e deles comunitats, e per consegüent qui empatxen matrimonis a fer e fets aperseguir. axi com son aquells qui usen de malificis e ligen los homens e les dones que nos puga seguir generacio entre ells axi com deu ho ha ordenat la pena de aquests deu esser fan gran que tot lo mon ne prenga exemple, car aquests primerament cometen crim superticios contra deu recurrent al diable

lo qual crim es specia de ydolatria. No resmenys en cara que per lo malefici de aquests es empaxada generacio humanal, e nes feta injusticia e furtiva transportacio de heretats e de patrimonis o son desfets ver matrimonis e moltes cases ne son desertes e molta persona de be per tostemps desolada e quasi portada a desperacio, la qual cosa sovint aporta a gran damnatge la cosa publica, e gran alteracio e mutacio e moltes questions qui sen seguexen e a vegades aporten grans discordies e damnatges ala cosa publica. Per zel encara dels matrimonis e en lur favor deven esser gitats de les comunitats aquells qui procuren divorcis e separacions de marit e de muller axi com son alcavots o alcavotes qui procuren adulteris per los quals son violats los matrimonis e los homens molt damnificats en quant alguns ne lexen lur mullers e van a les stranyes, e per conseguent es interes de legitima generacio de infants legitims. E si les dones fan los dits adulteris ja es pijor. Car lavors aquells qui cuyden heretar lurs fills heretaran los stranys e aquells qui res nols atanyen. § Per les quals coses se segueixen infinits carrechs de consciencia ala fembra quin sap que james no pot restituir la heretat a aquell aqui devia pervenir de dret, o si es sabut veus que es segueix divorci del matrimoni, e per conseguent la cosa publica es damnificada en aquesta part per fretura de generacio qui aqui no es pertinent. Laltre en cars que sen faça separacio. No res menys que la fembra es en perill de mort e vitupera tot son linatge e tota sa posteritat don venen suvint bregues

e discordies de ques guasta la comunitat en tot o en partida. No res menys encara per los adulteris es la cosa publica molt damnificada per los infants que naxen borts los quals son inaptes a actes legitims ecclesiastichs e seglars e tostemps comunament han alguns vicis molt perjudicants la cosa publica, axi com son ergull e pompositat, e entrecuydament qui tostemps comunament regnen en borts e desvergonyiment. car cuyden mes valer que los altres, e no volen conixer lur natural de falliment. § Lo segon vici es que son grans monçoneguers comunament e specialment en materia en que es puixen jactar e loar. § Lo terç que son fort luxuriosos retrahen ala rahel don hixen. car axi com per luxuria orrea e criminosa son concebuts axi lur prava naxença los inclina a aquella matexa legesa. E de aquests tres vicis en special diu lo versificador los següents versos. Prodigia natura spuriis dedit hec tria iura. ut sint pomposi mendaces et luxuriosi. § Lo quart vici lur es que son homens extremals. car ho son pauruchs o desesperats. Lo primer vici posa papa Bonifaci en lo decret en la cinquantesena e setena distincio hon scrivint al rey danglaterra manali que fes ajustar sa gent per via de matrimoni e que no se ajustassen axi com a besties e assignali aytal raho entre les altres. car per borderia la gent nes pauruca en pert lo cor e no es disposta a defendre la terra. Laltre vici es que son desesperats apar ho comunament entre aquets grans homens qui han borts o bastarts els comanen los fets darmes los quals sils vencen fan obres desesperades e orades e

truanes. per tal es proverbi que en tot linatge deuria haver un bort. car aquell faria totes les venjances quels altres no volen fer per lur honor e prou. Mas aquells dien que nols sta mal res que fassen, car natura los hi inclina mes que los altres a tot mal. E per tal veuras comunament que aquests aytals borts tots finalment moren lejament e orreament non veuras james hun quasi prosperat. han hun altre vici que es que son axi com la mula que en tota manera se han a mostrar reversos e reganyats e dolents. E per tal diu lo proverbi bort e mula tot jorn ne fa una. E aço conferiria la scriptura. Sapientie .III. on diu axi. Spuria ¿vitu laininum? non dabunt radices altas nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis tempore germinaverint. Infirmite positae a vento commovebuntur et animietate ventorum erradicabuntur. Confringentur enim rami inconsumati et fructus illorum. Inutiles et acerbi ad manducandum et ad nichilum apti. Ex iniquis enim omnes filii qui nascuntur testes sunt nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua. E vol dir axi que nats de borderia no seran rahigats pregon ne faran bons arbres ço es que nos fan comunament bons homens ne ab costancia ne ab fermetat e si per alguns temps fan obres de bons homens empero la prava natura los tira tantost a usar de sos mals vicis ne lurs obres no venen finalment a perfeccio ne sont plaents quasi a negu. Car axi es que de mala rahel tart neix bon fruyt. Axi mateix ells fan testimoni sovint ala dolencia. daquells hon hixen quant hom atten e interroga e examina ells e lurs paraules e obres.

Es vert que totes aquestes coses se deuen entendre daquells borts qui resemben a aquells don devalien en lurs crims e peccats. E axis posa distincione .lviii. quod ante. Car com posa lo capitol de sus aqui mateix molt solemnes papes son stats borts e molts solemnes homens ni ha qui son borts axi com direm dejus en lo proces daquest libre quant parlarem dels adulterats. Empero asi parlarem no de ço que tart sesdeve, mas de ço que es comunament e que sovint vehem a ull ço es que borts son gent viciosa los vicis dels quals poden molt noure ala cosa publica.

Capitol .XXV. com fos borts son comunamentals e molt atard ni ha que bons sien

Per totes les coses damunt dites no vull dir generalment que tots los borts sien dolents, car certa cosa es que ni ha alguns hauts e ni ha e ni haura que son stats homens excellents qui fahien vergonya als ledesmes. E lo decret distincione .lvi, posa molts notables homens que foren borts axi com hiepte, fares, zaran, boç, e daltres molts. Axi mateix es certa cosa segons les histories antigues que aquell reverent emperador Eracli que feu tant per la fe cristiana e tant honra la creu de jesucrist fon bort e fill de dona monja. Axi mateix Guilelm bastart pare e rahel dels Reys presents danglaterra fo bort de franca e duch de normandia. E lo Rey Henrich de Castella fon bort qui es stat en nostres dies hom famos, e de gran cavalleria. Axi mateix molts daltres excellents

homens son stats borts. Semblantment vehem que en franca los borts que ells apellen bastarts son grans homens en fet darmes e fort famosos, e sens dupte molt valent e noble hom ha per lo mon qui es bort de fet e no se cuyda. car no fa mester al bon regiment del mon, ne la bonesa de deu no permet que tots aquells qui son borts ho sapien ne sia cosa manifesta ne publica als altres, per tal que lur stament e bonesa de costumes no sia menyspreada per la borderia, perque les coses dites en lo precedent capitol se deuen entendre parlant comunament e no generalment tostemps ne sens neguna excepcio. E aço que he dit aci per tal que cascun sen quart de adulteris e de fornicacions don venen aytals generacions comunament males e molt perjudicants la cosa publica per lurs mals vicis e per los mals altres damunt allegats quis segueixen de aytals males obres, e de aquells malvats qui les procuren axi com dit es dels vicis altres y de les penes dels infants horts parlarem pus largament si a deus plau en lo terç libre en lo tractat de luxuria en lo .XI. capitol en la materia de borderia.

Capitol .XXVI. qui posa algunes malicies molt perjudicants als matrimonis: e ala cosa publica.

Altra manera de gents hi ha qui confonen tota la puritat del matrimoni qui deuen esser extirpats terriblement dela cosa publica axi com son aquells qui ab manyes fan violencia e oppressio a les do

nes maridades e de aquests ni ha en moltes maneres. Primerament ni ha qui aytal opressio fan amagadament ab metzines ab les quals les faran axi encendre a requerir si mateix com una bestia desvergonyida requer altra. E contra aquests hi ha fort grans penes assignades per les leys imperials, § Segonament ni ha altres quiu fan ab violencia amagada. Car amagar san en qualque loch hon la dona deja venir e aqui secretament invadir lan, e contra aquets hi ha grans penes assignades per les leys imperials. § Deus saber que hun estudiant en leyda volen assajar semblant fet a una dona e la dita dona hac ne sentiment e gitas en hun gran e pudent fangar e exin tota cuberta del pus pudent fanch del mon e romas axi sullada que grans fres dits ne tenia de gros lo fanch en la cara e de cap a peus. E com lo dit studiant vingues de nits a hora sabuda e volgues invadir la dona a la forcha e la volgues besar e abraçar ell se frega ab ella en tant que cap a peus romas sullat la pus lejament del mon, lestudiant quis percebe axi pudent e sullat pensas que qualque diable li fos aparegut. E dix ala dona axi de aquest solaç no men cal fer gracies puix tant be romanen sullat. Dix la dona que contra repos. per ma fe narlot massa navets haut gran mercat, mas sius hi tornau altra vegada portar vos nan specejar. Item dien que a un altra hun studiant li venen per semblant manera e volen la besar e ella bada la boca e mordel tan poderosament al labi iusa que cuyda loy arrancar, e lestudiant ab gran affany scapali e dix li madona e vos
sens   coure   volets   menjar   carn

crua. e ella respos senyer axis deu donar qui per força vol donar besar. E dien que ell lavors crida dient, o deu hon es cortesia. Respos ella axi, foll es qui spera cortesia fahent vilania. § Terçament ni ha daltres qui les dones maridades inclinen a mal a fer ab menaços. car menaçon les qui si non fan que les diffamaran. E aquesta manera es fort perillosa. car com cascu ama molt sa fama fort hi ha poch homens e poques dones que abans no perdessen la fama farien hun gran desastre. En temps del rey en Pere darago hun hom de gran stament somogue una notable dona de barcelona en fer mal, e ella dix ho a son marit e lo marit al rey. e lo rey dix li fets que vostra muller sengesca que consenta a aquest que lo comou e faça quey vinga de nits e quant ell sera en casa vostra exis vos armat ab bona companya e espeçejats lo tot e apres posats lo en una post a la plaça major appellada del born e posats li al fron aytal cedula aquest hom iau aci specejat. car lo rey ho ha manat. E com lo fet vengues per son punt axi com dit es e lom fos aquella hora dins la casa aquella e les portes fossen tancades lo marit isque ab sa companyia armat e fes appares quel volgues auciure e com aquell altre suplicas que no moris per amor de deu, lo marit dela dona dix li axi naytal vous perdo de present a la mort per amor de deu e del senyor rey. E tenits vos per dit que si james vos me comovets ma muller amal que vous toldre la persona. Aquest aytal promes que nunca hauria pus cura della. car massa li havia cuydat costar e axiu feu de fet. No contrastant que aquell gran poeta Ovidi havia

molt servida la comunitat de Roma, empero per tal com havia feta per als jovens romans la art de amar dones, per la qual molta dona era tost enlaçada a fer mal, per tal lo exellaren en per tostemps, e perço negum hom savi no deu creure soptosament quant hom li diu mal de sa muller ol ne met en sospita. car siu fa sovint dona tribulacio asi matex e a sa casa sens raho. E devench se en aquest regne que hun hom ana molt detras a una bona dona e vehent que no la podia haver a sa intencio secretament tracta ab una fembra que la servia qui li digues si havia negun senyal special en son cors en les parts secretes e com la fembra li digues que hoc aytal e aytal lo hom aquell denits vehench a cridar davant la casa del marit dela dona dient li aytat paraules, o aytal guarda ta muller mills que no has fet fins ara. car sapies que yo la he hauda e en senyal que men puxes creure guardala en aytal loch e veuras aytal senyal e aytal. e lo marit que hoy aço soptosament fon mogut e regonech sa muller si havia aytals senyals. E com ves quels havia cuydala auciare fins que fon certificat dela malicia del diffamador. Per raho de aço los regents de la cosa publica deuen fort squivar aytats persones fins ala mort car aquesta es una deies pus forts maneres que el hom pot haver a derroquar la dona. En castella es costuma quel hom ques pleveix de fembra maridada deu esser cremat ab ella mateixa. E jatsia que aquesta costuma sia cruel e desplasen a nostre senyor deu, empero segons la ley de nostre senyor antiga aytal hom devia esser lapidat ab la fembra si ella era maridada

e consentia en lo adulteri. Es vert que aquesta pena es mitigada ara en la ley de gracia e lo salvador fon començament. car delliura la dona adultera que li fon presentada dela pena dela ley axi com legim johannis .VIII. capitulo. Los homens axi mateix se deuen fort guardar de posarse en aytal perill majorment de fiarse en les fembres. car elles sovint ho dien als marits, e los marits avegades los maten avegades los baten avegades sis volen los faran pendre ala cort dins lur casa denits axi com a ladres e les leys imperials en aytals coses son fort favorables als marits allegant que en aytal coses comunament negu no haura paciencia com sia offensa coral.

Capitol .XXVII. qui posa que multiplicacio de princeps e regidors destroexen la cosa publica.

Ultra los dits mals officis quis deuen squivar en la cosa publica ensenya Egregius romanus en lo seu tractat que feu dela cosa publica a squivar los següents perills. Primerament deu hom squivar si ferse pot multiplicacio de princeps e de regidors per tal havem proverbiorum .XXVIII. Propter peccata populi multi principes, etc. E vol dir que per los peccats del poble qui son grans los tramet deu molts princeps e regidors. Car cascu se vol ditar e en requir del poble. E per tal lavors lo poble mesqui que es depredat e perdut majorment quant los regidors son minyons e han seny de fadri, lavors la plaga es dobla.

Daquest es ver ço que diu la scriptura. Sapientie .XII. hiis enim tanquam pueris indicium indivisim dedisti. E vol dir que aquest axi parlant a deu senyor en mans daytals has posat juhi en gran escarn e menyspreu de justicia, car gran dolor es veure. abominacionem desolacionis in loco sancto. Com a poch seny posat en regiment es abominable e terrible lo qual a tots sos subdits aporta dolor e desolacio desplaer e damnatge. car aytal no sap ques fa ne ques diu. E per consegut persegueix quis vol per bo que sia e exalça quis vol per mal que sia ab la mala ajuda dela potestat qui es cosa sancta. O deu e quina dolor es veure aço. car lo major remey que si por pendre es recorrer a deu que li placia levar aquesta plaga, car be es plaga e malahita es la terra hon deu tramet aytal mal. Ecclesiastici .X. Ve ferre cuius rex est puer et principes mane comedunt. E vol dir que malahita es la terra que ha lo rey fadri o qui fa obres de fadri qui es sens enteniment la qual plaga es ja major si los altres princeps e regidors no delliberen ne fan lurs fets ab seny ne contrasten ala follia de lur senyor a rependre, ans seguexen les lurs oradures. E lavors aquesta plaga es sus alt en lo sobiran gran, quant lom foll e malvat e sens tota consciencia e sens temor de deu. car labors no es sino coltell en ma del hom orat qui tots temps devora e aucin tot ço que troba axi com hun leo affamat que no guarda res ne sap nues fa sino que cruelment salta a tot ço que pot pendre e afferrar. Del poble axi affligit fa hun gran plant Seordius parlant de aquesta materia axi a deu. § O senyor creador e governador

de tota creatura quin secret tan gran es aquest dela tua
infinida clemencia e providencia que les tues ovelles
que tan cares te son que per elles volguist morir axi sien
liurades a hun trua foll e oral sens raho e sens vergonya
ni consciencia a devorar les e a robar e a plagat e aflegir
les nit e dia sens repos. Es pijor senyor que aytal foll
haura nom pastor e sots aquesta pell fa obres de lop
mortal, haura nom pare e es enemich cruel, e haura nom
senyor natural e sera cruel tiran, haura nom lochtinent
de deu e sera tiran infernal, haura nom cap del poble e
sera mort deia tua gent. E sera appellat patro de justicia
e sera corruptor de total ley e de tota veritat sens fe, e
sens tota bonesa. O senyor hajes pietat de aquelles tues
ovelles que aytal demoni sotenen e supporten per la tua
temor e dals pastor just e discret e servidor teu qui les
govern e les endreç a tu. E foragita senyor lo dimoni
pestilent del dignitat pastoral e senyoria e dali de
present per ques conegua segons que mereix la sua
nequicia o reprovada vida, fahent li ala fi pietat que nos
damne per aquella fontanal e viseral pietat qui
eternalment habita dins la tua sagrada essencia. De
aquests aytals complany la comunitat aquell boeci en
lon segon libre de consolacione en aquell vers.
Novimus quantas. E trau exemple de aquell malvat nero
qui fon ple de tots los damunt dits mals, per tal la sua
mort fonch orrea e vil. Conclou aqui boeci ala fi del dit
vers e diu. Heu gravem sortem quociens iniquis additur
seuo gladius veneno. E vol dir aytant o deus e com es
gran fortuna e terrible fla

gell sobre lo poble quant deu al hom tot verinos e malicios dona coltell de senyoria e de potestat. Raho es. car del coltell aquell no sap solament menaçar, ans tostemps ne fir follament e contra raho e justicia. Per raho de aço deu fort guardar la comunitat aytant com pot, o aquell qui afer ho ha de posar rector feel e de consciencia e de multipticar officials en senyoria. Interrogat Lucius con sol que exalçava molt la cosa publica. Respos que posar regidors e lurs lochtinents persones a les quals la comunitat hagues mester e ells no haguessen mester a ella.

Capitol .XXVIII. qui posa com multiplicacio de juristes nou molt a la cosa publica.

Ensenya encara aquell mateix doctor segonament que per bon stament dela cosa publica deu hora squivar qui no si multipliquen molts juristes ne advocats. Car aquests aytals per tal se diu com han a tenir gran stament han apendre grans salaris de lurs advocacions e han ha tenir grans maneres a tractar les causes a lurs profits, axi com es dar grans dilacions en les causes puntejar agudament e superflua en ço que es clar emparar molts negocis e spatxar ne poch. Per les quals coses la gent e la comunitat sostenen grans carrechs,

e ala fi es la cosa importable. E jatsia que offici de juriste sia fort bo ala cosa publica quant es en persona espaxada e ab consciencia. Empero en persona mala es destructio de tots aquells qui ab ells han, a tractar. Per squivar aquest mal fon ordenat antigament en castella que noy hagues negun juriste mas ques regissen per costumes e les leys dela ferra deies quals, saben e entenen huy axi los pagesos com los letrats e si algun punt se desperta entre ells mes amen queu partexquen a bon fur e grosserament que no si perlonga dilacio de plet romanen les parts desfetes. § En flandes es una manera de spatxar causes, la qual es fort spatxada e noy cal molts juristes e es aquesta. Si algu proposara sa causa davant los jurats dela ciutat que ells appellen esclavins, aquests hi assignen dos homens qui dins temps cert hajen determenada la causa e comparen aquells al dia assignat, si la causa no es finida posen aquells dos homens assignats aspatxar la causa en una casa dins la con matexa ab les parts ensemps e aqui stan sens menjar e sens beure tant e tant longament fins que la causa es convinguda entre ells, pensar pots que pus que aqui no puguen haver que menjar que no pot molt tardar la determinacio dela causa. Los sarrahins tenen altra manera axi matex fort spatxada e noy cal juristes e es aquesta, lo cadi ço es aquell qui te justicia seu en cert loch de la vila ab alguns saigs quil acompanyen si donchs tu vols proposar causa contra algu tu ho diras ala part e dir li has axi. Vet que yo vaig clamar de tu e ells han tanta de vergonya de ve

nir davant la cort que de continent te faran pregar e pregara ell mateix que not clams. car ell se avendra ab tu si tu no vols hoir sos prechs ans dius quet vols anar aclamar ell de continent per força te ha a seguir fins al jutge. Car si ell no venia ab tu puys tu provasses que loy haguesses dit tan tost seria açotat. stant donchs tu e laltre davant lo jutge, e proposant ton clam ell demanara al altre si es ver ço que tu proposes si aquell nega veritat e pot esser james provat lo contrari ell ha esser acotat terriblement tot nuu gitat en terra bocha avall, e ab nirvis de bous sechs deu pendre ceris colps e grans davant tot hom, aqui mateix si atorga veritat e nol vols sperar si son diners deguts de present o ell te ha de pagar o ha aromanir aqui ab lo cadí, e ell romandra e stara de present pres e sera feta execucio dels seus bens decontinent dels quals seras pagat e si no y basten parar si ha la sua carn. Si lo fet entre tu e laltre es duptos tantost aqui mateix se ha adetermenar sens tota dilacio. Los tirans en ytalía axi mateix fan spaxadament les causes determenar, e si algu per malicia vol tenir ço del altre fer lan venir ala cort e sia quis vulla sabuda la veritat ferli han levar lo braç en alt e tant alt com lom acusat lo puxa levar sots pena daytant li manara lo jutge, que lo deutor aquell acusat no leve la ma del loch aquell alt hon lay ha feta posar fins quel altre sia pagat. E per aytal los homens aqui per esquivar vergonya e. damnatge luyen se de plets, e no han mester juristes. Dels principals defalliments dels juristes parlarem davall largament en lo proces de

aquest libre per que non cal pus parlar aci sino solament a ço que multiplicacio de juristes non fort ala cosa publica. E posa en lo cor dels homens gran terror per lo gran damnatge que han quant han ab ells spatxar res. Recomptas de hun pages qui passava per les scoles dels juristes de Monpeller e veu tants jovens ala scola axi ordenats en lurs banchs ab lurs libres davant, si pensa que la casa aquella fos sglesia e que los dits jovens hoisen aqui missa: agenollas ala porta dela scola e comença aqui pregar nostre senyor deu. E dix li la hu de aquells jovens levau de aqui senyer que noy ha sglesia aci. Dix lo pages e donchs que fets vosaltres aci tants. Respos lo jove, e dix hoym aci dret. car si a deus plau serem tots juristes. E lo pages hoydes les paraules començas a senyar e crida altres veus ho las mesqui tota la terra es perduda, car hun sols juriste qui sta entre nos a tots ha desfets segueix se que vosaltres qui tants sou tot lo mon destroireu, vet aquest pages com se acordava ab la dita sentencia ço es que multiplicacio de juristes es fort damnosa ala comunitat e gran destruccio de aquella.

*Capitol .XXIX. com deuen haver pochis notaris
e bons.*

Consella encara aquell mateix Doctor que a bon stament dela cosa publica, no sien multiplicats officis de scrivans ne procuradors o rahonadors ne de saigs e dona de cascuns diverses rahons.

§ Primerament dels scrivans e notaris, car diu que lur offici es aytal que li es dada gran fe, ara es axi que son fort poch los homens aqui hom puxa dar fe, e per consegut a poch deu esser comanat aytal offici. Item offici de notari es offici de honor, e per consegut ha mester covinent salari de son treball, per tal que puxa tenir son stament. Si donchs aytals se multipliquen nengu dells no haura faenes en copia. De ques segueix que hauran esser indigents e pobres, e per consegut pus leugerament per relevar lur pobresa los hauria hom inclinats a trencar lur fe e falsar testaments e caries e processos, e a fer diverses altres malvestats qui notablement son contraries ala cosa publica. Item offici de notari es fort perillos per raho dela gran comanda quels es feta per la gran confiança que les gents han en lur fealtat com donchs poch homens sien feels e leyls no deu hom arriscar los grans e perillosos affers que hom los pose indifferment en mans de molts si donchs no eren persones aprovades e conegudes en sa feeltat e en sa consciencia. Item offici de scriva ha de grans difficultats e subtilitats per raho dels contractes diversos qui son entre les gents e venen a lurs mans. Per que apar que aytal offici noy son bons sino homens aguts e endreçats e seients e avisats. E com aquests sien poch seguexse que lo dit offici deu esser acomanat a poch e no a molts. Confermas aquesta raho axi. car certa cosa es que avegades per hun vocable, o per hun de, o per un si, o per hun non. hun hom perdra una here-tat o la guanyara be donchs fa mester que aquell que aytal offici empara sia

ben scient e avist e com aytals sien pochs segueixse que a pochs deu esser aço manat aytal offici. § Item offici de notari es de gran reverencia per les rahons allegades, ara es axi que la cosa es aytant preada menys com es mes multiplicada, e per lo contrari aytant es mes preada com es pus cara e menys sen troba. Per tal diu lo exemple. Omne rarum preciosum. E vol dir que tota cosa cara e no multiplicada es preciosa. De ques segueix lo proposit prou clarament declarat. § Item offici de scriva requer hom de gran consciencia en quant ab una plomada de tinta pot hom levar o baxar perdre o guanyar, per tal diu lo exemple noy ha pijor colp que de plomada. Com donchs los homens de consciencia sien pochs segueix se que a pochs deu esser acomanat aytal offici.

Capitol .XXX. com deu haver pochs picaplets e bons.

Quant es dels procuradors de cort o rahonadors o picaplets que tot es hu posa lo damunt dit doctor mateix en aquell mateix tractat que no deuen esser molts e aço per aquelles mateixes rahons qui soni damunt allegades contra juristes o scrivans, sovint sesdeve que ells per lur propria astucia faran prolongar lo plet o faran pendre gran dan ala part. E per tal ultra la pena dela restitucio a que son obligats ala part maliciosament damnificada los lexa deu caure en molts mals casos e vergonyosos els aterra per aquells qui res no saben. Hoyt he que hun pages de mallorques rebe .XX. florins

per via de prestech de un hom de Mallorca que era son compare en sa fe sens altre testimoni, pagadors en sa fe anadal, venen nadal e lo pages no paga e lo creador li demana son deute ala fi ell sen clama ala cort. Ara en la cort havia hun famos picaplet, e la muller del pages quil conexia dix li qui anas a aquell que ell lo defendria e qui li portas un cabrit e axiu feu de fet, lo picaplet qui veu lo pages venir vers la cort ab lo cabrit pensa que lo pages havia afer queu com en la cort e exili a cami, per tal finalment que nagues lo cabrit. E dix li que volia, e lo pages dix li tot son fet, e lo picaplet avisa lo pages que pus que lo creador no havia testimonis que com lo jutge li demanaria si devia res aytal hom que lo pages cridas vivament no placia a deu senyor. E lo pages respos que no faria tanta malvestat que negas ço que son compare graciosament li havia prestat. E com lo picaplet lo tabuxas dient que si nou negava que ell seria perdut per la execucio ques faria contra ell terrible e de grans messions. E com lo pages nos pogues inclinar a tenir lo consell del picaplet, lo picaplet ab malenconia trach se .xx. florins dela bossa e posals en ma del pages dientli axi si yo demanava ara aquets .xx. florins qui te posats en la ma, no poris tu dir e respondre no placia a deu senyor que nom havets res comanat nius deg res. dix lo pages hoc, Ara donchs dix lo picaplet axi poras denegar lo deute a ton compare davant lo jutge, e lavors lo pages consenti queu negaria. Empero dix lo picaplet quant yot haja defes tum daras lo cabrit, e lo pages loy otorga. e men

tre staven axi venen lo saig e cita lo pages davant lo picaplet matex dient li que comparegues davant lo jutge axi que lo picaplet no ha temps de cobrar los .xx. florins. que li havia posats en la ma. venint donchs lo pages davant lo jutge e aqui negant lo deute al compare tantost lo picaplet li ajuda e pus lo creador no hague carta ne testimonis lo jutge absolch al pages. E com lo pages sen anas lo picaplet demana los .xx. florins qui li havia posats en la ma, axi mateix lo cabrit. E lo pages respos no placia a deu quell tingues res del seu ni li daria lo cabrit. E lo picaplet cuyda renegar cel e terra e no sen gosa clamar per raho dela barateria que havia fet ab ell ni havia testimonis e ala fi lo pages sen ala e dona los .xx. florins del picaplet a son compare e li compta tot lo fet. E com lo creador sen volgues clamar dela injuria del picaplet menas ab si per testimoni lo pages davant lo jutge envides lo picaplet poch obtenir que callasen ab dosos encara quels promes que si callaven ques ajustaria altres .xx. florins. E lavors lo picaplet conech sa pravitat, dix axi ara conech que nostre senyor deu ma punit fort justamenf. car tot mon ultrecuydament ab que he acostumat de guanyar e enganar los altres so yo huy confus, e aterrat per hun bestial ignorant axi com ne pres a aquest pijor ne pres a altres per lo mal us de son offici qui es fort acostat a mal afer e a mal dir deies parts contraries e mal pensar contra elles tostemp per obtenir a la fi lo plet que emparen.

*Capitol .XXXI. que en special la cosa publica
deu haver pochs saigs.*

Mas dels fiscals fa aquest mateix doctor força dient que deuen esser poch homens fort elets. E aço per tal com de aquests procehixen radicalment los mals que fan los senyors e a lurs officials, aquests los denuncien los mals dels altres en quant aquests se appellen propriament acusadors del poble e si aytals acusacions els fahien discretament e ab temor de deu e per lur offici seria bo e lur acusacio seria bona e santa obra. Mas encara noni caldria molts. car a fer aytals denunciacions fort poch hi basten. Car tots los peccats del poble nols deu hom denunciar e maiorment quant la potestat tiranneja ans ne deu hom algun dissimular e leixar ne queu com a deu a punir segons que posa sanct agosti. Basta denunciar aquells que perjudiquen notablement ala cosa publica o ala potestat. Mas los officials per tal quant han deles penes quis leven dels crimosos certa quantitat per tal comunament no per zel de deu ni de justicia, mas per en requir si mateix tostemp se ocupen en cercar mals e peccats dels altres per tal que puixen ajustar e han major goig si troben que hajes fet hun notable crim que si sabien de cert que deu los fe hagues perdonats o que haguesses fetes algunes santes obres, per la qual cosa sovint troben crims lla on no ni ha e affayfen e engrexen los, e agreugen los aytant com poden per tal que la pena pecuniaria sia major dela qual malvestat

se segueix primerament que ells aço fahents e volents no son en caritat, car son scientment perseguidors de lur proisme. E apres son grans diffamadors appar ho. car dien publicament en juhi crims secrets o qui iames no foren fets ni pensats per aquells qui acusen. Aquests encara per aquest mateix cap reten lo princep e la potestat odiosa al poble e menyspreivol de que sovint se segueix avalots e moltes irreverencies ala potestat. Aquests empobreixen la gent e la fan devorar als majors e als mals regents que altre no speren sino que lo poble caygua en qualque crim don puxen pendre occasio contra ells e haver ne diners. E per consegüent aquests son malvats perseguidors e mortals enemichs dela cosa publica don appar que no deuen esser molts ans fort poch. Axi com fort son poch aquells qui en tal materia procehir sapien prudentment ab temor de deu. Diu aquest doctor que ell ne veu una vegada en sa terra hun lo pus avist del mon qui tenia un libre tot ple de crims terribles de tots los linatjcs dels quals criminava en son libre los majors els mijans homens de aquella terra los crims divulgats als lochs e ales comunitats als nobles e cavallers e a ciutadans que aqui eren notats. Soptosament levaren se tots contra ell, e penjaren lo lejament. Per que diu aquest doctor te dich que aytals offlcis Axi exsequits son odiosos a deu e a homens, e per consegüent a la fi tot torna sobre son cap en vida e en mort. Diu axi matex aquest doctor que los saigs no deuen esser molts, per tal que per pobresa no façen de grans injuries als populars

e homens simples, e que per aquesta via donen affliccio ala cosa publica, hoc encara avegades per diners empatxaran, o amagaran la execucio de justicia per tal que puxen viure. Com empero ells dejen esser pus executadors de aço que justament los es manat en favor dela cosa publica. Car diu tullí en lo segon libre dels officis en lo capitol .XXIII. que les ciutats e comunitats els dits oficials, per aço foren trobats en special que vivint be ordenadament e sots justicia e bons regidors nengu no sufferis molestia per laltre, ans cascu visques segur e tingues en pau si matex e les sues coses. E per tals tots aquells que contra aço fan e contra aço venen deuen esser gitats dela comunitat axi com a dessipadors de aquella.

Capitol .XXXII. que res nos fassa en la comunitat per eleccio per squivar discordia.

Consella encara aquest doctor que per bon estament dela cosa publica que totes cerimonies e costums que puxen torbar pau e concordia sien foragitades dela cosa publica. E diu que entre les altres que posen grans divis en la cosa publica si son les eleccions dels presidents e dels oficials. Car tard es que nenguna eleccio se faça ab concordia de tots los eligents e per conseguint en tota eleccio ha alguna discordia de que sovint venen grans mals. Car com diu aristotil poca error e discordia en lo començament es fort gran en la fi. Per tal donchs que aquest mal cesse de tots punts consella que tota manera de elegir per mani

festacio deles voluntats dels eligents cesse e sien tengudes les maneres que huy fenen algunes notables comunitats de ytalia ço es que si la comunitat deu elegir duch o batle, o qual se vol altra persona a negun offici, e per lo offici aquell son proposats .III. o .IIII. lavors ells posen al cap dela ciutat aytantes bosses com son aquells qui son proposats ha elegir e donen a cascu dels eligents los quatre noms dels .IIII. homens proposats a aquell offici, o algun senyal de plom fet novellament cascu dels eligents hu apres laltre se leven e van a les bosses aquelles assignades cascuna al seu nom de aquells proposats e meten la ma hon porten los senyals en cascuna bossa. Axi que negu no pot saber aquell qui va a les bosses en qual bossa ha posat lo seu senyal e quant tots los eligents son passats, axi per les bosses. Es axi que en aquella bossa en que hom trobara mes senyals o mes noms la hun de aquells proposats a elegir aquella dona a entendre que aquell per qui la bossa sta aqui deu esser elet per la major part dels eligents, e aquell lavors investit de aquell offici aqui matex, e nengu no pot saber qui la elegit. Car cascu met la ma en cascuna bossa e hom no sap de nengu en qual bossa gita lo seu senyal. Es vert que quant la comunitat dona a cascu los quatre noms lavors noy cal sino una bossa en la qual cascu dels eligents met qual nom se vol. Axi que si aytal eleccio se fa ab una bossa, lavors cascu dels eligents te quatre noms, si ha quatre bosses basta cascu tinga hun senyal e aquell gite en qual bossa ell se vulla metent la ma secretament dins axi com dit es. Son altres regidors que fan per

sorts. car hauran los noms dels proposats per la comunitat, e posaran cascuns de aquells noms *en* redoli petit de cera e apres metran los dits redolins en hun baci daygua e mesclar los han, e puys fan venir hun infant petit que no haja conexença de negu dels dits redolins e pren qual sevol de aquells redolins. E aquell qui pren qualche sia lo nom dins dels proposats, aquell ha lo offici. E nota aci que fet aço ab la divinal invocacio per cessar divisio en la comunitat no es peccat segons que posa sanct Agosti e ho havem ja posat en lo segon libre parlant de sorts en la materia del primer manament. E generalment defeneix aquest doctor que en tota manera semblant de que pot naxer turbacio en la cosa publica mes val que la cosa aquella se partesqua per aytals sorts que no per via bregosa. Solament na exceptuades les eleccions ecclesiastiques deles quals la sancta sglesia ha ordenat que no sien fetes per sorts, mas per scrutini acostumat de veus explicants les voluntats dels eligents.

*Capitol .XXXIII. com los mercaders son vida
dela cosa publica.*

Tanta es la noblesa dela cosa publica ben regida e tant es lo profit que sen seguex a tots en general, e a cascu en special que tots quant son en la comunitat grans e pochos vells e jovens e pobres e richs homens e fembres clergues e seglars senyors, e vassalls, e tots hi deuen ajudar de tot lur poder a saber los velis ab lur consell e seny

los jovers ab lurs força e vigor, los pobres segons sa facultat los richs de lurs riqueses, los homens tots de aço que saben e quels es manat, les fembres lexant folls orna-ments, perles e altres arreus per no carregar lurs marits de despeses, los clergues ab lurs oracions continues, los seglars ab armes e ab diversos altres treballs fins que la comunitat sia en bon stament. E posa asi Philogolus moralista que entre los altres officis que posen la cosa publica en bon stament son los mercaders. car terra hon mercaderia torna e abunda tostemps es plena, c fertil, e en bon stament. Per tal los mercaders diu que deven esser favorits sobre tota geni seglar del mon. Car diu que los mercaders son vida dela terra hon son, e son tresor dela cosa publica, e son menjar dels pobres, son braç de tot bon negoci de tots affers compliment. Sens mercaders les comunitats cahen los princeps tornen tirans, los jovers se perden, los pobres sen ploren. Car cavallers ne ciutadans qui viven de rendes no curen de grans almoynes, solament mercaders son grans almoyners, e grans pares e frares dela cosa publica majorment quant son. bons homens e ab bona consciencia, ensenya deu en ells grans maravelles, car com tota res los faça mal sino deu. Empero ells contra tota impugnacio comunament suren en alt per gracia de deu special sobre tots los altres dela comunitat. E com lo mon los haja mester, axi reys princeps e grans e pochos com subdits e generalment tot hom los tolga els furta. Empero ells tots temps han mes que altres. E mes de be fan que tots

los altres. E creu sens dupte que nostre senyor deu los fa misericordia special en mort e en vida per lo gran profit que fan ala cosa publica, e per los grans treballs que sofiren en mar e en terra, e per les grans perdues que sofiren sovint les quals passen mills que altra gent. per tal com ho han ja veat. E per les grans ansies en que tostemps viuen. E per raho de aço diu aquest doctor que tota la cosa publica deuria fer oracio tostemps special per los mercaders.

*Capitol .XXXIII. com los mercaders deuen
esser a favorits.*

Per raho de aço en favor dels mercaders consella aquest doctor als princeps quels defenen per mar e per ferra, e que sobiranament se guarden de engreujar los per leudes, o per peatges, o per qual sevol carrechs, ans los deven acullir en lur terra axi com a fills sens tota molestia, mas ab molta amor. Car de lur venguda tostemps los princeps nan gran guany axi mateix e lurs subdits. Consella encara aquest que en favor dela mercaderia los sien fets privilegis e gracies specials e honors majors que ales altres genis e james no sien rebujats ne empatxats don qui vinguen sis vol de terra de enemichs sis vol de amichs. En favor encara dela mercaderia consellen alguns antichs e savis de aquest temps que deu esser vedat comprar rendes e violaris a tot hom qui puxa mercadejar. car jatsia aço que aytals coses se puxen haver justament empero empatxen la mercaderia qui sens comparacio es mil

lor per ala comunitat. E appar ho a ull. Car qui te sos diners en aytals rendes si li era vedat de no haverles posar los nia en mercaderia e treballar hihja per guanyar per mar e per terra, e la donehs la terra seria pus abundant. E aquesta favor ala mercaderia tingueren al cor los beneys Princeps, e prelats passats qui en favor de mercaders ordenaren de tenir vexells per mar aguardar los de moros e de enemichs e stablien los portells e passos perillosos els reparaven per aquella mateixa fi. E ara los prelats presents a gran dannacio de lur anima fan pagar als dits mercaders les leudes e altres carrechs introduits per lo dit sguart e no fan gens del servey. Vets aytals rectors dela cosa publica com son manifests robadors e dissipadors dela comunitat entant que maravella es com negu vol mercadejar daqui avant.

*Capitol .XXXV. com lo reguater nou molt ala
cosa publica.*

Tot axi com lo mercader deu esser favorejat per lo gran be que fa ala cosa publica, axi lo reguater deu esser perseguit, e foragitat dela comunitat axi com a capital enemich dela cosa publica. Car lo reguater tostemps desija mal temps, e carestia e compra en gros per esperança de encarir la terra, e de tots punts es contrari a bon mercader, ne null temps cerca ne cessa de traffegar o de baratar sino a son profit. E per raho de aço los confon deu per les maledictions

que lo poble justament los dona per la affliccio quels procura. Contra aquests en special deven esser ajustats e molt mirar los regents dela cosa publica posant los leys e termens que no gosen passar sens grans penes a ells e als revenedors, altres qui encarexen la comunitat e si cahen en les penes que les executen fot ras. Deus aci saber que los reguaters e revenedors sis volen cobrir en los lurs mals dient que si ells compren en gros sis fan los mercaders qui compraran avegades alguna fusta qui portara vitualles e sis descarregava es venia per botiguers la comunitat hauria millor mercat. E per tal com ells la compren en gros la vitualla no baixa. Mas a aquest argument responen los doctors dient que en aytals compres jutga hom per presumcions. Car si lo gra es huy en valencia a covinent for per ajuda dels mercaders qui han ajudat a portar lo. E estant lo blat en covinent for ve una fusta carregada de gra, la qual si es descarregava lo forment baxaria tant que los mercaders pedrien moli en lo gra que venen a covinent for.

Dien aci los doctors que la comunitat ab bona consciencia pot consentir als mercaders de comprar la dita fusta e de stojar lo gra. car mes val ala cosa publica que lo gra cost quecom mes, e que aquells quil porten sien supportats e ajudats que no si per algun poch de temps lo mercat era major e los mercaders romanien desfets. Per que los mercaders si per aytal intencio lo compren no pequen. Mas del reguater qui negun profit no aporta ans tostemps hi es per encarir lo gra, e les altres coses no es semblant. Car

si compra gra stant ell en covinent for no deu esser supportat pus nengu carrech no porta per la comunitat ne la serveix en res ne vol ne desija sino son propri guany. E per tal presumeix hom que la sua compra no va sino a encarir, e a procurar carestia. E per tal deu esser empatxat de comprar, e quant axi fos empero que la intencio del mercader fos axi corrupta com aquella del reguater es pogues mostrar per clars indicis axi lo mercader deu esser empatxat de comprar, e axi €s digne de pena com lo reguater. Car en aytal cars no te forma de bon mercader, ans ho fa de mal reguater. Es ver que en aquestes coses la intencio dels comprants jutja tot lo fet, per que veja lo mercader axi comprant si per aytal compra enten si mateix raonablement supportar e lavors pot en gros comprar la fusta. Mas si enten a induhir carestia per ques puixa en riquir e ajustar lavors de mercaders se tornen reguaters, e per conseguent deu esser condemnat axi com a reguater.

Capitol .XXXVI. qui posa que dela comunitat sien foragitats tractadors de usures e traffeguers, e aci appar que deu fer la senyoria daquell quisap alguna art transcendent.

Ultra los damunt dits mals officis consella Gorgias gran filosof que dela comunitat sien foragitats tractadors de usures de mogubells e de tota traffegueria per tal que la gent nos carrech de

deutes ne la comunitat per res. Car dix Filomon romanus que los barreters sen porten los diners els traffeguers son mort dels mercaders. Car bon mercader tostemps va clara tot hom. Deu los hom squivar encara per tal com aytals traffeguers en falsexen la gent innocent e la carreguen de peccat e pus la gent sia en falsida pert la amor ala comunitat e la converteix a son be proprii e lavors lexen deu e son daquells que diu sanct pau. Omnes que sua sunt querunt non que jesucristi. E vol dir que tots aquests aytals amen lavors lo be, proprii e no lo ve de jesucrist qui es amor dela cosa publica e perden axi mateix fealtat la qual es hun dels principals fonaments de la cosa publica, axi com damunt havem dit. Mas aci mou hun dupte fortunatus filosof, e es aquest ço es que deu hom fer quant hun hom appar novell que fara algun artifici maravellos per que espatxara mes obra en hun dia que altre en deu axi com defet diu que ell veu hun hom en la ciutat hon ell era que feu un torn en lo qual una fembra filava mes en un dia que altra no fahia en sa filosa en X. E axi com legim de Tiberi cesar emperador que li vench hun hom qui fahia lo vidre axi fort com a ferre e lo emperador feu lo ociure de continent. Respon ell mateix aquest dupte e diu axi que si volem attendre ala fi dela cosa publica lavors veurem solucio al dupte. E deus saber que segons que posa tullí libro .II. de officiis la fi dela cosa publica es tenir los homens en bon stament. Si donchs venia huy hun çabater novell qui fes ab novells instruments aytantes çabates en hun jorn com altre en vint. Aquest usant de sa art seria de

struccio de cent o .cc. çabaters qui huy vivent tots en la comunitat de aquest offici, e per conseguent lo empaxament de aquest novell çabater seria destruccio de aquella fi, perque la cosa publica sostenia los dits .cc. o c. çabaters ço es de sostenir e de mantenir los en bon stament. car si no guanyaven no porien haver que menjar, ne per conseguent estarien en bon stament, per que en aytal cars mes valdria manar al dit çabater novell de no usar de son novell artifici e ordenar lo axi que si volia obrar de sa art quen usas axi com los altres e aço valdria mes que no que ell usant de sa art pus espaxadament sosfferrien notable estrenyment e miseria. Ne aprova aquest doctor ço que el emperador allegat feu daquell qui fahia lo vidre fort. Car jatsia que en fermar lo vidre molts qui viven ara de obrar e qui per tal no viven en major nombre quant lo vidre se trenca lavors no porien viure e per aço lo hom aquell rahonablement pogues esser, prohibit e stret per manament que de present no usas dela art, e sino volgues obeir al manament poguerai hom pendre a temps. Empero alciure lo per tal quant sabia la dita art fon peccat de homicidi, e lo emperador aquell feu gran malvestat e gran oradura. Mas moltes daltres nan fetes los emperadors romans axi com legim en lurs croniques, quels donen mala fama, e mala memoria axi com a grans peccadors. Daytals homens qui saben fer obres axi excellents e maravellozes dona Gorgies filosof aytal consell que hom los man que no usen dela dita art per guanyar sino per ensenyar ho a altres. E quant tots ho sapien pot ne ell matex usar e tots axi usant

spaxadament ajuden molt ab la lur art ala cosa publica. E encara les comunitats circumstants e nengu pert sa vida ans lay millora per lo guany que reeb millor que dabans. Encars empero que lo dit hom no vulla tenir lo manament dela senyoria ne vulla cessar de obrar, lavors deu esser pres en la preso quen enseny a altres e que aqui estiga tan longament fins que los altres ho sapien.

*Capitol .XXXVII. qui posa tres consells
specials per conservacio dela cosa
publica.*

Interrogat lo famos conseller Teter apres la exaltacio de Roma com se poria mills conservar la cosa publica. Respos que per tres punts, ço es. Per perseguir los vagabunts e per exalçar los reverents, e per demanar a tot hom consell. E declarant los dits *punts* dehia axi parlant ai primer. Si los homens appellats vagabunts ço es qui van e stan ociosos, son gitats fora la comunitat, lavors cessa fofa pahor de ladres e de bargants e de rnmuradors e degnastants lo pa debades. E per tal dehia que los grans senyors que aytal gent tenen en sa casa els deffenen per tal quant sen servexien a lurs bandos a mantenir devien esser gitats dela comunitat. car per occasio lur aytal mala gent es sostenguda los grans homens antigament eren a gran bellea e noblesa, e aprofit dels grans lochs en que habitaven. Mas despuys ques giraren a mal e aguerres entre si mateix lur

presencia es gran carrech del loch hon habiten per moltes vies e en special per aquesta raho quant ells mantenen tot mal hom qui a ells se acosta los mals homens per confiança lur se alarguen a fer tot mal. § Lo segon qui dehia Teter qui exalçava e conservava la cosa publica ere exaltacio dels reverents ço que tostemps tinguessen lo offlci del regiment persones de honor qui son fals quis prehen de lur stament, e de lur honor e de bonesa, e de fama e de si mateix e dels seus e hi atenen forte aqui amen la comunitat, e qui no amen diners sino axi com dit es honor e fama de si mateix e dels seus. E encara sien ells quis vulla. E aço guardava fort lo Senat de roma majorment quant elegia emperador. E quant lo vehien hom reverent en ses costumes axi com dit es no guardaven si eren pagesos, o cavallers, o de qual stament se volgues. Car doclecia emperador del aradre e dels bous lo levaren quant fon fet emperador. E axi daltres notables persones foren per ells molt honrades segons que elis los trobaven reverents e dignes de honor. § Lo terç punt si dix que era de demanar a tot hom consell. Deus saber que antigament en roma era aytal costuma que cascu havia a scriure e presentar ala comunitat la millor obra que sabes. Per bon stament dela comunitat e despuys posavas en obra de consell del Senat. E sapies per cert que aquesta cosa es sobirana- ment profitosa ala cosa publica ço es que cert temps del any cascu fos request de proposar en certs lochs dela comunitat les millors coses que sabes per profit del comu. Car mes vehen molts que poch. E moltes coses po

sa deu en lo cor de hun simple hom que no les posa en lo cor dels majors e despuys los regents principals vist que dien los altres poden ne elegir ço quels sia vija-res, e que sia millor. E aquests tres consells trobaren los romans que eren fort profitosos, e conservatius dela cosa publica.

*Capitol .XXXVIII. qui respon a tres proverbis
aportats contra la cosa publica.*

Per conclusio de aquesta present materia deus saber que alguns amadors de si mateixos e poch dela cosa publica ne dela sua anima quant son reptats per los savis homens per que amen tant si mateixos e tant poch ala comunitat e per colorar sa error si alleguen los següents proverbis antichs. Lo primer si es car dient que qui serveix a comu, no serveix a nengu. Lo segon que caritat ordenada asi mateix comença. Lo terç qui parteix e seu gana sant Marti li trau lull. Lo quart, beatus qui tenet, baharon qui va çercant, que vol dir ue benahvyrat qui te, e dolent es qui cerca. § Als quals proverbis respon Ciracus eu lo primer tractat de regimine mundi hon diu axi que allegar que servir a comu es servir a nengu. Ver es que aytal servir no es special a hu tot sol, ans es primerament a servir a deu quant hom ho fa per reverencia sua qui mana aquest servey fort affectuosament axi com appar en diverses pars dela scriptura. Apres aquest servey es servir a tots aquells dela comunitat en general e cascu en special qui son membres dela

cosa publica e po-sem que cascun sia desconexent entant que nen-gu non satisfaga ja val mes per a tu qui fas lo servey aquest. Car tot bon loguer se spera ab deu quil te dara sens tota comparacio pus alta-ment que neguna comunitat del mon. Mas tu miserable qui aquest proverbi allegues volries que de present que has fet lo plaer o servey de continent fos aqui la paga humana, be ensenyas que no fas lo servey per caritat ne per amor de deu, ans amaries mes fort sotil paga temporal que tota la divinal. Per tal fa deu gran miracle de aquests aytals . car lexals caure en temps e en loch en encars que gracia ne privilegi que haja la comunitat nols pot ajudar ne valer. Pren los ne axi com als malandrins qui prenen corona no per amor de deu, mas per tal que com hagen fet qualche mal o grans exces que no sien penjats. E deu qui veu la lur mala intencio lexals caure en tal guisa que corona ni res que al mon sia nols val que no encorreguen ço de ques temien ne troben nengu quilis vulla ajudar, § Quant dien lo segon proverbi que caritat ordenada comença asi mateix, ver dien. E per tal si ells treballaven leyalmeni per la cosa publica començarien de fer be asi mateix. Car qui fa be ala comunitat primerament fa obra meritoria per si mateix a salvar, puix la faça en caritat. Mas per lo dit proverbi allegat ells volen dir que primerament e de tots punts deuen haver cura de sa persona e de casa sua e curar se del be propi. E siu fan axi, ja no son en caritat, car diu san pau prima ad corin-thios .XIII. Caritas non querit que sua sunt. E vol dir que hom que haja caritat no atten al be propi e personal temporal. Mas atten al be dela sua anima,

la qual esta majorment en amor dela comunitat amada per amor de deu. E per tal, car aquests axis convertexen a amar si mateix lexant la comunitat los aporta deu en hoy de tota creatura entant que a tota res son pudents ne troben james que per amor deles de bon cor nengu los faça servey. § Al terç proverbi quant dien que qui parteix e se engana sant Marti li trau lull. Dichte que aquests son qui mai partexen sa amor. Quant la primera part donen ala carn, e per con-siguent engranen si mateix. E sant marti qui falla lo contrari los jutja davant deu que son seus ulls encegats, e orats . car podien guanyar sens fi si be haguessen partit, e axi partint han perdut deu, e si mateix , e per tal quant axi han amada la carn e han avorrit deu e lo be comu e han feyta y dola de si mateix troben se en la mort enganats pobres e murs sens tot be qui al mont sia. E en aytal disposicio que nols ajuden los merits de nenguna comunitat ço es ne del cel *ne* dela terra ne encara de jesu crist qui han avorrit en vida, com tu sies membre tallat del seu cors mistich qui es la comunitat dels feels crestians. § Quant dien en lo quart proverbi qui beatus qui tenebit etc. Ver dien sin entenien. car aquell fe ço es qui es vera riquesa axi com es caritat e vera amor al be comu, aquell es propriament rich. car aytal ha deu ab si. Mas ells no son de aquella lurca car tenint ells ço que amen no tenen res. Car escapar los ha axi com anguila viva e lisa escapa a hom entre les mans, e lavors cercaran que puixen queucom pendre. E los diables truffar se han de ell e cridant li diran per scarn Baharon, que vas cercant

ço es dolent malastruch mala fuyst nat. car pus que has amat ço que tenir nos podia, ara tes tot escapat e axi com a dolent vas ara cercant e no es ara temps de cercar ni deu ne ses obres ne ses carreres, vet que has trobada la mort cor-poral e eternal les quals posschiras e dolent seras daqui avant. Insecula seculorum. § Per totes aquestes coses appar que amar la comuni-tat e ajudar li incessantment ab oracions e ab sanctes induccions e ab virtuoses obres, es cosa a deu plasant sobiranament, e obra en si moli alta e virtuosa e que porta lom a gran stament dins si, e finalment ha major pari en lo regne del nostre glorios pare qui per amor dela comunitat devalla del cel a nos e ab nos conversa. XXXIII. anys. E nos informa per tres anis e mig de aque-lla fonfanal doctrina devallada de deu lo pare e per amor dela comunitat pres mort e ha amarla, nos incita e exorta tostemp per diverses infor-macions sues. E aço sia dit quant al primer trac-tat **de** aquest present libre lo qual se appella del regiment dela cosa publica. Qui mes voldra de aquesta materia mire al proces de aquest libre. car aqui es tocada aquesta materia en diversos lochs.

Capitol .XXXIX. (en el original equivocament.XXXX.) qui dona conclusio a tot lo tractat.

Acabat lo present tractat, per la misericordia de deu resta tornar a reduhir mi mateix suplicant senyors meus a la vostra reverencia que si en aço que damunt es dit ha res de be que sia ne que puixa ser

vir al vostre regiment e de aquells qui a vosaltres senyors succehiran, que tot sia atribuit al donador de totes gracies nostre senyor deu. Si hi ha deffalliment axi com creu que haja molts, placiaus atribuirlos ala mia ignorancia. E no resmenys senyors meus vos placia de pen-dre aquest poch servey dela mia simplicitat lo qual sap jesu crist queus offir ab gran affeccio e aço per honor de nostre senyor deu e per satis-fer ala vostra providencia a la cual me tinch tos-temps fort carament per obligat. E encara ala fi del tractat vos requir eus enduesch ab tote aque-lla vigor de spirit que puch que per la sanch de jesu crist, aquesta tan alta obra com es lo regi-ment dela cosa publica vullats fer e exhigir ab tota diligencia, lo qual regiment sta sumariament en haver tostemps deu davant vostres ulls e en apres servir vos nets de tota corrupcio, e en governar la comunitat dret, ab tota diligencia post posat tot hoy en rancor menyspreant tot perill que seguir vos en puixa posant vos en les mans daquell qui es scut ferm de tots aquells qui per veritat, e per justicia volen virtuosament pugnar. Car com dix Seneca, que no es abte de regiment qui fem noy de nengu ni menaças. E com aytal regiment requira gran estudi per tal vos placia sobre aço largarnent pensar car com diu Boeci primo de consolacione. Sententia pla-tonis est. Beatas fore res publicas si eas vel studio sapientie regerent vel earum rectores studium sapientie contingissent. E vol dir qui sententia es daquell gran filosof Plato que lavors la cosa publica es benahvigrada quant los regidors la regexen ab savi

studi e diligent. O quant axi es que los dits regidors entenen en studi de saviesa, quils ensenya de be e saviament regir. Car diu Severus, per lo dit studi conexen quin ne qual deu esser regidor dela cosa publica, e perceben cla-rament que pirata e regidor aytals son Ministres de deu. Braços del princep. Ulls del be comu Lengua del poble. Seguritat dels stranys. For-talea dels amichs. Alegria dela comunitat. Corona dela sua fama. Scut contra tota adversitat. Colttell e mort dels mals homens. Vida dela terra. Sperança dels atterrats. Mare dels pobres, Consell e refugi dels exellats. Terror dels ene-michs. Spill de clerezia. Noblea e bellea deles leys. Rayl de justicia. Ligament de pau. Coc cap e honor de tot lo poble. Als quals deu esser dada per tots cordial amor, special honor, reverent nom, honorable loch, poderosa deffensio, e en per tostemps gloriosa memoria. Veus senyors aqueus es tengut lo mon per vostre bon regiment, e ultra aço per aquesta tanta e tan poderosa obra podets ab confiança sperar la gra-cia e la misericordia del fill de deu en esta vida present, e apres la sua copiosa e eternal gloria. Ad quam nos perducat Jesus Christus. Qui com deo patre et spiritu sancto vivit et regnat omni-potens deus in secula seculorum. Amen.

DEO GRATIAS

§ A honor e gloria dela sanctissima trinitat e
perinstructio dels qui lo be augment e conserva-
cio dela cosa publica zelen. empremtat lo pre-
sent tractat en la inclita ciutat de Valencia
per Christo fol cofman alamany. En lo any
dela salu-tifera nativitat del redemptor
senyor deu nostre jesucrist . Mil .
cccc.lxxxxlx. a XXVIII .del mes de Jener.

